

ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

ΔΙΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΣΥΝΟΔΟΥ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Έτος 72ον - Τεύχος 1ον

«...σάρκα ύλικήν ήμφιεσμένος
Ίορδάνου περιβάλλεται τὸ νᾶμα...»

Ίανουάριος - Φεβρουάριος 2023

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑ του Μακ. Αρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος
κ. ΙΕΡΩΝΥΜΟΥ
ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ: Κλάδος Ἐκδόσεων τῆς Ἐπικοινωνιακῆς καί Μορφωτικῆς
Ἰνστιτούτου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος
ΕΚΔΟΤΗΣ - ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΚΛΑΔΟΥ: Ἐπίσκοπος Ὁρεῶν κ. Φιλόθεος
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΣΥΝΤΑΞΗΣ: Ἀλέξανδρος Ἰ. Κατσιάρας

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ 2020-2021 ΜΕ ΔΙΕΘΝΗ ΘΗΤΕΙΑ (ἀλφαβητικά): πρωτ. Ἀκίνδυνος Δαρδανός (Ι.Μ. Ὑδρας, Σπετσῶν καί Αἰγίνης), π. Κωνσταντῖνος Καλλιανός (Ι.Μ. Χαλκίδος), πρωτ. Ἰγνάτιος Καλογεράκης (Ι.Μ. Γουμένισσης, Ἀξιουπόλεως καί Πολυκάστρου), π. Ἡλίας-Συμεὼν Λαουλάκος (Ι.Μ. Κηφισίας, Ἀμαρουσίου καί Ὠρωποῦ), πρωτ. Νικόλαος Μεντζελίδης (Ι.Μ. Καλαβρύτων καί Αἰγιαλείας), Ἀθανάσιος Β. Γλάρος, (Ἀναπλ. Καθ. ΕΚΠΑ) – ΥΠΕΥΘΥΝΗ ὙΛΗΣ: Ζαμπία Ἀγριμάκη – ΕΙΚΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: Ἀλέξανδρος Κατσιάρας – ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ ΚΕΙΜΕΝΩΝ: Ζαμπία Ἀγριμάκη, Ἐμμανουήλ Πλοῦσος – ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ: Ζαμπία Ἀγριμάκη – ΕΚΤΥΠΩΣΗ - ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ: Ἀποστολική Διακονία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος – Ὑπεύθυνος Τυπογραφείου: Β. Μπίτσιης, Πρωτομαγιάς 3 - 145 68 Κρυονέρι Ἀττικής, Τηλ.: 210-8160.127 – Fax: 210-8160.128. Τιμὴ τεύχους 1 € (γιὰ ὄσους δέν τό δικαιούνται δωρεάν).

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ:
Ἀθηνᾶς 30, 105 51 ΑΘΗΝΑ | Τηλ.: 211 18.25.298, Fax: 211 18.25.317
e-mail: efimerios@ecclesia.gr

Προμετωπίδα ἐξωφύλλου: Στίχος ἀπό τόν Ἀσματικό Κανόνα τῶν Θεοφανείων (β' τροπάριο α' ᾠδῆς)

Φωτογραφία ἐξωφύλλου: Ἡ Παλαιστίνη καί ὁ Ἰορδάνης ποταμός
Εἰκονογραφία τοῦ Peronet Lamy σέ χειρόγραφο τοῦ 1436 τοῦ ἔργου *Notitia Dignitatum* (περ. 410 μ.Χ.)

Οἱ φωτογραφίες τοῦ τεύχους εἶναι ἀπό μικρογραφίες χειρογράφων
πού φυλάσσονται στή Βρετανική Βιβλιοθήκη (Λονδίνο)

ΠΑΡΑΚΛΗΣΗ: Τά κείμενα τῶν συνεργατῶν νά μὴν ὑπερβαίνουν τίς 750 λέξεις. Δέν γίνονται δεκτά δημοσιευμένα κείμενα.

Τό περιοδικό *Ἐφημέριος* δέν εὐθύνεται γιὰ τό γλωσσικό ἴδιωμα τῶν ἀρθρογράφων του.

Δέν ἐπιτρέπεται ἡ ἀναδημοσίευση, ἡ ἀναπαραγωγή –ὀλική ἢ μερική– τοῦ περιεχομένου τοῦ περιοδικοῦ *Ἐφημέριος* καθ' οἷονδήποτε τρόπο. Ἐπιτρέπεται μόνον ἡ παράθεση ἀποσπασμάτων ἀποκλειστικῶς γιὰ ἐπιστημονικούς καί ἐκπαιδευτικούς σκοπούς, μέ ἀναφορά τῆς πηγῆς προελεύσεως.

ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

Έτος 72ον

Ιανουάριος - Φεβρουάριος 2023

Τεύχος 1ον

Περιεχόμενα

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΚΑΤΣΙΑΡΑ	
Εισοδικόν	3
πρωτ. ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ ΠΑΧΥΓΙΑΝΝΑΚΗ - ΕΜΜ. ΑΘ. ΛΟΥΚΑΚΗ	
Ό έσχατολογικός χαρακτήρας τής Θ. Λειτουργίας και ή σύγχρονη ένοριακή πράξη.....	5
ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗΣ ΡΙΖΟΥ	
Σχολαστικισμός.....	8
π. ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΜΠΑΘΡΕΛΛΟΥ	
Σχετικισμός, δικαιωματισμός, κανονικοποίηση, και δημοκρατία	9
ΜΙΑΤΙΑΔΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ	
Ή μεταμόρφωση του κόσμου και του ανθρώπου	12
ΙΩΑΝΝΗ ΚΑΡΑΒΙΔΟΠΟΥΛΟΥ	
Μιά χαρακτηριστική πλευρά τής Χριστολογίας του Άπ. Παύλου	15
Πρωτ. ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΥ	
Άνθρωπολογικές άνιχνεύσεις. Άγιος Συμεών ό Νέος Θεολόγος.....	18
ΔΗΜΗΤΡΗ ΜΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ	
Περί Άγγέλων, Α΄	20
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ Ι. ΣΚΑΛΤΣΗ	
Μεταφορά τής θείας Κοινωνίας σέ ποτήριο ή άρτοφόριο;	23
Πρωτ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΔΟΡΜΠΑΡΑΚΗ	
Κυριακή του Άσώτου	26
Πρωτ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΘΕΡΜΟΥ	
Κυριακή τής Άπόκριω.....	28
ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Ν. ΜΟΣΧΟΥ	
Ό ιερός Φώτιος και ή έποχή του	30
Σεβ. Μητρ. Περιστερίου κ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ	
Εισαγωγή στό Κανονικό Δίκαιο και τήν Κανονική Οικονομία (ΚΓ΄)	32
Άρχμ. ΑΜΦΙΛΟΧΙΟΥ ΜΗΛΤΟΥ	
Ήχηλατώντας τήν συνοδικότητα (ΙΙ)	34
ΣΤΑΥΡΟΥ ΓΟΥΛΟΥΔΗ	
Ή «Έρμος» Πολιτεία του Προδρόμου (Ίω 1.1-40):	
Έγκαίνια και “Νέοι άνθρωποι”	37
Άρχμ. ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΟΝΟΣ ΤΣΟΡΜΠΑΤΖΟΓΛΟΥ	
Ό Χριστιανισμός στα Βρετανικά νησιά, ΧΙΥ	39
Άρχμ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΣΤ. ΦΟΥΝΤΟΥΚΙΔΗ	
Ή Άθωνιάς Άκαδημία από τίς άπαρχές ώς σήμερα.....	41
Πρωτ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Α. ΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΥ	
Άποκρυφιστικά φαινόμενα και Άγια Γραφή	43
ΕΛΕΝΗΣ ΚΑΚΛΑΜΑΝΟΥ	
Ή κριτική του Πλάτωνα στην ποίηση στό 2ο και 3ο βιβλίο τής Πολιτείας	45
Βιβλιοπαρουσίαση	47
Έφημεριακά	48

Τάσος Λειβαδίτης, «Ἐπίλογος»

Ἦταν ἓνας νέος ὠχρός. Καθόταν στό πεζοδρόμιο.
Χειμῶνας, κρύωνε.
Τί περιμένεις; τοῦ λέω.
Τόν ἄλλον αἰῶνα, μοῦ λέει.

Ποῦ νά πάω

Ὅσο γιά μένα, ἔμεινα πάντα ἓνας πλανόδιος πωλητής ἀλλοτινῶν πραγμάτων,
ἀλλά... ἀλλά ποιός σήμερα ν' ἀγοράσει ὀμπρέλες ἀπό ἀρχαίους κατακλυσμούς.

Χρωματίζω πουλιὰ καί περιμένω νά κελαηθήσουν

Ἄλλά μιὰ μέρα δέν ἄντεξα.

Ἐμένα μέ γνωρίζετε, τούς λέω.

Ὅχι, μοῦ λένε.

Ἔτσι πῆρα τήν ἐκδίκησή μου καί δέ στερήθηκα ποτέ τούς μακρινούς ἤχους.

Τραγουδάω, ὅπως τραγουδάει τό ποτάμι

[...]

Τό βράδυ ἔχω βρεῖ ἓναν ὠραῖο τρόπο νά κοιμᾶμαι.

Τούς συγχωρῶ ἓναν-ἓναν ὄλους.

Ἄλλοτε πάλι θέλω νά σώσω τήν ἀνθρωπότητα,

ἀλλά ἐκείνη ἀρνεῖται.

Ὅμως ἀπόψε, βιάζομαι ἀπόψε,

νά παραμερίσω ὅλη τή λησμονιά

καί στή θέση της ν' ἀκουμπήσω,

μιὰ μικρή ἀνεμώνη.

Κύριε, ἀμάρτησα ἐνώπιόν σου, ὄνειρεύτηκα πολύ

μιὰ μικρή ἀνεμώνη. Ἔτσι ξέχασα νά ζήσω.

Μόνο καμιά φορά μ' ἔνα μυστικό πού τό ἔχα μάθει ἀπό παιδί,

ξαναγύριζα στόν ἀληθινό κόσμο, ἀλλά ἐκεῖ κανείς δέ μέ γνώριζε.

Σάν τούς θαυματοποιούς πού ὅλη τή μέρα χάρισαν τ' ὄνειρο στά παιδιὰ

καί τό βράδυ γυρίζουν στίς σοφίτες τους πιό φτωχοί κι ἀπ' τούς ἀγγέλους.

Σεβαστοί πατέρες

Τό πρώτο τεύχος τοῦ Ἐφημερίου γιά τό 2023 φιλοξενεῖ στή στήλη «Προσόμοια» τό πρώτο μέρος τοῦ μελετήματος τοῦ πρωτοπρ. Εὐαγγέλου Παχυγιαννάκη καί τοῦ θεολόγου Ἐμμ. Ἀθ. Λουκάκη μέ τίτλο «Ὁ ἐσχατολογικός χαρακτήρας τῆς Θείας Λειτουργίας καί ἡ σύγχρονη ἐνοριακή πράξη». Ἀκολουθεῖ ἡ στήλη «Λεξικό Βασικῶν Ὅρων», ὅπου ἡ δρ Αἰκατερίνη Ρίζου περιγράφει τήν ἔννοια τοῦ σχολαστικισμοῦ. Ὁ π. Δημήτριος Μπαθρέλλος πραγματεύεται τό θέμα «Σχετικισμός, δικαιωματισμός, κανονικοποίηση, καί δημοκρατία» («Ἡ Ἐκκλησία διαλέγεται»). Στή στήλη «Παλαιολαθρολογικά», ὁ Ὁμ. Καθ. Μιλτιάδης Κωνσταντίνου σχολιάζει τό Ἦσα 35:1-10, τό Α' Ἀνάγνωσμα τῆς Ἀκολουθίας τοῦ Μεγάλου Ἀγιασμοῦ τῶν Θεοφανίων, ἐστιάζοντας στή μεταμόρφωση τοῦ κόσμου καί τοῦ ἀνθρώπου. «Μιά χαρακτηριστική πλευρά τῆς Χριστολογίας τοῦ Ἀποστόλου Παύλου» μᾶς παρουσιάζει ὁ Ὁμ. Καθ. Ἰωάννης Καραβιδόπουλος («Καινοδιαθητικοί ἀναβαθμοί»), ὁ πρωτ. Νικόλαος Λουδοβίκος συνεχίζει τίς «Ἀνθρωπολογικές ἀνιχνεύσεις» μέ τήν ἀνθρωπολογία τοῦ Ἁγίου Συμεών τοῦ Νέου Θεολόγου καί ὁ Δημήτρης Μαυρόπουλος δημοσιεύει τό πρώτο μέρος τοῦ μελετήματός του «Περί Ἀγγέλων» («Ἡ ταυτότητα τῆς Ἐκκλησίας»).

Στή στήλη «Λειτουργικές ἀπορίες» ὁ Καθ. Παναγιώτης Ι. Σκαλτσῆς ἀπαντᾷ σέ ἐρώτημα ἱερέως γιά τό ἄν ἡ Θεία Κοινωνία πρέπει νά μεταφέρεται σέ ποτήριο ἢ σέ ἄρτοφόριο. Στήν Κυριακή τοῦ Ἀσώτου ἀναφέρεται τό κήρυγμα τοῦ πρωτ. Γεωργίου Δορμπαράκη («Διακονία τοῦ Λόγου 1») καί στήν Κυριακή τῆς Ἀπόκρεω τό κήρυγμα τοῦ πρωτ. Βασιλείου Θερμοῦ («Διακονία τοῦ Λόγου 2»).

Ὁ Καθ. Δημήτριος Ν. Μόσχος πραγματεύεται τό θέμα «Ὁ ἱερός Φῶτιος καί ἡ ἐποχή του» («Στό πέλαγος τῆς Ἱστορίας»), ἐνῶ ὁ Σεβ. Μητρ. Περιστερίου κ. Γρηγόριος συνεχίζει τήν «Εἰσαγωγή στό Κανονικό Δίκαιο καί τήν Κανονική Οἰκονομία» προσεγγίζοντας τόν σκοπό καί τίς προτεραιότητες τῶν Ἱερῶν Κανόνων. Στή στήλη «Ἐν διαλόγῳ» δημοσιεύεται τό δεύτερο μέρος τοῦ εἰσαγωγικοῦ μελετήματος τοῦ ἀρχιμ. Ἀμφιλοχίου Μήλτου («Ἰχνηλατώντας τή συνοδικότητα, II»).

Ὁ δρ Σταῦρος Γουλούλης παρουσιάζει τήν «"Ἐρημο" πολιτεία τοῦ Προδρόμου», ἐρειδόμενος στό Ἰω 1:1-40 («Τό Ἀγριέλαιον εἰς Καλλιέλαιον»). Μέ τά «Ἐπιλογικά», ὁ ἀρχιμ. Παντελεήμων Τσορμπατζόγλου ὀλοκληρώνει τή σειρά μελετημάτων του μέ τόν γενικό τίτλο «Ὁ Χριστιανισμός στά Βρετανικά νησιά» («Ἀγιολογία-Κελτικός Χριστιανισμός»). Στή στήλη «Ἀπό τήν ἱστορία τοῦ Ἁγίου Ὁρους», ὁ Ἀρχιμ. Κωνσταντίνος Στ. Φουντουκίδης ξεκινᾷ τήν παρουσίαση τῆς ἱστορίας τῆς Ἀθωνιάδος

Ἀκαδημίας ἀπό τήν ἴδρυσή της μέχρι σήμερα. Ὁ πρωτ. Βασίλειος Ἀ. Γεωργόπουλος προσεγγίζει τό θέμα «Ἀποκρυφιστικά φαινόμενα καί Ἁγία Γραφή» («Πρός διάκρισιν»). Ἡ Ἐπίκ. Καθ. Ἑλένη Κακλαμάνου, τέλος, περιγράφει τήν κριτική τοῦ Πλάτωνα στήν ποίηση στό 2ο καί 3ο βιβλίο τῆς Πολιτείας («Ἑλληνισμός-Χριστιανισμός καί ἡ προφορά τους στόν κόσμο»).

Ἡ ὕλη τοῦ τεύχους ὁλοκληρώνεται μέ τίς στήλες «Βιβλιοπαρουσίαση» τῆς δρ Ζαμπίας Ἀγριμάκη καί «Ἐφημεριακά» τοῦ πρωτ. Γεωργίου Βαμβακίδη.

Καλή χρονιά!

Ἀλέξανδρος Ἴ. Κατσιάρας

Μικρογραφία ἀπό χφ. Τετραβάγγελο (Κύπρος ἢ Παλαιστίνη, 12^{ος} αἰ.)
(Βρετανική Βιβλιοθήκη, Λονδίνο)

Ὁ ἐσχατολογικὸς χαρακτήρας τῆς Θ. Λειτουργίας καὶ ἡ σύγχρονη ἐνοριακὴ πράξις

πρωτ. Εὐαγγέλου Παχυγιαννάκη - Ἐμμ. Ἄθ. Λουκάκη, Θεολόγου

«Ἡ Θεία Εὐχαριστία εἶναι εἰκόνα τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ, εἰκόνα τῶν ἐσχάτων. Τίποτα δὲν εἶναι τόσο φανερό στὴν Ὁρθόδοξη Λειτουργία ὅσο αὐτό. Ἡ Λειτουργία μας ἀρχίζει μὲ τὴν ἐπίκληση τῆς Βασιλείας, προχωρεῖ μὲ τὴν ἀναπαράστασή της, καὶ καταλήγει μὲ τὴ συμμετοχὴ μας στό Δείπνο της, τὴν ἔνωση καὶ κοινωνία μας μὲ τὴ ζωὴ τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ»¹

Ἀπό τίς ἀρχές τοῦ περασμένου αἰῶνα, Ἰστορικό πλαίσιο τῆς Λειτουργικῆς Κινήσεως, ἔγιναν στή Δύση βαθιές καὶ σοβαρές μεταρρυθμίσεις στή θεία λατρεία καὶ ιδιαίτερα σέ ὅσα ἀφοροῦν τὸν ναό καὶ τὴ Θ. Λειτουργία. Ἡ ἀνανέωση ὑπῆρξε ἐντυπωσιακὴ μὲ βάση τὴν πράξις τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας καὶ μάλιστα τὴ λειτουργικὴ παράδοση τῆς Ὁρθόδοξης Ἀνατολῆς. Ἐν τούτοις, στήν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία καὶ ιδιαίτερα στὸν ἐλλαδικὸ χῶρο, δὲν εἶναι ἀκόμη ξεκάθαρο πῶς ἀντιμετωπίζουμε οἱ ἴδιοι οἱ Ὁρθόδοξοι τὴ λειτουργικὴ μας παράδοση.

Μολονότι σέ ἄλλους τομεῖς (π.χ. φιλανθρωπία, κοινωνικὴ προσφορά, ἐκκλησιαστικὴ τέχνη, πολιτιστικὴ παρουσία κ.λπ.) ἔχουν γίνεи σημαντικὲς πρόοδοι, στό θέμα τῆς λειτουργικῆς παράδοσης καὶ ζωῆς, παρὰ τίς κατὰ καιροὺς ἐπιχειρούμενες προσπάθειες, ἀκόμη καὶ τὰ μικρὰ βήματα πού ἀρχίζουν νά γίνονται ὀπισθοχωροῦν. Χαρακτηριστικὸ παράδειγμα, ἡ προσπάθεια πού ἔγινε, μὲ τὴν πρωτοβουλία τοῦ μακαριστοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ Πάσης Ἑλλάδος κυ-

ροῦ Χριστοδούλου, γιὰ τὴν ἐπαναφορὰ τοῦ Ἀλληλουαρίου τοῦ Ἀποστόλου, πού μετὰ τὴν κοίμησή του περιέπεσε γενικῶς σέ ἀχρησία, ἀφοῦ –ἀκόμη καὶ σ' αὐτὰ τὰ μοναστήρια, ὅπως ἀναμεταδίδεται ἀπὸ ραδιοφωνικοὺς σταθμοὺς τῆς Ἐκκλησίας– κανεῖς δὲν κατανόησε τὴ θέση του καὶ τοὺς λόγους ἐπαναφορᾶς του...

Ἐκεῖνο βέβαια πού ἀγνοεῖται ἢ παραθεωρεῖται εἶναι ὅτι ὅποιαδήποτε προσπάθεια σέ ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς ἐκκλησιαστικῆς μας διακονίας γίνεται ἢ ἐπιχειρεῖται νά γίνεи, πρέπει νά στηρίζεται στό Εὐχαριστιακὸ καὶ Λειτουργικὸ της μυστήριου. Ἡ Θ. Λειτουργία ὡς Εὐχαριστία εἶναι ἡ διαρκὴς φανέρωση τῆς Ἐκκλησίας καὶ κάθε ἐκκλησιολογικὴ καὶ μυστηριακὴ συρρίκνωσή της ἢ ἀλλοίωση τῆς τυπικῆς (δηλαδή ὅπως ὀρίζει τὸ Τυπικὸ) περιφρούρησης τοῦ ἐκφραζόμενου νοήματός της μὲ τὴν ἀνάμειξη προσωπικῶν πρωτοβουλιῶν ἢ ἀτομικῶν ἐπιθυμιῶν, περιέχει τὸν κίνδυνο τῆς μεταβολῆς της σέ μιὰ ἀπλή θρησκευτικὴ τελετὴ. Ἡ παρεμβολὴ τοῦ νέου πνεύματος, τῆς ἐκκοσμίκευσης, πού ἐκφράζεται μὲ ἐπινοήσεις κοινωνι-

κοποημένου φολκλорικοῦ ἐνδιαφέροντος μέ τούς μεγαλοπρεπεῖς πανηγυρισμούς, στούς ὁποίους προσδίδεται θεαματικός τόνος ἢ ραδιοτηλεοπτική προβολή, καταστρέφει πρῶτιστα τόν λειτουργικό χαρακτήρα τοῦ γεγονότος τῆς ἑορτῆς. Τό μυστήριό καί ἡ σιωπηλή βίωσή του, ὡς τοῦ πλέον σημαντικοῦ γεγονότος τῆς ἐνορίας, ἀντικαθίσταται ἀπό τά προβαλλόμενα καί πολλές φορές διαφημιζόμενα πολυαρχιερατικά συλλείτουργα, τή μετάκληση κάποιου ὀνομαστοῦ ἱεροκλήρυκα γιά νά καλύψει τό διδακτικό μέρος ἢ κάποιου καλλίφωνου ἱεροψάλτη, δημιουργώντας συνθήκες ἀποξένωσης τῶν πιστῶν, οἱ ὁποῖοι σέ ἀνάλογες περιπτώσεις παύουν νά ὑπάρχουν ὡς ἐνσυνείδητα μέλη τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας καί μεταβάλλονται σέ θεατές ἐνός θρησκευτικοῦ θεάματος.

Ὅμως δέν εἶναι ἀρμοδιότητα τῶν συγγραφέων τοῦ παρόντος νά κάνουν ἐκτιμήσεις. Βέβαια, πάνω ἀπ' ὅλα, ὅπως πιστευε ἀκράδαντα ὁ ἀείμνηστος Ἀλέξανδρος Σμέμαν, ἡ μελέτη τῆς λειτουργικῆς μας παραδόσεως «συνεπάγεται τήν ἐπιανεύρεση τῆς ἐνυπάρχουσας στή λειτουργία ἰδίας θεολογίας, ἐκείνης τῆς θεολογίας, ἡ ὁποία τροφοδότησε ὀλόκληρη τή ζωή τῆς Ἐκκλησίας, καθῶς, ἐπίσης, καί τά συγγράμματα τῶν ἀρχηγῶν (κορυφαίων μορφῶν) τῆς Πατερικῆς ἐποχῆς»². Ἐξάλλου, κατά τόν καθ. Π. Βασιλειάδη, «ἡ λειτουργική ἀναγέννηση δέν ἀφορᾷ στήν ἀτομική προσευχή, ἀλλά σ' αὐτή καθαυτή τή λειτουργία, τήν κοινή δηλαδή λατρεία τῆς πιστεύουσας κοινότητος, καί κυρίως στήν Εὐχαριστία, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τό κεντρικό καί προσδιοριστικό της στοιχεῖο»³. Στήν ἐλλαδική Ἐκκλη-

σία, ὅμως, ἐκτός φυσικά διακεκριμένων φωτεινῶν ἐξαιρέσεων κυρίως ἀπό τήν Πανεπιστημιακή καί Ἀκαδημαϊκή κοινότητα καί μεμονωμένες περιπτώσεις στίς κοσμικές ἐνορίες, ἀπέχομε πολύ ἀπό τόν σκοπό αὐτό. Ἀδυνατοῦμε νά ἀκούσομε τή φωνή τῆς Θεολογίας καί τῆς Λειτουργικῆς ἐπιστήμης στά πρόσωπα καί τό ἔργο ἐμπνευσμένων ἐκπροσώπων τῆς καί νά ἐνστερνισθοῦμε τά μηνύματα καί τίς ἀγωνίες τῆς. Αὐτό συμβαίνει πρωταρχικά στόν χῶρο τῶν λειτουργῶν καί διακόνων τῶν μυστηρίων τοῦ Θεοῦ –τόσον ἐντός τοῦ ἱεροῦ Βήματος ὅσο καί στόν χῶρο τοῦ ἱεροῦ Ἀναλογίου– οἱ ὁποῖοι, καίτοι ἐπιφορτισμένοι μέ τήν κατήχηση καί μυσταγωγία τῶν πιστῶν στά μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας, ὥστε νά τούς ποδηγετήσουν στήν ὁδόν Του, «τοῦ πορεύεσθαι ἐν τῇ ἀληθείᾳ» Του, οἱ ἴδιοι σέ μέγιστο ποσοστό ἀδιαφοροῦν στό νά ἐμβαθύνουν καλύτερα καί νά τελοῦν ἀκριβέστερα τή θεία λατρεία. Συμμεριζόμεστε καί κατανοοῦμε τίς ἀνησυχίες τοῦ καθ. Γ. Φίλια ἀπό λειτουργικές «ἐμπειρίες» του σέ διάφορες ἐνορίες: «Μέ πόνο βλέπαμε νά ψάλλεται ὁ εὐχαριστήριος ὕμνος γιά τή Θεία Μετάληψη, ἐνῶ ἐκείνη συνεχίζοταν καί μετά ἀπό τήν ἀπόλυση τῆς Λειτουργίας. Κι ὅμως ἐπί δεκαετίες ὀλόκληρες οὐδεῖς (τοῦλάχιστον στίς συγκεκριμένες ἐνορίες) θεωροῦσε ὅτι ἡ λειτουργική αὐτή πρακτική ἦταν ἄκρως ἐπιλήψιμη, ὅπως τό ἴδιο ἦταν ἡ πρακτική τῆς μνημονεύσεως ἀπό τόν πρεσβύτερο σωρείας ὀνομάτων κατά τή Μεγάλη Εἴσοδο (ἐνῶ μόλις εἶχε προηγηθεῖ ἡ ἀνάγνωση τῶν ὀνομάτων κατά τήν ἀκολουθία τῆς Προθέσεως) ἢ τῆς ἀναγνώσεως τῶν περισσό-

τερων εὐχῶν τῆς Θείας Λειτουργίας κατά τήν ψαλμῶδηση τῶν ἀντιφώνων. Καί ἐάν κάποια τέτοια φαινόμενα ἦταν ἡ “κορυφή τοῦ παγόβουνου” τῶν λειτουργικῶν ἀτασθαλιῶν (οἱ ὁποῖες ὅμως δέν συνιστοῦσαν ἀπλά τελετουργικά παραπτώματα, ἀλλά εἶχαν σωτηριολογικές συνέπειες), ὑπῆρχε πλῆθος ἄλλων θεμάτων, τά ὁποῖα ἀνέμεναν τήν ἐπάνοδό τους εἰς τό ὀρθόν μέσα ἀπό τή σπουδή, τήν ἀνταλλαγή ἀπόψεων καί τήν ἀφύπνιση τῶν συνειδήσεων».⁴

Ἡ τελευταία αὐτή πρόταση τοῦ καθ. Φίλια, ὅτι ὅλες αὐτές οἱ ἀτασθαλίες –καί πολλές ἄλλες– ἔχουν σωτηριολογικές συνέπειες, εἶναι πολύ σημαντική καί πρέπει, ἐπιτέλους, νά ἀποτελέσει κέντρο λειτουργικοῦ προβληματισμοῦ γιά τήν τελετουργική μας ὀρθότητα, διότι ἀκριβῶς ἐδῶ εἶναι τό πρόβλημα: «Ἡ συμμετοχή τοῦ λαοῦ μας στήν εὐχαριστιακή σύναξη γίνεται ἐν πολλοῖς χωρίς ἐπίγνωση καί συνειδηση περὶ τῶν τελουμένων. Ἡ μετοχή τους εἶναι περισσότερο προῖον δεισιδαιμονιῶν, φόβων καί ἀγνώστων θολῶν ψυχολογικῶν ἀναζητήσεων. Πολλοί πιστοί μας μετέχουν στή λατρεία στά πλαίσια καθηκοντολογίας καί μιᾶς συνηθείας χωρὶς οὐσία».⁵ «Ὁ συνήθης ἐκκλησιαστικός λόγος μοιάζει νά ἐνδιαφέρεται περισσό-

τερο γιά τή διατήρηση τῆς ἰδιοπροσωπίας τοῦ Νέου ἑλληνισμοῦ παρά γιά τή χριστιανική καθολικότητα καί οἰκουμενικότητα».⁶ Ὅσα ἀναφέρονται στή συνέχεια, ἔχουμε τήν πεποίθηση ὅτι δικαιολογοῦν τήν ἀποψη αὐτή.

Ἔτσι, ἡ παρατήρηση τοῦ Μητρ. Περγάμου Ἰωάννου Ζηζιούλα γιά τόν ἐσχατολογικό χαρακτήρα τῆς Θ. Λειτουργίας, ὅπως καί οἱ παρατηρήσεις του στή σύγχρονη λειτουργική πράξη ὡς πρὸς τόν τρόπο τελείσεως καί συμμετοχῆς μας σ’ αὐτήν καί γενικά τό ἄρθρο «Εὐχαριστία καί Βασιλεία τοῦ Θεοῦ» (καθὼς καί ἄλλες παρόμοιες μελέτες του) δέν ἔχουν, νομίζουμε, μελετηθεῖ ἰδιαίτερα καί συνεπῶς δέν μᾶς ἔχουν προβληματίσει, ὅπως φαίνεται στή λειτουργική ζωὴ τῶν ἑλληνοφώνων Ἐκκλησιῶν ἐντός καί ἐκτός Ἑλλάδας. Ἐπίσης, ὁ ἀείμνηστος καθ. Ἰ. Φουντούλης σέ πολλά μελετήματά του⁷ ἀσκεῖ κριτική στήν ἐπικρατήσασα κατά τοὺς τελευταίους καιροὺς τάξη στίς ἐνοριακές ἐκκλησίες τῆς Ἑλλάδας καί διατυπώνει ὑποδείξεις γιά τελετουργική ἀκρίβεια. Σέ παρόμοιες ἐπισημάνσεις ἐσφαλμένων λειτουργικῶν πράξεων κατά τή Θ. Λειτουργία, ἄλλωστε, προβαίνει καί ὁ πρωτ. Κων. Παπαγιάννης.⁸ (συνεχίζεται)

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ. 1. Μητρ. Περγάμου Ἰωάννου, «Εὐχαριστία καί Βασιλεία τοῦ Θεοῦ», *Σύναξη* 49 (1994) 7. 2. T. Fisch, "Schmemmann's Theological Contribution to the Liturgical Renewal of the Churches", στὸν τόμο T. Fisch (ed.), *Liturgy and Tradition: Theological reflections of Alexander Schmemmann*, Crestwood 1990, σ. 4. Μετάφραση δικῆς μας. Παραθέτουμε τό κείμενο στήν ἀγγλική: "Schmemmann recognized that the renewal of the churches requires a rediscovery of the liturgy's own inherent theology, that same theology which once informed the whole of the church's life as well as the teachings and writings of the leaders of the Patristic age". 3. Π. Βασιλειάδης, «Τό αἶτημα τῆς λειτουργικῆς ἀναγεννήσεως καί τά ἰδεολογικά αἶτια τῶν ἀντιδράσεων», *Lex Orandi*, Ἀθήνα 2005, σ. 86. 4. Γ. Φίλιας, *Παράδοση καί ἐξέλιξη στή Λατρεία τῆς Ἐκκλησίας*, Ἀθήνα 2006, σ. 328-329. 5. Ἀθ. Γρίκας, «Ποιμαντικοὶ προβληματισμοὶ μέ ἀφορμὴ τῆς Θ. Λειτουργίας σήμερον», στὸν τόμο *Ἡ Θ. Λειτουργία*, Δράμα 1998, σ. 60. 6. Π. Καλαϊτζίδης, «Ἐσχατολογία, Θεολογία καί Ἐκκλησία», στὸν τόμο *Ἐκκλησία καί Ἐσχατολογία*, Ἀθήνα 2003, σ. 13. 7. Βλ., λ.χ., Ἰ. Φουντούλης, *Λειτουργική Α΄. Εἰσαγωγή στή Θεία Λατρεία*, Θεσσαλονίκη 1993. 8. π. Κων. Παπαγιάννης, *Λειτουργικῶν ἀτόπων ἐπισήμανσις*, Θεσσαλονίκη 1997, ἰδ. σ. 214-230.

Σχολαστικισμός

Αικατερίνης Ρίζου
Δρος Φιλοσοφίας

Ο Σχολαστικισμός ήταν μία μέθοδος για την απόκτηση γνώσης, που εφαρμόστηκε από τους λογίους της μεσαιωνικής Ευρώπης από το 1100 μέχρι το 1500 περίπου. Ξεκίνησε ως προσπάθεια να συμφιλιωθεί η αρχαία φιλοσοφία με τη μεσαιωνική χριστιανική θεολογία και να έναρμονιστεί ο φιλοσοφικός όρθολογισμός με τον χριστιανικό μυστικισμό. Η σχολαστική μέθοδος εφαρμόστηκε αρχικώς στη θεολογία και αργότερα στην κλασική φιλολογία και σε άλλα πεδία του έπιστητού και στόχος της ήταν να δώσει απάντηση σε ένα ερώτημα ή να επιλύσει μία αντίφαση.

Οι λόγιοι του σχολαστικισμού ξεκινούσαν διαλέγοντας ένα έργο μιας αὐθεντίας (κατά τον μεσαίωνα, αὐθεντίες θεωρούνταν, εκτός από την Άγία Γραφή, ο Άριστοτέλης, ο Βοήθιος, ο Ι. Αὐγουστίνος, ο Πλάτων κ.ά.) για να το μελετήσουν με κριτικό πνεῦμα και να κατανοήσουν τη θεωρία του. Ακολουθώντας, συμβουλευόμενοι δευτερεύουσες πηγές, που σχετίζονταν με το έργο (π.χ., Πρακτικά Οικουμενικών Συνόδων, παπικές έγκυκλίους και έπιστολές, έξηγητικά κείμενα και ὑπομνήματα, σχόλια κ.τ.ό.) και εντόπιζαν σημεία συμφωνίας ή/και αντίθεσης ανάμεσα σε όλες αυτές τις πηγές, τα όποια κατέγραφαν σε αὐτοτελείς προτάσεις (*sententiae*). Στη συνέχεια, προσπαθούσαν να επιλύσουν τις αντιφάσεις και ασυμφωνίες, χρησιμοποιώντας δύο μεθόδους: τη φιλολογική ανάλυση (π.χ., διερεύνηση του νοήματος των λέξεων, προσδιορισμός της χρήσης τους μέσα στο κείμενο, ανάδειξη ασάφειας κ.ά.) και τη λογική ανάλυση, με στόχο να δείξουν ότι οι αντιφάσεις δέν ήταν πραγματικές, αλλά οφείλονταν στην έσφαλμένη κατανόηση του κειμένου από τον αναγνώστη.

Στό πλαίσιο του σχολαστικισμού αναπτύχθηκαν δύο φιλολογικά είδη. Τό πρώτο, οι *Quaestiones* (Έρωτήσεις), αναφερόταν σε ένα συγκεκριμένο ερώτημα και επιχειρούσε να τό απαντήσει αξιοποιώντας κάθε διαθέσιμη πηγή: χαρακτηριστικό δείγμα, τό έργο *Quaestiones Theologiae*, του Stephen Langton, αρχιεπισκόπου του Κάντερμπερι (13^{ος} αϊ.). Τό δεύτερο, ή *Summa* (Σύνοψη) περιλάμβανε όλα τά βασικά σημεία για ένα ζήτημα, συνοφίζοντας τις σημαντικότερες πληροφορίες και έρωτήματα σχετικά με αυτό· ή *Summa Theologiae* (1274) του Θωμά Ακινάτη είναι τό αντιπροσωπευτικότερο και πιό γνωστό δείγμα του είδους. Οι κυριότεροι εκπρόσωποι του σχολαστικισμού είναι ο Ίωάννης Σκώτος (Johannes Scottus Eriugena), ο Άνσελμος του Κάντερμπερι, ο Ρότζερ Μπέικον, ο Άλβέρτος ο Μέγας, ο Θωμάς Ακινάτης, ο Γουλιέλμος του Όκκαμ, ο Μαρσίλιος της Πάδουα, ο Ίωάννης Βουριδανός κ.ά.

Σχετικισμός, δικαιωματισμός, κανονικοποίηση, καί δημοκρατία

π. Δημητρίου Μπαθρέλλου

Έφημ. Ί.Ν. Αναλήψεως Ντράφι - Έπισκ. Καθηγητού Παν. Emory

Τόν 19^ο αί., ὁ Φρίντριχ Νίτσε διακήρυξε τόν θάνατο τοῦ Θεοῦ. Μέ τή δήλωσή του αὐτή ὁ Γερμανός φιλόσοφος ἐπισήμανε τή σταδιακή ἀπώλεια τῆς κοινῆς πίστεως στόν Θεό τοῦ χριστιανισμοῦ, ἡ διδασκαλία τοῦ ὁποίου καθόριζε σέ μεγάλο βαθμό τίς ἠθικές καί κοινωνικές ἀξίες τῆς Εὐρώπης καί, σέ κάθε περίπτωση, συγκροτοῦσε τό ἀπαραβίαστο πλαίσιο ἀναφορᾶς τους. Καθώς τό πλαίσιο αὐτό νοηματοδότησης τῆς ἀτομικῆς καί κοινωνικῆς ζωῆς εἶχε ἀρχίσει νά κλονίζεται, οἱ φιλόσοφοι τοῦ Διαφωτισμοῦ ἀποπειράθηκαν νά τό ὑποκαταστήσουν μέ κοινά παραδεκτές ἀρχές καί ἀξίες πού θά ἀπέρρεαν ἀπό τή λογική – πράγμα, φυσικά, πού ἀποδείχθηκε ἀνέφικτο. Τί ἀπέμενε; Ὁ Νίτσε τό εἶχε προβλέψει: ὁ σχετικισμός καί ἡ συνακόλουθη ἀναγνώριση τῆς πρωτοκαθεδρίας τῆς ἀτομικῆς θέλησης. Μετά τόν “θάνατο” τοῦ Θεοῦ ὡς ἐγγυητῆ τῶν ἀξιακῶν καί ἠθικῶν συντεταγμένων τοῦ ἀτομικοῦ καί κοινωνικοῦ μας βίου, ὁ καθένας πιά θά ἔπρεπε νά συγκροτήσει κατά βούλησιν τίς δικές του ἀξίες καί ἀντιλήψεις. Οἱ ἀπαρχές τοῦ κυρίαρχου σήμερα συνδυασμοῦ σχετικισμοῦ καί δικαιωματισμοῦ, ἀνάγονται ἀκριβῶς σ’ αὐτό: ἐφόσον ὁ Θεός δέν καθορίζει πιά τά ὅρια καί τό

περιεχόμενο τοῦ ἀξιακοῦ καί ἠθικοῦ μας ὀρίζοντα, ὅλα εἶναι σχετικά καί συζητήσιμα, καί κατὰ συνέπεια ἀποτελεῖ ἐπιλογή τοῦ καθενός μας νά καθορίζει τό ἀληθές καί τό καλό μέ ἀποκλειστικό κριτήριο τίς ἀπόψεις καί τίς ἐπιθυμίες του. Ἐπιπλέον, ὅποιος ἀρνεῖται ὅχι ἀπλῶς νά ἀνεχτεῖ, ἀλλά καί νά ἀναγνωρίσει τά προϊόντα αὐτῆς τῆς ἐπιλογῆς, βρίσκεται συχνά ἀντιμέτωπος μέ τήν ἀπαξίωση καί τόν ἀποκλεισμό – ἐνδέχεται μάλιστα νά ἀντιμετωπίσει καί νομικές συνέπειες.

Ὡς ἀποτέλεσμα τῶν παραπάνω, ἐννοίες καί πρακτικές πού ἡ ἐμπνεόμενη ἀπό τόν χριστιανισμό κοινωνική ἠθική ἀποδοκίμαζε, ὅπως, γιά παράδειγμα, ἡ συμβίωση, τό διαζύγιο, οἱ παρά φύσιν σεξουαλικές σχέσεις, καί ἡ ἔκτρωση, ἔχουν σέ σημαντικό βαθμό κανονικοποιηθεῖ, θεωροῦνται δηλαδή σέ ἀρκετές περιπτώσεις ὡς ἠθικά καί κοινωνικά ἀποδεκτές ἐπιλογές. Ἡ ὑπόθεση ὅτι παρόμοιες διαδικασίες κανονικοποίησης θά ἀνακοποῦν μπροστά στά “αὐτονόητα”, καί μάλιστα χωρίς τήν ἐνεργοποίησή μας, εἶναι μάλλον ἐσφαλμένη. Σύμφωνα μέ τό γνωστό ρητό, «τό μόνο πράγμα πού ἀπαιτεῖται γιά τόν θρίαμβο τοῦ κακοῦ εἶναι ἡ ἀπραξία τῶν καλῶν ἀνθρώπων». Ὅσοι ἐνδεχομένως ἔχουν ἀντιρρήσεις, ἴσως θά ἀξι-

ζε νά διαβάσουν, γιά παράδειγμα, τόν νόμο γιά τήν υποβοηθούμενη αναπαραγωγή πού ψηφίστηκε από τή Βουλή τῶν Ἑλλήνων στίς 18 Ἰουλίου 2022.¹

Ὁ νόμος περιλαμβάνει μιά σειρά ἀπό διατάξεις πού ἐγείρουν ἐνστάσεις καί ἐρωτήματα. Γιά παράδειγμα, προβλέπει τήν αὐξηση τοῦ ἡλικιακοῦ ὁρίου τῶν γυναικῶν πού μποροῦν νά προσφύγουν σέ ἰατρικῶς υποβοηθούμενη αναπαραγωγή ἀπό τά πενήντα στά πενήντα τέσσερα χρόνια. Ἐπιτρέπει τήν τεχνητή γονιμοποίηση χωρίς νά ὑπάρχει ἰατρική ἀναγκαιότητα. Ἐπιτρέπει, ἐπίσης, τήν κρυσυντήρηση μὴ γονιμοποιημένου γεννητικοῦ ὕλικου χωρίς τή συναίνεση τοῦ ἢ τῆς συζύγου, καθὼς ἐπίσης καί ἀπό ἀνηλίκους μέ συναίνεση τῶν γονέων. Τέλος, περιλαμβάνει διατάξεις γιά τίς παρενθετες μητέρες, τήν κρυσυντήρηση “γονιμοποιημένων ὠαρίων” καί τήν “καταστροφή” τους, τήν ὀλική ἢ μερική ἀλλαγὴ “χαρακτηριστικῶν φύλου” ἀκόμα καί ἀνήλικων ἀτόμων κλπ. Ἀκραῖο δεῖγμα τοῦ “φιλελεύθερου” χαρακτήρα τοῦ νόμου ἀποτελεῖ τὸ γεγονός ὅτι νομιμοποιεῖ, ὑπὸ μία ἔννοια, τήν αἰμομιξία. Συγκεκριμένα, προβλέπει ὅτι «δωρεά γεννητικοῦ ὕλικου μεταξύ συγγενῶν εἶναι ἐπιτρεπτή μόνον μεταξύ συγγενῶν σέ πλάγια γραμμή» (ἄρθρο 1455). Ἡ σχετικὴ διάταξη διατυπώνεται μέ τρόπο πού φαινομενικά βάζει ὅρια («εἶναι ἐπιτρεπτή μόνον»)². Στὴν πραγματικότητα, ὅμως, καταργεῖ μιά θεμελιώδη ἀπαγόρευση.

Ὅπως γνωρίζουμε, ὑπάρχουν δύο κατηγορίες συγγένειας, ἡ συγγένεια ἐξ αἵματος καί ἡ συγγένεια ἐξ ἀγχιστείας, καί σέ κάθε κατηγορία ὑπάρχει συγγέ-

νεια σέ εὐθεῖα γραμμὴ καί συγγένεια σέ πλάγια γραμμὴ. Κάποιος εἶναι συγγενὴς σέ εὐθεία γραμμὴ μέ τούς γονεῖς του, τόν παππού καί τὴ γιαγιά του, τά παιδιά του κλπ., καί συγγενὴς σέ πλάγια γραμμὴ μέ τά ἀδελφία του, τά ξαδελφία του, τά ἀνίψια του κλπ. Ἐφόσον ὁ νόμος ἐπιτρέπει τὴ δωρεά γεννητικοῦ ὕλικου μεταξύ συγγενῶν ἐξ αἵματος σέ πλάγια γραμμὴ, ἔχει κανεὶς τὸ δικαίωμα νά δωρίσει, γιά παράδειγμα, τὸ σπέρμα του στὴν ἀνιψιά του. Τὸ παιδί πού θά γεννηθεῖ θά εἶναι ταυτοχρόνως μικρανίψι του καί παιδί του. Ἐχει ἐπίσης τὸ δικαίωμα νά δωρίσει τὸ σπέρμα του στὴν ἀδελφὴ του, μέ ἀποτέλεσμα τὸ παιδί πού θά γεννηθεῖ νά εἶναι ταυτοχρόνως ἀνίψι του καί παιδί του. Τὸ παιδί αὐτὸ θά ἔχει ὡς βιολογικούς γονεῖς δύο ἀδελφία. Ἐφόσον ὁ θεῖος του (συγγενὴς σέ πλάγια γραμμὴ) θά εἶναι καί πατέρας του (συγγενὴς σέ εὐθεῖα γραμμὴ) ἢ ἴδια ἢ διάκριση μεταξύ αὐτῶν τῶν δύο τύπων συγγένειας, τὴν ὁποία ὁ νόμος ἐπικαλεῖται, καταργεῖται στὴν πράξη.

Τὸ ἀστικό μας δίκαιο μέχρι στιγμῆς ἀπαγορεύει τόν γάμο μεταξύ συγγενῶν ἐξ αἵματος σέ εὐθεῖα γραμμὴ ἀπεριόριστα καί σέ πλάγια μέχρι τόν 4^ο βαθμὸ (δηλαδή μεταξύ πρώτων ἐξαδελφῶν), καί ἐξ ἀγχιστείας συγγενῶν σέ εὐθεῖα γραμμὴ ἀπεριόριστα καί σέ πλάγια γραμμὴ μέχρι τόν 3^ο βαθμὸ (δηλαδή μεταξύ θείων καί ἀνιψιῶν). Κανεὶς δὲν μπορεῖ, γιά παράδειγμα, νά παντρευτεῖ τὴν ἀδελφὴ ἢ τὴν ἀνιψιά του. Ἀλλὰ γιατί, ἄραγε, ὁ πρόσφατος νόμος ἐπιτρέπει τὴ μεταξύ τους δωρεά γεννητικοῦ ὕλικου; Μήπως ἡ ἐσωτερικὴ ἀντίφαση πού

εισάγεται με τον καινούργιο νόμο είναι ή αρχή για το ξήλωμα του πουλόβερ; Συνήθως, τα πράγματα εξελίσσονται κάπως έτσι. Κάτι τέτοιο, άλλωστε, είναι απόλυτα σύμφωνο με τις επικρατούσες ιδεολογικές αρχές του σχετικισμού και του δικαιωματισμού. Σύμφωνα με αυτές, αν δύο αδέρφια, του ίδιου ή διαφορετικού φύλου, θέλουν να παντρευτούν ή να τεκνοποιήσουν, αυτό αποτελεί αναφαίρετο δικαίωμά τους. Τό ίδιο προφανώς ισχύει, για παράδειγμα, με την πολυγαμία. Με ποιο δικαίωμα θα την απαγορεύσουμε – και μάλιστα όταν στην πράξη, μέσω της συνεχούς, συγχρονικής και διαχρονικής, έναλλαγής σεξουαλικών συντρόφων, ή κοινωνία μας έχει ήδη καταστεί σε κάποιο βαθμό και υπό μία έννοια πολυγαμική;

Η ψήφιση, ωστόσο, του συγκεκριμένου νόμου εγείρει και ένα άλλο ζήτημα, πού άπτεται της λειτουργίας των θεσμών και της δημοκρατίας. Τό Κοινοβούλιο εν προκειμένω νομοθέτησε όχι μόνο έρήμην του Θεού και της φυσικής τάξης πού Έκείνος δημιούργησε, αλλά σε μεγάλο βαθμό και έρήμην της κοινωνίας. Δέν

προηγήθηκε άνοιχτή δημόσια συζήτηση. Οί λαλίστατες σε άλλες περιπτώσεις έφημερίδες τήρησαν εν προκειμένω, πλήν ίσως ελαχίστων εξαιρέσεων, σιγή ιχθύος. “Όλα φαίνεται να έγιναν εν κρυπτῶ και παραβύστῳ. Ό λόγος μοιάζει προφανής. Παρά τή συστηματική προπαγάνδα των τελευταίων δεκαετιῶν, ή έλληνική κοινωνία ακόμα άντιστέκεται σε τέτοιου είδους φιλελεύθερες διευθετήσεις. Για παράδειγμα, επί του παρόντος ή αίμομιξία στή χώρα μας παραμένει άσυμβίβαστη με τή κοινωνική μας ήθική, παρ’όλο πού οί φιλελεύθεροι δικαιωματιστές θά σπεύσουν ίσως να μᾶς θυμίσουν ότι τό ίδιο συνέβαινε άναφορικά με άλλα αντίστοιχα θέματα και στόν ... μεσαίωνα (δηλ. πρίν από μερικές δεκαετίες).

Έν πάση περιπτώσει, τό συμπέρασμα είναι ότι αν κανείς δέν έκφράσει και δέν υπερασπιστεί τίς έμπνεόμενες από τή φυσική τάξη και τή χριστιανική παράδοση έναπομείνασες αξίες της κοινωνικής μας ήθικής, τέτοιου είδους κανονικοποιήσεις θά καταστούν μονόδρομος. Ό κλήρος πέφτει, για μία ακόμη φορά, στην Έκκλησία.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ. 1. Πρόκειται για τον νόμο 4958/21-7-2022. Ό νόμος αυτός ψηφίστηκε από τή Νέα Δημοκρατία και τό ΠΑΣΟΚ–Κίνημα Άλλαγής. Ό Σύριζα και ή Έλληνική Λύση δήλωσαν “παρών”, ενώ τό ΚΚΕ και τό ΜέΡΑ25 ψήφισαν “κατά”. Για εξαιρετική κριτική συζήτηση των ζητημάτων πού θέτει, βλ. σχετικό άρθρο του Άναπληρωτή Καθηγητή της Νομικής Σχολής του ΕΚΠΑ, Παναγιώτη Νικολόπουλου (22/7/2022, *Huffington Post*, https://www.huffingtonpost.gr/entry/allazoen-oi-oikoyeneiakesscheseis-me-to-nomoschedio-yia-ten-epovothoemene-anaparayoye_gr_60250d2bc5b6b295bc04a33d). **2.** Η διατύπωση αυτή ένδεχομένως όφείλεται στό γεγονός ότι ό Γενικός Γραμματέας της Έλληνικής Έταιρείας Άναπαραγωγικής Ίατρικής Κωνσταντίνος Πάντος κατά τή σχετική συζήτηση του νομοσχεδίου στή Βουλή (13/7/2022) πρότεινε να καταστεί έπιτρεπτή ή δωρεά γεννητικού υλικού και μεταξύ συγγενών σε ευθεία γραμμή. Ό ίδιος, έπίσης, πρότεινε να δοθεί ή δυνατότητα στίς γιαγιάδες να κυοφορήσουν ως παρένθετες μητέρες τά έγγόνια τους, σε περίπτωση πού οί κόρες τους άδυνατούν να κυοφορήσουν τά παιδιά τους, χαρακτηρίζοντας μάλιστα κάτι τέτοιο ως πράξη “ύψιστου άλτρουισμού” (βλ. σχετικά στό <https://www.cnn.gr/politiki/story/321207/ti-provlepei-to-nomoschedio-gia-tin-iatrikos-ypovoiithoymeni-anaparagogi-poy-psifizetai-simera>).

Ἡ μεταμόρφωση τοῦ κόσμου καί τοῦ ἀνθρώπου

Σχόλιο στό Α΄ Ἀνάγνωσμα τῆς Ἀκολουθίας
τοῦ Μεγάλου Ἀγιασμοῦ τῶν Θεοφανίων: Ἡσα 35:1-10

Μιλτιάδου Κωνσταντίνου

Όμ. Καθηγ. Α.Π.Θ. - Ἄρχ. Διδασκάλου τοῦ Εὐαγγελίου τῆς ΜτΧ Ἐκκλησίας

Ἡ γιορτή τῶν Θεοφανίων ἀποτελεῖ τήν πρώτη μεγάλη ἐκκλησιαστική πανήγυρη τοῦ νέου πολιτικοῦ ἔτους. Πρόκειται γιά μία ἀπό τίς ἀρχαιότερες χριστιανικές γιορτές πού ἦταν ἀφιερωμένη γενικά στή φανέρωση τοῦ Θεοῦ στόν κόσμο. Ἀργότερα, ὅταν θεσπίστηκε ἡ γιορτή τῶν Χριστουγέννων, ἡ 6^η Ἰανουαρίου ἀφιερώθηκε στήν ἀνάμνηση τῆς βάπτισης τοῦ Ἰησοῦ, διατηρώντας ὅμως τό ὄνομα καί τό περιεχόμενο τῆς γιορτῆς, καθὼς ἡ βάπτισις τοῦ Ἰησοῦ στόν ποταμό Ἰορδάνη συνοδεύεται ἀπό μία θεοφάνεια, κατά τήν ὁποία ἀποκαλύπτεται στόν κόσμο ὁ Τριαδικός Θεός.

Οἱ ἀπαρχές τῆς Ἀκολουθίας τοῦ Μεγάλου Ἀγιασμοῦ ἀνάγονται στήν πρακτική τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας νά τελεῖ κατά τήν παραμονή τῶν Θεοφανίων, ὅπως καί τίς παραμονές τοῦ Πάσχα καί τῆς Πεντηκοστῆς, τή βάπτισις τῶν Κατηχουμένων. Σύμφωνα μέ τή μαρτυρία τοῦ ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, ἀπό τόν ἀγιασμό τοῦ νεροῦ πού τελοῦνταν τά μεσάνυχτα γιά τό μυστήριο τοῦ Βαπτίσματος «ἅπαντες ὕδρευσάμενοι, οἴκαδε τὰ νάματα ἀποτίθενται, καί εἰς ἐνιαυτὸν ὀλόκληρον φυλάττουσιν» (Λόγος εἰς τὸ

ἅγιον βάπτισμα τοῦ Σωτῆρος, PG 49: 366). Ἔτσι, ἡ συνήθεια αὐτή παρέμεινε καί μετὰ τή διαμόρφωση, σέ μεταγενέστερες ἐποχές, τῆς Ἀκολουθίας τοῦ Ἀγιασμοῦ ἀνεξάρτητα ἀπό τήν τέλεση τοῦ Μυστηρίου τοῦ Βαπτίσματος.

Τό πρῶτο ἀνάγνωσμα τῆς Ἀκολουθίας τοῦ Μεγάλου Ἀγιασμοῦ ἀποτελεῖ ἡ προφητεία Ἡσα 35:1-10, πού προαναγγέλλει μία παρέμβαση τοῦ Θεοῦ στήν Ἱστορία πού θά μεταμορφώσει τόν κόσμο. Ἡ προφητεία ἀρχίζει μέ μία προσταγή πού ἀπευθύνεται στή διψασμένη ἔρημο: *Εὐφράνθητι!* Ἡ ἔρημος συμβολίζει τήν ἔλλειψη ἀνθρώπων, τή μοναξιά, ἀλλά καί τήν ἐρήμωση καί τήν καταστροφή. Εἶναι ἓνα μέρος ὅπου ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νά χαθεῖ (Εξ 14:3) ἢ νά κινδυνέψει ἀπό δίψα (Εξ 15:22-24· 17:1-7) καί ἀπό θανατηφόρα ζῶα (Δευ 8:15). Ταυτόχρονα ὅμως εἶναι γιά τούς Ἰσραηλίτες ὁ τόπος τῆς ἐλευθερίας, ὅπου τούς ὀδήγησε ὁ Θεός (Δευ 1:31) καί ὅπου σφυρηλατήθηκαν οἱ σχέσεις τοῦ Θεοῦ μέ τόν λαό του. Ὅπως μέ ιδιαίτερα γλαφυρό τρόπο περιγράφει ὁ Μωυσῆς στήν τελευταία ὠδή του λίγο πρὶν ἀπό τόν θάνατό του, μέσα στήν ἔρημο:

Μερίδιο ἔγινε τοῦ Κυρίου ὁ λαός του, ὁ
Ἰακώβ,
ὁ Ἰσραήλ, τεμάχιο τῆς περιουσίας του.
Τόν ἐφοδίασε μέ τά ἀπαραίτητα μέσα στή
γῆ τήν ἔρημη,
μέσα στή δίψα του ἀπ' τόν καύσωνα
στήν ἄνυδρη τή γῆ.
Ἐλόγησε τόν προστάτεψε, τόν παιδα-
γώγησε,
τόν διαφύλαξε σάν κόρη ὀφθαλμοῦ.
Σάν ἀετός πού προστατεύει τή φωλιά του
καί λαχταράει γιά τούς μικρούς του
νεοσσούς,
ἄνοιξε τίς φτεροῦγες του, τούς δέχτηκε,
πάνω στή ράχη του τούς σήκωσε ψηλά.
(Δευ 32:9-11)

Σ' αὐτή τή διψασμένη, χέρσα καί ἐπι-
κίνδυνη γιά τόν ἄνθρωπο γῆ, ὅπου κάπο-
τε ἐκδηλώθηκε ἡ κυρίαρχη δύναμη τοῦ
Θεοῦ, μετατρέποντάς της σέ ἕνα χώρο
ἀσφαλῆ καί αὐτάρκη, καταφύγιο ἐλευ-
θερίας γιά τόν λαό του, ἀπευθύνει τήν
προσταγή του γιά χαρά καί ἀγαλλίαση
ὁ προφήτης, γιά πλοῦσια ἀνθοφορία καί
ὑπέρμετρη καρποφορία, πού θά ξεπερνᾶ
σέ εὐφορία τίς δασωμένες πλαγιές τοῦ
Λιβάνου καί τοῦ Καρμήλου, ὥστε ὁ λαός
τοῦ Θεοῦ νά δεῖ καί πάλι τή δόξα καί τό
μεγαλεῖο του Κυρίου.

Ἀπό τόν στίχο 3 καί ἐξῆς τό κέντρο βά-
ρους τοῦ ὁράματος μετατοπίζεται ἀπό
τήν ἔρημο στούς ἀνθρώπους. Ἡ προστα-
γή γιά μεταμόρφωση ἀπευθύνεται τώρα
σέ ἀνθρώπους φοβισμένους καί ἀπογοη-
τευμένους. Ὁ προφήτης καλεῖ τά «ἐξα-
ντλημένα χέρια» καί τά «κλονισμένα γό-
νατα» νά δυναμώσουν, κι ὅσους ἔχουν
λιποψυχήσει νά δώσουν ὁ ἕνας στόν ἄλ-
λον θάρρος, διαβεβαιώνοντάς τους ὅτι «ὁ

Θεός μας πού ἀποδίδει δικαιοσύνη, τό
δίκαιο θ' ἀνταποδώσει, αὐτός θά ῥθει
καί θά μᾶς σώσει» (στχ 4). Ἄν καί μιᾶ
ἱστορικοκριτική μελέτη θά ἔβλεπε στούς
στίχους αὐτούς νά ἀντικατοπτρίζονται
οἱ ταλαιπωρίες καί οἱ ἐλπίδες τῶν ἐξό-
ριστων στή Μεσοποταμία Ἰουδαίων, ὁ
προφήτης δέν ἀναφέρει τούς λόγους τῆς
ἀπογοήτευσης τοῦ λαοῦ οὔτε περιγρά-
φει τίς συνθήκες ἀπό τίς ὁποῖες θά τόν
ἀπελευθερώσει ὁ Θεός. Προσφέρει ἔτσι
μιᾶ διαχρονική διαβεβαίωση γιά τό πα-
ρόν καί τό μέλλον· ὁ Θεός εἶναι ἐδῶ, ὁ
Θεός θά ἔρθει.

Παρατηρώντας κανεῖς τή δομή τοῦ
κειμένου βλέπει νά διαγράφονται ὁμό-
κεντροι κύκλοι γύρω ἀπό τήν τελευταία
φράση τοῦ στίχου 4 «ὁ Θεός μας θά ἔρ-
θει καί θά μᾶς σώσει». Στόν ἐξωτερικό
κύκλο περιγράφεται ἡ ἀποκατάσταση
τῆς δημιουργίας (στχ 1-2 καί 6β-9), στόν
ἐσωτερικό κύκλο ἐξαγγέλλεται ἡ ἀναζω-
ογόνηση τῶν ἀνθρώπων (στχ 3 καί 5-6α)
καί στό κέντρο ὅλης αὐτῆς τῆς διαδικα-
σίας βρίσκεται ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος παρεμ-
βαίνει στήν ἱστορία τοῦ κόσμου καί τοῦ
ἀνθρώπου χαρίζοντας τή σωτηρία. Μιά
σωτηρία πού δέν ἀφορᾶ σέ μεμονωμένα
πρόσωπα, ἀλλά στή μεταμόρφωση ὁλό-
κληρου τοῦ κόσμου καί στήν ἀποκατά-
στασή του στό ἀρχικό του κάλλος. Στούς
στίχους πού ἀκολουθοῦν, προχωρώντας
ἀντίστροφα ἀπό τό κέντρο πρός τήν πε-
ριφέρεια, σκιαγραφοῦνται γλαφυρά τά
χαρακτηριστικά αὐτῆς τῆς ἀποκατάστα-
σης.

Ἡ ἄφιξη τοῦ Θεοῦ σηματοδοτεῖ μιᾶ ρι-
ζική ἀλλαγὴ γιά ὅλα, φέρνει τήν πλήρη
ἀνακαίνιση τῶν πάντων: «Τότε τά μάτια

θ' ἀνοιχτοῦνε τῶν τυφλῶν καί τῶν κουφῶν τ' ἀφτιά θ' ἀκούσουν. Τότε ὁ χωλός καθῶς τό ἐλάφι θά πηδᾷ, κι ἡ γλῶσσα τῶν κωφάλαλων θά ρητορεύει». Καί ὅχι μόνον οἱ ἄνθρωποι, ἀλλά: «στήν ἔρημο θ' ἀναβρῦσουν πλῆθος τὰ νερά καί θ' ἀνοιχτοῦν στή διψασμένη γῆ φαράγγια. Βάλτος θά γίνει ὁ ξερότοπος κι ἀπό τή διψασμένη γῆ πηγές νεροῦ θά ξεπηδήσουν. Χαρά γιά τὰ πουλιά θά εἶν' ἐκεῖ, καλαμῶνες καί βάλτοι. (στχ 5-7).

Ὅπως κατὰ τίς πρῶτες μέρες τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου, ὁ Θεός μετατρέπει μιά ἄνυδρη καί ἄγονη ἔρημο σέ ἰδεώδη τόπο κατοικίας τοῦ ἀνθρώπου (Γεν 2:5-9), ἔτσι καί τώρα παρεμβαίνει δημιουργικά στήν ἔρημο καί τή μεταμορφώνει. Ἀλλά ὑπάρχει καί κάτι περισσότερο. Αὐτός ὁ ἰδεώδης τόπος δέν προορίζεται γιά κατοικία τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ, ἀλλά θά γίνει ὁ δρόμος γιά ἐπιστροφή στήν πραγματική του κατοικία. Ἕνας δρόμος ἀπόλυτα καθαρός καί ἀσφαλής, ἕνας δρόμος πού θά λέγεται “Ὁδός τῆς Ἁγιότητας” καί στόν ὁποῖο ὅσοι πορεύονται δέν θά κινδυνεύουν νά χαθοῦν οὔτε θά ἀπειλοῦνται ἀπό ἄγρια θηρία, ἕνας δρόμος πού μόνο χαρά καί ἀγαλλίαση θά προσφέρει στούς ὁδοιπόρους καί πού θά ὀδηγεῖ κατευθείαν στόν στόχο, στή Σιών, ὅπου «πόνος, λύπη καί στεναγμός μακριά θά ἔχουνε φύγει» (στχ 10).

Ἡ ἐπιστροφή στή Σιών ἦταν γιά τούς ταλαιπωρημένους ἀπό τὰ δεινά τῆς ἐξορίας Ἰουδαίους ἕνας στόχος πού τόν ὄνειρευόνταν χρόνια. Ὅμως δέν ἦταν αὐτό τό τέλος τοῦ σχεδίου τοῦ Θεοῦ γιά τόν κόσμο. Οἱ ὑποσχέσεις τοῦ Θεοῦ, πού ἐξαγγέλλονται μέ τό στόμα τοῦ προφήτη

Ἡσαΐα, πραγματοποιήθηκαν τότε, ἀλλά ἔχουν διαχρονική ἰσχὺ καί ἐξακολουθοῦν νά ἰσχύουν καί σήμερα. Ὅταν ὁ Ἰωάννης ὁ Βαπτιστής πληροφορήθηκε τή δράση καί τὰ θαύματα τοῦ Ἰησοῦ, ἔστειλε δύο μαθητές του νά τόν ρωτήσουν ἂν εἶναι πράγματι αὐτός ὁ ἀναμενόμενος Μεσσίας. Αὐτό πού στήν πραγματικότητα ρωτοῦν οἱ μαθητές τοῦ Ἰωάννη τόν Ἰησοῦ εἶναι ἂν στό πρόσωπό του πραγματώνεται ἡ διαβεβαίωση τοῦ προφήτη Ἡσαΐα ὅτι ὁ Θεός εἶναι παρών. Κι ἐκεῖνος, ἀντί ἄλλης διαβεβαίωσης, τούς προτρέπει νά ἀναφέρουν στόν Ἰωάννη ὅτι: «Τυφλοὶ ξαναβλέπουν, κουτσοὶ περπατοῦν, λεπροὶ καθαρίζονται, κουφοὶ ἀκοῦν, νεκροὶ ἀνασταίνονται, φτωχοὶ ἀκοῦνε τό χαρμόσυνο ἄγγελμα» (Λου 7:27· πβ. Ματ 11:2-5), κάνοντας σαφῆ ἀναφορά στό παραπάνω κείμενο ἀπό τό βιβλίο τοῦ προφήτη Ἡσαΐα.

Στό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ ὁ Θεός ἐγκαταστάθηκε ἀνάμεσα στούς ἀνθρώπους καί ἀνοίγει γιά ὅλους διάπλατα τόν δρόμο πρὸς τό πραγματικό τέρμα, πρὸς τή νέα Σιών, τή Βασιλεία τοῦ Θεοῦ. Ἡ τοποθέτηση τῆς γιορτῆς τῶν Θεοφανίων στήν ἀρχή τοῦ νέου πολιτικοῦ ἔτους ἔρχεται νά ὑπενθυμίσει σέ κάθε χριστιανό ὅτι ἡ “Ὁδός τῆς Ἁγιότητας” πού ἐξαγγέλλθηκε ἀπό τόν προφήτη Ἡσαΐα εἶναι πλέον ἀνοιχτή κι «ἀκάθαρτοι ἀπό ἑκεῖ δέν θά περνοῦν». Μέ τό νερό τοῦ Ἁγιασμοῦ, δίνεται στόν καθένα ἡ εὐκαιρία νά κάνει ἕνα πνευματικό λουτρό, καθαρίζοντας ἀπό μέσα του ὅτι τόν ἀπομακρύνει ἀπό τόν Θεό καί νά ξεκινηθεῖ τήν καινούργια χρονιά μέ ἀνανεωμένη τήν ἀπόφαση τῆς ἐπιστροφῆς σ' αὐτόν.

Μιά χαρακτηριστική πλευρά τῆς Χριστολογίας τοῦ Ἀπ. Παύλου

Ἰωάννη Καραβιδόπουλου
Ὁμοτίμου Καθηγητοῦ Α.Π.Θ.

Ὁς (ένν. Χριστός) ἐστὶν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου (Κολ 1,15)

Ο Χριστός χαρακτηρίζεται στὸν στίχο 1,15 τῆς *Πρὸς Κολοσσαεῖς* ἐπιστολῆς τοῦ Ἀπ. Παύλου «Εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου». Ἄν καὶ ὁ χαρακτηρισμὸς τοῦ Χριστοῦ ὡς εἰκόνας τοῦ Θεοῦ ἀπαντᾷ σπανιότατα στὸν Ἀπ. Παῦλο (μόνο στὸν ἐρμηνευόμενο ἐδῶ στίχο καὶ στό *Β' Κορ* 4,4), ἐκφράζει ὡστόσο μιὰ βασικὴ πλευρὰ τῆς Χριστολογίας του: τὴν ἀποκάλυψη τοῦ ἀοράτου Θεοῦ στό πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ὁ ὅρος *εἰκὼν* ἔχει μεγάλη προῖστορία τόσο στὸν ἀρχαῖο ἑλληνικὸ καὶ ἑλληνιστικὸ κόσμο ὅσο καὶ στήν Π. Διαθήκη, πού δέν εἶναι δυνατὸν νά τὴν παρακολουθήσουμε ἐδῶ. Σέ γενικὲς μόνο γραμμὲς θά ἀναφερθοῦμε στίς ἀντιλήψεις τῆς ἐποχῆς, ὥστε νά διαπιστώσουμε ποιὰ ἀντίληψη γιὰ τὸν ὄρο ὑπάρχει σάν ὑπόβαθρο τοῦ χαρακτηρισμοῦ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ ὡς «εἰκόνας τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου» στὸν στίχο *Κολ* 1,15.

Ἐάν γιὰ τὴ σύγχρονη λογικὴ ἢ ὑπαρξὴ ὄρατῆς εἰκόνας κάποιου ἀοράτου ὄντος ἀποτελεῖ ὄχι μόνο στοὺς ὄρους ἀλλὰ καὶ στήν οὐσία ἀκατανόητη ἀντίφαση, γιὰ τὴν ἀρχαιότητα καὶ τοὺς ἑλληνιστικούς χρόνους ἢ σχέση εἰκόνας καὶ πρωτοτύπου εἶχε τελείως διαφορετικὸ νόημα.

Στὸν ἀρχαῖο ἑλληνικὸ κόσμο ἢ λ. *εἰκὼν* ἦταν εὐχρηστῆ, κυρίως στήν περιοχὴ τῆς τέχνης, ἀλλὰ ἀπὸ τὸν Πλάτωνα εἰσῆλθε στή φιλοσοφικὴ ὀρολογία. Ἔτσι, κατὰ τὴν πλατωνικὴ κοσμολογία, ἢ λ. *εἰκὼν* δῆλωνε τὴν ἀμυδρὴ ἀναπαράσταση τῆς Ἰδέας μέσα στὸν αἰσθητὸ ὑλικὸ κόσμο, γιὰ τὴν μεταξὺ τῆς ὄρατῆς εἰκόνας καὶ τοῦ νοητοῦ πρωτοτύπου τῆς πιστευόταν ὅτι ὑπῆρχε μεγάλη ἀπόσταση.

Κατὰ τοὺς ἑλληνιστικούς χρόνους, ὅμως, ὁ ὅρος ἀποκτᾷ μεγαλύτερη ὄντολογικὴ βαρύτητα, γιὰ τὸ πρωτότυπο θεωρεῖται ὅτι οὐσιαστικὰ εἶναι παρόν στήν εἰκόνα του. Ἔτσι ἐπικρατεῖ ἢ ἀντίληψη ὅτι ἡ εἰκόνα ἀποτελεῖ προβολὴ καὶ φανέρωση τῆς οὐσίας τοῦ πρωτοτύπου, τοῦ ὁποῖου αὐτὴ εἶναι ἀληθινὴ καὶ ζωντανὴ ἀναπαράσταση. Ὁ ἰδιαιτέρως αὐτὸς χαρακτήρας τῆς ἔννοιας τῆς εἰκόνας, ὅτι δηλαδὴ ἀποκαλύπτει καὶ παρουσιάζει τὴν οὐσία τοῦ πρωτοτύπου, διαπιστώνεται κυρίως στὰ κείμενα τοῦ ἑλληνιστικοῦ ἰουδαϊσμοῦ. Ὁ Λόγος π.χ. τοῦ Ἰουδαίου φιλοσόφου Φίλωνα καλεῖται ἐπανειλημμένα «εἰκὼν τοῦ Θεοῦ», γιὰ τὴν ἀποκαλύπτει τὸν Θεὸ στοὺς ἀνθρώπους (βλ. τὰ ἔργα του: *Περὶ φυγῆς* 101. *Περὶ ὀνειρών* 2,45. *Περὶ συγχύσεως*

διαλέκτων 147-148. *Περὶ τῶν ἐν μέρει διαταγμάτων* 1,181).

Ἐκεῖνο πού κυρίως μᾶς ἐνδιαφέρει ἐδῶ εἶναι ἡ διερεύνηση τοῦ ἐρωτήματος, ἀπό ποῦ προέρχεται ὁ χαρακτηρισμός τοῦ Χριστοῦ ὡς «εἰκόνος τοῦ Θεοῦ». Ἡ παλαιότερη ὑπόθεση τῶν ἐρμηνευτῶν, ὅτι πλησιέστερα παράλληλα τοῦ στίχου αὐτοῦ εἶναι τὰ λεγόμενα στόν *Τίμαιο* τοῦ Πλάτωνα γιά τόν αἰσθητό κόσμο ὡς εἰκόνα τοῦ νοητοῦ καθώς καί ἡ ἄποψη ὅτι ὁ ὄρος προέρχεται ἀπό τήν Ἑρμητική φιλολογία καί τὰ Γνωστικά κείμενα, δέν ἔχουν σήμερα ὑποστηρικτές. Πολλοί ἐρμηνευτές δέχονται τήν Ἀδαμολογική συνάφεια τοῦ ὄρου, ὑποστηρίζοντας ὅτι ἐδῶ ὁ Χριστός καλεῖται εἰκόνα τοῦ Θεοῦ σέ ἀντιδιαστολή πρός τόν πρῶτο Ἀδάμ, πού δημιουργήθηκε «κατ' εἰκόνα καί καθ' ὁμοίωσιν» τοῦ Θεοῦ (*Γεν* 1,26), καί ἐπικαλοῦνται τή χρήση τοῦ ὄρου εἰκῶν στό *Κολ* 3,10 σέ ἀνθρωπολογική συνάφεια («... τὸν νέον τὸν ἀνακαινούμενον εἰς ἐπίγνωσιν κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος αὐτόν»). Ὁ χαρακτηρισμός τῆς εἰκόνας εἶναι δικαιολογημένος, σύμφωνα μέ τήν ἄποψη αὐτή, γιά τόν ἔσχατο Ἀδάμ, πού ἔγινε ἄνθρωπος γιά νά ἀποκαταστήσει τήν παράβαση τοῦ πρώτου Ἀδάμ. Ἄν ἐμεῖς δέν δεχόμαστε τήν ἀδαμολογική ἐρμηνεία τοῦ ὄρου, εἶναι γιατί τό θέμα τοῦ ὕμνου *Κολ* 1,15-20, ἀπό τόν ὁποῖο προέρχεται ὁ ἐρμηνευόμενος στίχος, δέν εἶναι ἀνθρωπολογικό (σύγκριση δηλαδή τοῦ Χριστοῦ μέ τόν πρῶτο Ἀδάμ) ἀλλά σαφῶς Χριστολογικό, ὅπως θά δειχτεῖ στή συνέχεια.

Πιθανότερη εἶναι ἡ ἄποψη ὅτι τό ὑπόβαθρο τοῦ στίχ. *Κολ* 1,15 πρέπει νά ἀνα-

ζητηθεῖ στήν ἑλληνιστική ἀντίληψη, τήν ὁποία ἀναφέραμε προηγουμένως καί σύμφωνα μέ τήν ὁποία ἡ εἰκόνα ἀποκαλύπτει τό πρωτότυπο πού κρύπτεται ἢ μᾶλλον ἀποκαλύπτεται σ' αὐτή. Τήν ἐκδοχή αὐτή περὶ εἰκόνας συναντοῦμε καί στόν ἑλληνιστικό ἰουδαϊσμό. Στή *Σοφία Σολομώντος* 7,25-26 ἡ σοφία καλεῖται «ἀπόρροια τῆς τοῦ παντοκράτορος δόξης εἰλικρινῆς ... ἀπαύγασμα φωτὸς αἰδίου... καί εἰκῶν τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ», ἐνν. τοῦ Θεοῦ. Ἔτσι λοιπόν στό κείμενό μας, πού θεωρεῖται στίχος ἐνός πρωτοχριστιανικοῦ ὕμνου (*Κολ* 1,15-20), ὁ ἀόρατος Θεός ἀποκαλύπτεται στούς ἀνθρώπους πλήρως καί ἀληθῶς στό πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, πού εἶναι ἡ «εἰκῶν» του. Τό κέντρο βάρους, δηλαδή, τοῦ χαρακτηρισμοῦ τοῦ Χριστοῦ ὡς εἰκόνας τοῦ Θεοῦ βρίσκεται στή θεϊκή του ιδιότητα καί συνεπῶς ἡ φράση θεολογικά συμπίπτει πρός τὰ «Θεὸς ἦν ὁ Λόγος» τοῦ *Κατὰ Ἰωάννην* εὐαγγελίου (*Ιω* 1,1), «ἀπαύγασμα τῆς δόξης καί χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ» τῆς *Πρὸς Ἑβραίους* ἐπιστολῆς (*Ἐβρ* 1,3a), καί «ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων» τῆς *Πρὸς Φιλιππησίους* (*Φιλ* 2,6) καθὼς καί ἄλλων Χριστολογικῶν ὕμνων τῆς Καινῆς Διαθήκης. Ἄλλωστε ἡ ἔμφραση ἐδῶ δίδεται στόν Χριστό ὄχι ὡς δεῦτερο Ἀδάμ, ὅπως δέχεται ἡ ἀδαμολογική ἐρμηνεία τοῦ στίχου, ἀλλ' ὡς Θεὸς καί Κύριο τῆς κτίσεως. Ἡ σχέση πού περιγράφεται, ἢ μᾶλλον ὑμνεῖται, δέν εἶναι ἡ σχέση Ἀδάμ-Χριστοῦ, οὔτε ἡ σχέση Χριστοῦ-Νόμου, ἀλλά ἡ σχέση Χριστοῦ-κτίσεως. Μέ ἄλλα λόγια, μέ λόγια πού ἐπικρατοῦν στήν Ὁρθόδοξη ἐρμηνευτική καί πατερική παράδοση,

σχέση ἀκτίστου καί κτιστοῦ, Χριστοῦ καί κόσμου.

Ἡ ἀποκαλυπτική αὐτή ἔννοια τῆς εἰκόνας ὑπογραμμίζεται ἰδιαίτερα ἀπό τοὺς ἐρμηνευτὲς πατέρες τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας: «Θεοῦ δὲ εἰκὼν τὸ ἀπαράλλακτον δείκνυσι», λέγει χαρακτηριστικά ὁ Ἰωάννης Χρυσόστομος (Υπόμνημα εἰς τὴν πρὸς Κολοσσαεῖς, ὁμιλ. Γ', PG 62:317). «Ἔστι τοίνυν εἰκὼν δηλοῦσα τὸ ὁμοούσιον ... ἡ δὲ ζῶσα εἰκὼν καὶ τὸ ἀπαράλλακτον ἔχουσα τὴν αὐτὴν ἔχει φύσιν τῷ ἀρχετύπῳ», παρατηρεῖ καὶ ὁ Θεοδώρητος Κύρου (Ἑρμηνεία πρὸς Κολοσσαεῖς 15, PG 82:597). Τὴν ἴδια διδασκαλία θὰ ἐκφράσει πιὸ κάτω στὴν

ἴδια ἐπιστολὴ ὁ Ἄπ. Παῦλος μὲ τὴ φράση «ἐν αὐτῷ κατοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς» (2,9).

Τέλος, στὴν εὐχὴ τῆς Ἀναφορᾶς τῆς θ. Λειτουργίας τοῦ Μ. Βασιλείου τὴν Παῦλεια αὐτὴ διδασκαλία ἀπηχεῖ ἡ φράση «... τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος, τῆς ἐλπίδος ἡμῶν. Ὃς ἐστὶν εἰκὼν τῆς σῆς ἀγαθότητος, σφραγὶς ἰσότυπος, ἐν ἑαυτῷ δεικνὺς Σὲ τὸν Πατέρα, Λόγος ζῶν, Θεὸς ἀληθινός, ἡ πρὸ αἰῶνων σοφία, ζωὴ, ἁγιασμός, δύναμις, τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, παρ' οὗ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐξεφάνη» καὶ παρακάτω «... ὃς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης σου καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεώς σου».

Μικρογραφία ἀπὸ χφ. Βίβλο (Ἰταλία, 1448 ἢ 1498)

Ἀνθρωπολογικές ἀνιχνεύσεις Ἁγίου Συμεών ὁ Νέος Θεολόγος

Πρωτ. Ν. Ι. Λουδοβίκου
Καθηγ. Ἀνωτάτης Ἐκκλ. Ἀκαδημίας Θεσσαλονίκης

Εἶναι ἀλήθεια ὅτι θά μπορούσαμε πολ-
λά ἀκόμη νά συζητήσουμε γιά τόν
ἅγιο Μάξιμο τόν Ὁμολογητή, ἰδιαιτέρως
στήν ἐποχή μας, πού τά ἀνθρωπολογικά
ἐρωτήματα πληθύνονται καταιγιστικά.
Ὡστόσο, εἶναι καιρός νά ἀσχοληθοῦμε
καί μέ ἄλλους συγγραφεῖς, μέ πρῶτο τόν
ἅγιο Συμεών τόν Νέο Θεολόγο. Δέν θά
πραγματευθοῦμε τή θεολογία του γενι-
κῶς, ἀλλά τή συγκεκριμένη σύλληψή του
σχετικά μέ τό σῶμα. Εἶμαι σίγουρος ὅτι
ὅταν διαβάσουμε κι ὅταν συζητήσουμε
τά κείμενά του, θά δοκιμάσουμε πραγ-
ματική ἐκπληξη. Ὁ λόγος εἶναι ὅτι οἱ πε-
ρισσότεροι ἔχουν στόν νοῦ τους τόν ἅγιο
Συμεών ὡς κάποιον πυρφόρο ἀναχωρη-
τή ἀπό τά ἀνθρώπινα καί ἀπό τά γήινα,
οὕτως ὥστε ἡ πνευματικότητα καί ἐδῶ
νά συμβαίνει ὡς ἔκσταση, νά ἔρχεται δη-
λαδῆ ὡς μιᾶ ἀναίρεση τοῦ φυσικοῦ καί
τοῦ σωματικοῦ, τοῦ φυσικοῦ καί τοῦ ἀν-
θρώπινου. Ἀλλά, ὅπως ἔχουμε πεί, ὑπό
τήν ἔννοια αὐτή γεννιέται αὐθόρμητα
τό ὑπόρητο ἐρώτημα «τί χρειάζεται ἡ
ἐνσάρκωση;». Ἰσχύει, ὅμως, τό ἀντίθετο
ἀκριβῶς. Ὁ ἅγιος Συμεών ὁ Νέος Θεο-
λόγος ἀντιλαμβάνεται μ' ἕναν τρόπο συ-
γκλονιστικά ἀντιμεταφυσικό, θά λέγαμε,
ἐμπειρικό δηλαδή, τή σχέση μετοχῆς τοῦ
Θεοῦ πρός τόν ἄνθρωπο.

Ἄς δοῦμε ἕνα σχετικό ἀπόσπασμα:
«Ἐμβαλῶν γάρ ἐν τῷ θανατηφόρῳ ἰῶ
καί τῷ δηλητηρίῳ τῆς ἁμαρτίας τήν ἄρ-
ρητον τῆς θεότητος αὐτοῦ καί τῆς σαρ-
κῶς ζωοποιῶν ἐνέργειαν, ὅλον τὸ γένος
ἡμῶν ἐλυτρώσατο, διὰ δὲ τοῦ ἁγίου βα-
πτίσματος καί τῆς κοινωνίας τῶν ἀχρά-
ντων αὐτοῦ μυστηρίων, τοῦ σώματος καί
αἵματος αὐτοῦ τοῦ τιμίου, ἀποκαθαίρων
ἡμᾶς καί ζωοποιῶν, ἁγίους καί ἀναμαρ-
τήτους ἀποκαθίστησιν ἀλλά καί αὐτίς τῷ
αὐτεξουσίῳ τιμᾶσθαι ἀφήσιν, ἵνα μὴ βία
ἀλλά προαιρέσει φανῶμεν τῷ δεσπότη
δουλεύοντες» (Κατήχηση 5).

Τί λέγει ἐδῶ ὁ ἅγιος Συμεών; Ἔχου-
με τόν θανατηφόρο ἰό καί φάρμακο τῆς
ἁμαρτίας, ὁ ἑαυτός μας περιέχει αὐτό τό
δηλητήριο, καί ἐδῶ εἰσάγει τή θεότητα
καί τή σάρκα ὁ Χριστός, οὕτως ὥστε νά
τό μετασηματίσει. Αὐτό γίνεται μέ τά
μυστήρια, μέ τό βάπτισμα καί τή θεία
εὐχαριστία.

Μέχρι τό σημεῖο αὐτό, θά λέγαμε ὅτι
ἡ προσέγγιση τοῦ ἁγίου Συμεών εἶναι
ἀναμενόμενη, εἶναι κάτι πού περιμέ-
νουμε νά ἀκούσουμε ἀπό ἕναν θεολόγο,
ἀπό ἕναν ἀσκητή. Στή συνέχεια, ὅμως,
τά πράγματα γίνονται πιό τολμηρά. Λέ-
γει ὁ ἅγιος Συμεών: «Εἰ γάρ ἀόρατος
αὐτοῖς ὑπάρχεις τῆ οὐσία, τῆ φύσει τε

ἀπρόσιτος, ἐμοὶ δὲ καθοράσαι, πάντως καὶ τῇ τῆς φύσεώς σου μίγνυσάι μοι οὐσία ... τῆς οὖν σαρκὸς μετασχὼν τῆς φύσεως μετέχω καὶ τῆς οὐσίας ἀληθῶς, τῆς οὐσίας μεταλαμβάνω, μεταλαμβάνων συγκοινωνὸς θεότητος ἀλλὰ καὶ κληρονόμος γινόμενος ἐν σώματι, μείζων τῶν ἀσωμάτων ὑπολαμβάνω γίνομαι υἱὸς Θεοῦ ὡς εἶπας» (Τῶν θείων ὕμνων οἱ ἔρωτες, Ζ').

Ἐδῶ βρισκόμαστε μπροστά σέ νέα στοιχεία, πού φαίνονται ξένα ἢ παράδοξα γιά τή συνήθη μας μονοφυσιτιζουσα ἢ πλατωνίζουσα νοοτροπία. Ἔχουμε, λοιπόν, ἕναν ἀόρατο τῇ οὐσίᾳ, πού ὅμως ξαφνικά γίνεται πραγματικά ὁρατός σέ μένα καὶ μίγνυται μέ τήν οὐσία μου. Πρόκειται, πράγματι, γιά μετοχή τῆς σάρκα: μετέχοντας στή σάρκα, μετέχω καὶ στή φύση καὶ γίνομαι συγκοινωνὸς θεότητος ἀλλὰ καὶ κληρονόμος τῆς ἐν σώματι. Ἐπομένως, κάθε μεθεκτική κοινωνία μετά τοῦ Θεοῦ δέν εἶναι μιά ἰδεαλιστική ἀφαίρεση ἀλλά εἶναι, θά λέγαμε, μιά “ὕλική” μετοχή. «Καὶ γίνομαι μείζων τῶν ἀσωμάτων καὶ υἱὸς Θεοῦ».

Παρακάτω στοὺς ὕμνους, συνεχίζεται αὐτή ἡ ἐκπληξη, μέ πολύ πιό τολμηρὸ καὶ ποιητικὸ τρόπο. «Μέλη Χριστοῦ γινόμεθα, μέλη Χριστὸς ἡμῶν δέ, καὶ χεῖρ Χριστὸς καὶ ποῦς Χριστὸς ἐμοῦ τοῦ παναθλίου, καὶ χεῖρ Χριστοῦ καὶ ποῦς Χριστοῦ ὁ ἄθλιος ἐγὼ δέ. Κινῶ τὴν χεῖρα, καὶ Χριστὸς ἡ χεῖρ μου ἔστιν. Ἀμέριστον γὰρ νόει μοι θεότητα τὴν θείαν! Κινῶ τὸν πόδα καί, ἰδοὺ, ἀστράπτει ὡς ἐκεῖνος·

μή εἴπης, ὅτι βλασφημῶ, ἀλλ' ἀπόδειξαι ταῦτα καὶ τῷ Χριστῷ προσκύνησον τοιοῦτόν σε ποιοῦντι!». Αὐτό τό κείμενο ἀποδομεῖ πλήρως ὀλόκληρη τὴ φιλοσοφική μεταφυσική του ὑποκειμένου.

«Μέλη Χριστοῦ γινόμεθα»: αὐτό θά μπορούσε νά ἰσχύει ὡς μιά συνήθης, θά λέγαμε, δήλωση. «Μέλη Χριστὸς ἡμῶν δέ»: καὶ ὁ Χριστὸς γίνεται μέλος δικό μας. «Καὶ χεῖρ Χριστὸς καὶ ποῦς Χριστὸς ἐμοῦ τοῦ παναθλίου, καὶ χεῖρ Χριστοῦ καὶ ποῦς Χριστοῦ ὁ ἄθλιος ἐγὼ δέ»: καὶ τό χέρι μου γίνεται Χριστὸς καὶ τό πόδι μου γίνεται Χριστὸς, παρ' ὅλο πού ἐγὼ εἶμαι πανάθλιος. Κινῶ χέρι μου καὶ ὁ Χριστὸς εἶναι αὐτό τό χέρι. Κινῶ τὸν πόδα καὶ νά πού αὐτὸς ἀστράπτει σάν Ἐκεῖνον. Μὴν πεῖς λοιπόν, λέγει ὁ ἅγιος Συμεών, ὅτι βλασφημῶ ἀλλὰ προσκύνησε Αὐτόν πού σέ καθιστᾶ καὶ σένα τέτοιο.

Πρόκειται πραγματικά γιά μιά τόλμη πού ξεπερνᾶ οποιαδήποτε αἴρεση, γιατί ἡ ἀλήθεια εἶναι πάντα πιό τολμηρὴ ἀπὸ τὴν αἴρεση. Ἔχουμε νά κάνουμε μέ μιά πραγματικὴ μεταβολή, ἀλλὰ τόσο ὕλική, πού θά λέγαμε ὅτι καὶ γιά τὴν ἐποχὴ τῆς ἀκόμα θά φαινόταν, καὶ πραγματικὴ φάνηκε σέ μερικούς, ὑπερβολικὴ ἢ βλάσφημη. Ἡ ἐνσωμάτωση στό σῶμα τοῦ Χριστοῦ, δέν εἶναι μιά νοητικὴ, ἢ ἠθικὴ, ἢ “πνευματικὴ” μοῖρα, ἀλλὰ κάτι ἀπολύτως πραγματικὸ καὶ ὑπαρξιακὰ ἄμεσο καὶ ἀπολύτως ὕλικό. Καὶ ὡς πρὸς τοῦτο, ὁ ἅγιος Συμεών ὁ νέος Θεολόγος εἶναι πράγματι καταπληκτικός.

Ἡ ταυτότητα τῆς Ἐκκλησίας, ΜΣ΄ Περί Ἀγγέλων, Α΄

Δημήτρη Μαυρόπουλου

Ἡ ὀγδὴ Νοεμβρίου εἶναι ἀφιερωμένη στή Σύναξη τῶν Ἀρχιστρατήγων Μιχαήλ καί Γαβριήλ, ἀλλά καί τῶν λοιπῶν ἀσωμάτων καί οὐρανίων ταγμάτων. Σύναξη σημαίνει συγκέντρωση γιά νά ληφθοῦν σπουδαίες ἀποφάσεις, σπουδαιότερη ἀπό τίς ὁποῖες, στήν περίπτωση τοῦ σώματος τῶν ἀγγέλων, ἦταν ἡ στάση τους ἀπέναντι στήν ἀνταρσία μιᾶς ὁμάδας ἀπό αὐτούς, μέ ἐπικεφαλῆς τόν Ἐωσφόρο ἢ Σατάν, ἐναντίον τοῦ θείου θελήματος. Στή Σύναξη αὐτή πρωταγωνιστής ἦταν, κατά τήν παράδοση, ὁ ἀρχάγγελος Μιχαήλ, ὁ ὁποῖος ἔπεισε τίς ἀγγελικές δυνάμεις νά μήν παρασυρθοῦν ἀπό τήν ἀνταρσία τοῦ Διαβόλου. Ἄς δοῦμε πῶς περιγράφεται στόν Συναξαριστή τοῦ ἀγίου Νικοδήμου τοῦ Ἀγιορείτη ἡ αἰτία καί τά ἀποτελέσματα αὐτῆς τῆς Συνάξεως: «Ὁ διὰ ὑπερβολήν ὑπερηφανίας ἐπαρθείς κατά τοῦ πάντων Ποιητοῦ καί Δεσπότης Διαβόλος, καί καυχησάμενος νά βάλῃ τόν θρόνον του ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ, καί νά γένη ὅμοιος τῷ Ὑψίστῳ [...], οὗτος, λέγω, ἐπειδὴ εὐθύς ὀποῦ ἐνόησε ταῦτα καί ἐβουλήθη, ἐξέπεσεν ἀπὸ τήν οὐράνιον δόξαν καί ἀπὸ τὸ ἀρχαγγελικὸν αὐτοῦ ἀξίωμα, καθὼς εἶπεν ἐν εὐαγγελίοις ὁ Κύριος, “Ἐθεώρουν τὸν Σατανᾶν ὡς ἀστραπὴν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πεσόντα” (Λουκ. 10, 18). Ὁμοίως δὲ καί

τὸ ὑποτασσόμενον εἰς αὐτὸν τάγμα τῶν Ἀγγέλων, ἀπεσκίρτησεν ἀπὸ Θεοῦ διὰ ὑπερηφάνειαν, διὰ τοῦτο ἐξέπεσε καί αὐτὸ μαζί με τὸν ἀρχηγόν του Διάβολον. Καί ἔγιναν ὅλοι ὁμοῦ σκοτεινοὶ ἀντὶ φωτεινοί. Καί δαίμονες, ἀντὶ ἄγγελοι. Τότε λοιπὸν λέγεται, ὅτι ὁ μέγας οὗτος ἀρχιστράτηγος Μιχαήλ, βλέπωντας τὴν ἐλεινήν τῶν Ἀγγέλων ἔκπτωσιν, ἐκατάλαβε τὴν αἰτίαν τῆς τοιαύτης ἐκείνων πτώσεως. Καί διὰ τοῦτο με τὴν ὑποταγὴν καί ταπείνωσιν, τὴν ὁποίαν ἔδειξεν ὡς δοῦλος εὐχάριστος καί οἰκέτης πιστὸς πρὸς τὸν ἐδικὸν του Δεσπότην Θεόν, διεφύλαξε, τόσον τὴν ἐδικὴν του δόξαν καί λαμπρότητα τὴν παρὰ Θεοῦ χαρισθεῖσαν, ὅσον καί τὴν δόξαν τῶν ἄλλων Ἀγγελικῶν ταγμάτων. Ὅθεν διὰ τὴν ὑποταγὴν καί εὐγνωμοσύνην του ταύτην, ἐδιωρίσθη παρὰ τοῦ Θεοῦ Παντοκράτορος, νά ᾔηται πρῶτος τῶν Ἀγγελικῶν τάξεων. [...] Συνάξας γὰρ καί ἐνώσας εἰς ἓν τοὺς χοροὺς τῶν Ἀγγέλων, ἐφώνασεν εἰς αὐτούς τὸ “Πρόσχωμεν”, ἥτοι ἄς προσέξωμεν καί ἄς ἐννοήσωμεν, τί ἔπαθον οὗτοι οἱ ἐκπεσόντες δαίμονες διὰ τὴν ὑπερηφανίαν τους, οἵτινες πρὸ ὀλίγου ἦτον μαζί με ἡμᾶς ἄγγελοι. Καί ἄς στοχασθῶμεν τί μὲν εἶναι ὁ Θεός, τί δὲ εἶναι ὁ ἄγγελος. Ὁ μὲν γὰρ Θεός, εἶναι Δεσπότης καί Δημιουργὸς ἡμῶν τῶν ἀγγέλων. Ἡμεῖς δὲ οἱ

ἄγγελοι, εἴμεθα δοῦλοι καὶ κτίσματα τοῦ Θεοῦ». Συμπληρώνω τὴν παράδοση ὅτι τό «Πρόσχωμεν» τοῦ ἀρχαγγέλου Μιχαήλ συνοδεύτηκε ἀπὸ τὴν φράση «Στῶμεν καλῶς, στῶμεν μετὰ φόβου», φράση πού κυριαρχεῖ στὴ θεία Εὐχαριστία ὅταν ἀρχίζει ἡ τέλεση τῆς πράξεως τῆς ἀναίμακτης θυσίας, καὶ ἡ ὁποία φράση γέννησε τό ὄνομα Σταμάτης καὶ Σταματίνα, ὥστε ὅσοι πιστοὶ φέρουν αὐτό τό ὄνομα νά ἐορτάζουν στίς 8 Νοεμβρίου.

Ἡ Ἁγία Γραφή μᾶς παρέχει μαρτυρίες γιὰ τὴν ἐμφάνιση καὶ δράση τῶν ἁγίων ἀγγέλων ἐντὸς τῆς ἱστορίας τῆς θείας Οἰκονομίας, χωρὶς ὅμως νά μᾶς ἀποσαφηνίζει τὴ φύση τους, ἐκτός μερικῶν ὑπαινικτικῶν ἀναφορῶν. Ἡ πρώτη ἐμφάνισή τους φαίνεται στὴν αὐγὴ τῆς ἱστορίας, ἀμέσως μετὰ τὴ δημιουργία τοῦ ἀνθρώπου, ὑπονοώντας ὅμως ὅτι ἔχουν δημιουργηθεῖ πρὸ τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου, σύμφωνα καὶ μέ τὴ μαρτυρία πού περιέχεται στό βιβλίον τοῦ Ἰώβ: «Ὅτε ἐγενήθησαν ἄστρα, ἤνεσάν με φωνὴ μεγάλη πάντες ἄγγελοι μου» (Ἰώβ 38,7). Καὶ μάλιστα ἡ παρουσία τους στὴ δημιουργία εἰσάγεται μέ ἀρνητικό ρόλο, περιγράφοντας τὴ δράση τοῦ ἐκπεσόντος ἀγγέλου, τοῦ Διαβόλου, ὁ ὁποῖος, διαβάλλοντας τὸν ἀγαθὸ Θεό, παρασύρει τὸν ἄνθρωπο σέ ἀνταρσία, δηλαδή σέ διακοπὴ τῆς σχέσης του μέ τὸν δημιουργό τοῦ κόσμου. Λίγο μετὰ θά ἐμφανιστοῦν οὐράνια ἀγαθὰ ὄντα, πού ἐντέλλονται νά φυλάσσουν τὸν τόπο τοῦ Θεοῦ: «Καὶ ἐξέβαλε τὸν Ἀδὰμ καὶ κατώκισεν αὐτὸν ἀπέναντι τοῦ παραδείσου τῆς τρυφῆς καὶ ἔταξε τὰ Χερουβιμ καὶ τὴν φλογίνην ρομφαίαν τὴν στρεφομένην φυλάσσειν τὴν ὁδὸν τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς»

(Γεν 3,24). Ἐκτοτε, ἐγκαθίσταται ἡ διάκριση ἀνάμεσα σέ ἀγαθὰ καὶ κακοποιὰ οὐράνια ὄντα, ἀνάμεσα στοὺς ἀγγέλους καὶ στοὺς δαίμονες, συνθήκη πού θά διατυπωθεῖ ἀργότερα ἀπὸ τὸν προφήτη Ζαχαρία (ἀρχές 6^{ου} π.Χ. αἰ.): «Καὶ ἔδειξά μοι Κύριος Ἰησοῦν, τὸν ἱερέα τὸν μέγαν, ἐστῶτα πρὸ προσώπου ἀγγέλου Κυρίου, καὶ ὁ διάβολος εἰστήκει ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ τοῦ ἀντικεῖσθαι αὐτῷ» (Ζαχ 3,1).

Στὴν Παλαιὰ Διαθήκη ἄγγελοι ἐμφανίζονται ἐνώπιον φίλων τοῦ Θεοῦ, ὅπως τοῦ Ἀβραάμ, τοῦ Ἰακώβ, τοῦ Μωυσῆ, τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ, ἢ καὶ τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ σέ ἔκτακτες στιγμὲς τῆς ἱστορίας του, ὅπως ἡ ἔξοδος ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο: «... καὶ ἀνεβοήσαμεν πρὸς Κύριον, καὶ εἰσήκουσε Κύριος τῆς φωνῆς ἡμῶν καὶ ἀποστείλας ἄγγελον ἐξήγαγεν ἡμᾶς ἐξ Αἰγύπτου» (Αριθ 20,16). Ἐχομε ἐπίσης ἐμφανίσεις ἀγγέλων σέ προφῆτες, ὅπως στὸν Ἡσαΐα, στὸν Ἰεζεκιήλ, στὸν δίκαιο Τωβίτ καὶ στὸν Δανιήλ.

Στὴν Καινὴ Διαθήκη ἡ παρουσία καὶ τὸ ἔργο τους εἶναι καθοριστικά, ἰδιαίτερα μάλιστα ἐν σχέσει μέ τό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ καὶ τό ἀπολυτρωτικό του ἔργο. Ἄγγελος (ὁ Γαβριήλ) εὐαγγελίζεται στὴν Παρθένο τὴν ἐνανθρώπηση τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ἀποκαλύπτεται στὸν Ἰωσήφ γνωρίζοντάς του τὴν προέλευση τοῦ κυοφορούμενου ἀπὸ τὴ Μαρία παιδίου, ἢ εἰδοποιώντας τον γιὰ τὴν ἐπιβουλή τοῦ Ἡρώδη. Ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς τοὺς χαρακτηρίζει πραγματικά καὶ ἐνεργὰ ὄντα. Κατὰ τὴν προσευχὴ τῆς ἀγωνίας στό ὄρος τῶν Ἐλαιῶν «ῶφθη αὐτῷ ἄγγελος ἀπ' οὐρανοῦ ἐνισχύων αὐτόν» (Λουκ 22,43). Ἀλλὰ καὶ στίς μεγάλες ἀποκαλυπτικὲς σκηνὲς τῆς ζωῆς

τοῦ Χριστοῦ, ὅπως ἡ Γέννησή του, ἡ Μεταμόρφωση ἐπὶ τοῦ Θαβώρ, ἢ ἡ Ἀνάληψή του στὸν τόπο του Θεοῦ, εἶναι παρόντες ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ. Ἰδιαίτερα μνημονεύω τοὺς ἀγγέλους στὸν τάφο τοῦ Ἰησοῦ, εἴτε γιὰ νὰ ἀποκυλίσουν τὸν λίθο εἴτε γιὰ νὰ ἀναγγείλουν τὴν Ἀνάστασή του.

Ὁ εὐαγγελιστὴς Ματθαῖος μᾶς περιγράφει μιὰ συνάντηση τοῦ Ἰησοῦ μετὰ τὸν Διάβολο, μετὰ τὴν βάπτισή του καὶ τὴν ἀποκάλυψη τῆς μεσσιανικότητάς του, στὸ περιστατικό πού ὀνομάζουμε «Οἱ πειρασμοὶ τοῦ Κυρίου» (βλ. *Ματθ* 4,1-11), καὶ γιὰ τὸ ὁποῖο θὰ μιλήσουμε στὸ ἐπόμενο ἀρθρίδιο. Κατ' ἐξοχήν ὁμως στὴν *Ἀποκάλυψη* τοῦ Ἰωάννη, ὁ ρόλος τους εἶναι κυριαρχικός. Ἀναγγέλλουν, ἐνεργοῦν καὶ δοξολογοῦν τὸν νικητὴ τοῦ θανάτου Χριστό, ὑπηρετώντας τὸ θεῖο θέλημα. Συμμετέχουν στὴν ἀέναη θεία Λειτουργία μετὰ τοὺς δικαίους καὶ τοὺς ἁγίους τῆς οὐράνιας Βασιλείας. Στὴν *Ἀποκάλυψη* μάλιστα θὰ ἐπισημανθεῖ καὶ ἡ κτιστότητά τους, ἢ κοινή μαζί με τοὺς ἀνθρώπους προέλευσή τους ἀπὸ τὸ θεῖο θέλημα. Ἀναφέρω τὸ ὄραματικό περιστατικό πού περιγράφει ὁ Ἰωάννης: «Καὶ ἔπεσα ἔμπροσθεν τῶν ποδῶν αὐτοῦ [= τοῦ ἀγγέλου] προσκυνῆσαι αὐτῷ. Καὶ λέγει μοι: Ὅρα μὴ σύνδουλός σου εἶμι καὶ τῶν ἀδελφῶν σου τῶν ἐχόντων τὴν μαρτυρίαν Ἰησοῦ· τῷ Θεῷ προσκύνησον» (*Ἀπ* 19,10).

Ἔργο τους εἶναι νὰ οἰκονομοῦν τὴ σχέση ἀνάμεσα στὴν ἄκτιστη θεότητα καὶ στὴν κτιστὴ Δημιουργία. Παρουσιάζονται πολλές φορές μέσα ἀπὸ τὴν εἰκόνα τῆς φωτιᾶς ἢ τοῦ φωτός, γιατί ἡ ἀγγελία πού φέρουν εἶναι ἀγγελία ἐκ τοῦ

φωτός, ὅπως νοεῖται ἡ θεότητα, κατὰ τὴ μαρτυρία τοῦ Ἰησοῦ: «Ἐγὼ εἶμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου· ὁ ἀκολουθῶν ἐμοὶ οὐ μὴ περιπατήσει ἐν τῇ σκοτίᾳ, ἀλλ' ἔξει τὸ φῶς τῆς ζωῆς» (*Ἰωάν* 8,12), ἐπισήμανση πού παραθέτει ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης στὸ προοίμιο τοῦ εὐαγγελίου του: «Ἦν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον, ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον» (*ib.* 1,9). Λέει πολὺ χαρακτηριστικὰ ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος: ποτέ οἱ ἄγγελοι δὲν μᾶς φανερώνουν τί εἶναι, ὡς πρὸς τὴν οὐσία τους («οὐ τί ποτέ εἰσιν οἱ ἄγγελοι τὴν οὐσίαν παρίστησιν»), ἀλλὰ τὴν ἐνέργειαν διὰ τῶν στοιχείων ἐμφαίνει ὁ ποιητὴς, τὴν ἐνέργειαν πού φέρουν μέσα στὴν ἱστορία, δηλαδή τὴν ἐνέργειαν ὡς «πυρὸς φλόγα».

Ἐπίσης ἔργο τους εἶναι νὰ «φρουροῦν», δηλαδή νὰ προστατεύουν τοὺς φίλους τοῦ Θεοῦ, ὅπως καταθέτει ὁ Μέγας Ἀθανάσιος: ««πανταχόθεν μανθάνομεν, ὡς καὶ διὰ ἀγγέλων φρουρεῖ τοὺς εἰς αὐτὸν πεποιθότας ὁ τῶν ὄλων Θεός» (*Εἰς τὸν 90ὸν ψαλμόν*, *PG* 27:401D). Οἱ ἄγγελοι εἶναι διάκονοι τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ· ἀγγέλλουν, ἐξ οὗ καὶ ἄγγελοι, ἀναγγέλλουν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Αὐτὸ εἶναι τὸ ἔργο τους. Ἡ ἴδια ἡ ἀγγελία τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ, εἶναι καὶ ἡ βοήθεια πού παρέχουν στὸν ἄνθρωπο, κατὰ τοῦτο εἶναι φύλακες καὶ βοηθοὶ μας. Αὐτὸ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ («πάντας ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν», *Α' Τιμ* 2,4) ἐκδιπλώνεται συχνά μέσα σέ ὅλη τὴν Παλαιὰ Διαθήκη ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς δημιουργίας, καὶ λαμπρύνεται στὴν Καινὴ Διαθήκη.

(συνεχίζεται)

Μεταφορά τῆς θείας Κοινωνίας σέ ποτήριο ἢ ἄρτοφόριο;

Παναγιώτη Ἰ. Σκαλτσῆ
Καθηγητοῦ Θεολογικῆς Σχολῆς Α.Π.Θ.

Ἑρώτηση: Ὄταν ἓνας ἱερέας κληθεῖ νά κοινωνήσῃ ἀσθενεῖς καί μὴ δυνάμενους νά προσέλθουν στή θεία Λειτουργία πιστούς, μεταβαίνει στά σπίτια ἢ τούς θαλάμους Νοσοκομείων μέ τό ποτήριο, ἔχοντας ποσότητα θείας Κοινωνίας ἀπό τήν προηγηθεῖσα αὐθημερόν θεία Λειτουργία ἢ μέ τό (κινητό) ἄρτοφόριο;

π. Ἰ.Ι.

Εἶναι γεγονός ὅτι ἡ Ἐκκλησία διαχρονικά εἶχε τήν ποιμαντική φροντίδα μεταφορᾶς τῆς θείας Κοινωνίας ἐκτός Ἱεροῦ Ναοῦ, πρὸς μετάληψη προσώπων εὐρισκομένων σέ συνθήκες πού δυσκόλευαν τή μετάβασή των στόν Ναό καί τή θεία Λειτουργία. Στήν κατηγορία αὐτή ἀνήκουν οἱ ἀσκητές, οἱ ἐν φυλακῇ ὄντες καί κυρίως οἱ ἀσθενεῖς πού ἀντιμετωπίζουν κίνδυνο θανάτου. Γιά τούς τελευταίους ἡ θεία μετάληψη εἶναι «ἐφόδιο» γιά τήν αἰώνιο ζωή! Αὐτήν ἀκριβῶς τήν ποιμαντική ἀνάγκη, ἡ ὁποία λαμβάνει ὑπ' ὄψιν τῆς τήν περί συνεχῶς μετάληψεως παράδοσης, ἔχει ὑπ' ὄψιν του ὁ σύγχρονος ἱστορικός ὅταν γράφει: «Εἰς τούς ἀπόντας ἡ θεία Εὐχαριστία ἐστέλλετο διά τῶν διακόνων ὑπό τήν μορφήν μόνον τεμαχίου καθηγιασμένου ἄρτου ἢ ὑπό τήν μορφήν τοιούτου τεμαχίου, ἀλλ' ἐπί τοῦ ὁποίου εἶχεν ἐπισταχθεῖ καθηγιασμένος ἄρτος»².

Τό θέμα τό ὁποῖο θέτει τό ἐρώτημα εἶναι μέ ποιόν τρόπο γίνεται ἡ μεταφορά τῆς θείας Κοινωνίας, μέ τό ποτήριο στό ὁποῖο περιέχεται θεία μετάληψη ἀπό τήν

προηγηθεῖσα αὐθημερόν θεία Λειτουργία ἢ μέ τό (κινητό) ἄρτοφόριο;

Σχετικά μέ τό ζήτημα αὐτό ἀπό τίς πηγές ἔχουμε τίς ἐξῆς πληροφορίες:

α) Ὁ ἅγιος Ἰουστίνος ὁ φιλόσοφος καί μάρτυς (2^{ος} μ.Χ. αἰ.) κρατώντας τήν πράξη τῆς Καινῆς Διαθήκης, ὅπου γίνεται λόγος γιά τήν κατ' οἶκον κλάση τοῦ ἄρτου (Πράξ 2:46), ἀναφέρεται στήν ἀπό τούς διακόνους μεταφορά τῆς θείας μετάληψης «τοῖς οὐ παροῦσι»³, μεταξύ τῶν ὁποίων προφανῶς θά ἦταν καί ἀσθενεῖς. Ὁ τρόπος τῆς μεταφορᾶς ἐδῶ δέν εἶναι σαφής. Ἄν λάβουμε ὅμως ὑπ' ὄψιν ἄλλα παραδείγματα, ἡ θεία Κοινωνία θά ἐτοποθετεῖτο σέ κάποια ξύλινη θήκη («πυξίον») ἢ ἄλλο «σκεῦος ἱερόν» ἢ ἀκόμη καί στό ἅγιο ποτήριο.

Οἱ πρῶτοι χριστιανοί π.χ., οἱ ἐρημίτες καί οἱ ἀποδημοῦντες κατά τήν περίοδο τῶν διωγμῶν μετέφεραν θεία Κοινωνία ἀπό τή Λειτουργία τῆς Κυριακῆς «ἐν πυξίῳ τινι καθαρῷ»⁴, προκειμένου νά κοινωνοῦν καθημερινά ἀφ' ἑαυτῶν «τῆ ἰδία χειρὶ»⁵ ἢ μέ λαβίδα κατά τόν ἅγιο Συμεών Θεσσαλονίκης ἀφοῦ ἄπλωναν

«ἱερὸν ὕφασμα, ἐπάνω τούτου τιθέναι ἄγιον κάλυμμα»⁶.

Ἡ ὁσία Μαρία ἢ Αἰγυπτία κοινωνήσε μεθ' ἑαυτῆς Κοινωνία πού μετέφερε ὁ ἅγιος Ζωσιμᾶς σέ «μικρὸν ποτήριον»⁷ ἢ «σκεῦος ἱερὸν»⁸ κατ' ἄλλη διατύπωση. Σύμφωνα με τὸν Ἀναστάσιο τὸν Σιναΐτη ὁ ἅγιος Συμεὼν ὁ Θαυμαστορείτης (Στυλίτης) κοινωνοῦσε με κοχλιάριο κάθε Κυριακὴ μεθ' ἑαυτῆς μετὰ λήψης («ἀγίαν μερίδα μετὰ καὶ τοῦ τιμίου αἵματος») πού τοῦ ἔφερε ἄνδρας πανίερος καὶ θεοειδῆς σέ «ἄγιον ποτήριον»⁹. Ἔχουμε ἐπίσης εἰδικὰ παραδείγματα μεταφορᾶς θείας Κοινωνίας ἀκόμη καὶ ἀπὸ λαϊκῶ «μέσα σέ τεμάχιο λινοῦ ὑφάσματος, ἢ σ' ἓνα ἀμπελόφυλλο ἢ καὶ μέσα σέ καθαρὸ ἄρτο, ὁ ὁποῖος ὁμως ἔπρεπε νὰ καταναλωθεῖ ἀμέσως»¹⁰. Ἀπὸ τὰ παραπάνω λοιπὸν διαφαίνεται ὅτι ἡ θεία μετὰ λήψης μποροῦσε νὰ μεταφερθεῖ ἢ μεθ' ἑαυτῆς ποτήριο ἢ μεθ' ἄλλο ἱερὸ σκεῦος.

β) Ὅσον ἀφορᾷ τὴν κοινωνία τῶν ἀσθενῶν καὶ δὴ τῶν εὐρισκομένων ἐγγύς τοῦ θανάτου, οἱ πληροφορίες πού ἔχουμε ἀπὸ τὴν λειτουργικὴ μας παράδοση καὶ πράξις ἔχουν ὡς ἐξῆς. Ἡ ποιμαντικὴ πρακτικὴ νὰ κοινωνοῦν οἱ ἀσθενεῖς καὶ δὴ οἱ ἐτοιμοθάνατοι εἶναι παλαιότατη. Γι' αὐτὴν ἔχουμε μαρτυρίες σημαντικῆς ἀπὸ τὸν 4^ο μ.Χ. αἰ.¹¹ Γιὰ τὴν παράδοση αὐτὴ μιᾶ καὶ ὁ ἅγιος Συμεὼν Θεσσαλονίκης, ἡ ὁποία, ὅπως λέγει, πρέπει νὰ συνεχιστεῖ, καθόσον «τοῦτο γάρ σοι ζωὴ, ρῶσις, δύναμις καὶ πρὸς τὴν αἰώνιον ζωὴν ἐκείνην ἐφόδιον»¹².

Ἀρχαία χριστιανικὴ παράδοση ἐπίσης εἶναι ἡ γιὰ τοὺς ἀσθενεῖς διατήρηση εὐχαριστιακῆς παρακαταθήκης ἀπὸ τὴν θεία Λειτουργία τῆς Μεγάλης Πέμπτης¹³.

Σύμφωνα μάλιστα με διήγηση Ἰωάννη Εὐκρατᾶ (6^ο αἰ.) μαρτυρεῖται ὅτι στὴ Σελεύχεια Ἀντιοχείας ὑπῆρχε συνήθεια νὰ κρατεῖται Κοινωνία κατὰ τὴν Μεγάλην Πέμπτην. Ἔτσι σύμφωνα με τὸ ἔθος αὐτὸ κάποιος πιστικὸς «ἔλαβε κοινωνίαν τῆς ἀγίας Πέμπτης. Καὶ βαλὼν αὐτὴν ἐν μουζικίῳ ἀπέθετο ἐν τῷ ἄρμαρῳ»¹⁴. Ὁ τρόπος δὲ προετοιμασίας ἦταν παρόμοιος με αὐτὸν τῆς Λειτουργίας τῶν Προηγιασμένων Δώρων.

Ἄρτος γιὰ τὴν κοινωνία τῶν ἀσθενῶν ἐκρατεῖτο καὶ ἀπὸ τῆς Προηγιασμένης τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ὁποιαδήποτε Λειτουργία τῶν ἡμερῶν τοῦ ἔτους. Ὑπάρχει πληροφορία ὅτι στίς περιόδους πού τελεῖται θεία Λειτουργία «φυλάττονται ἐν τῷ ἀγίῳ ποτηρίῳ καθ' ἑκάστην μερίδες ἀγιασμάτων διὰ τοὺς ἴσως ἀρπαζομένους ἐπιθανατίους μέχρι τὴν τέλεση τῆς θείας Λειτουργίας τῆς ἐπομένης ἡμέρας. Στὴν περίπτωσιν δὲ πού δὲν παραστῆ ἀνάγκη θείας Κοινωνίας ἐκ τοῦ φυλαττομένου, διὰ τὸ μὴ τεθνᾶναι τινα, πρῶτας παρά παιδὸς καθαρῶ καὶ νηστίμου κατασπαταλᾶται»¹⁵. Πρόκειται βεβαίως γιὰ εἰδικὴν περίπτωσιν ἀνάγκης μεθ' ἀπόδοσιν τῆς Κοινωνίας ἀπὸ τὸ ποτήριο καὶ κατάλυση ἀπὸ τὰ παιδιὰ ἐάν δὲν χρειαστεῖ νὰ κοινωνήσῃ κάποιος «ἐκ τοῦ φυλαττομένου».

Ὁ ἅγιος Συμεὼν Θεσσαλονίκης ἔχει ξεχωριστὴ ἀναφορά στὸ πῶς πρέπει νὰ κοινωνοῦν οἱ μὴ δυνάμενοι νὰ προσέλθουν στὸν Ναὸ ἀσθενεῖς. Συγκεκριμένα προτείνει τὴν ἀπὸ ὁποιαδήποτε Λειτουργία διατήρηση προηγιασμένου ἄρτου ἐμβαπτισμένου στὸ θεῖον αἶμα. Ἡ ἱερά αὐτὴ παρακαταθήκη κρατεῖται «ἐν

πυξίω καθαρῶ καὶ ἀσφαλεῖ». Τίθεται δὲ «ὑπεράνω πρὸς ἀνατολὰς τῆς ἀγίας τραπέζης ἠωρημένον» (κρέμεται δηλαδή ἀπὸ τὸ κιβώριο τῆς ἀγίας τραπέζης ὡς περιστέριον ἢ περιστερά, καθόσον μοιάζει μὲ περιστέρι). Ὅταν πρόκειται νὰ κοινωνήσῃ κάποιος ἀσθενής, ὁ ἅγιος Συμεὼν δὲν δέχεται τὴ μεταφορὰ τῆς θείας Κοινωνίας «εἰς τὸν κόλπον», σὲ ἐγκόλπιο δηλαδή πού ἔφεραν κάποιοι ἱερεῖς στὸ στῆθος των. Αὐτὸ δείχνει καταφρόνηση στὸ μυστήριον. Γι' αὐτὸ πρότεινε τὴν ἐτοιμασίαν «ἐν τῷ ἱερῷ ποτηρίῳ τὴν θείαν μερίδα ἐν τῇ λαβίδι κατὰ τὴν πρόθεσιν, ὡς ἔθος ἦν ἐξ ἀρχῆς, καὶ ἡμεῖς φθάσαντες εἶδομεν, καὶ προηγουμένης λαμπάδος, τὸν ἱερέα ἐνδεδυμένον ἐπιτραχήλιον, κρατοῦντα πορεύεσθαι, καὶ οὕτω μετὰ τὸ κοινωνῆσαι τὸν ἀρρώστοντα ἐπανέρχεσθαι πάλιν»¹⁶. Μετὰ λοιπὸν τὴν κοινωνίαν τοῦ ἀσθενοῦντος ἀπὸ τὸ ποτήριον ὁ ἱερέας ἐπιστρέφει στὸν Ναό.

γ) Στὴ σύγχρονη λειτουργικὴ πράξις ἔχει ἐπικρατήσῃ ὁ προοριζόμενος γιὰ τοὺς ἀσθενεῖς ἀμνὸς νὰ διατηρεῖται ἀπὸ τῆς Λειτουργίας τῆς Μεγάλης Πέμπτης. Στὸ τέλος τῆς Λειτουργίας, μὲ συγκεκρι-

μένη διαδικασία πού τὴ γνωρίζουν οἱ ἱερεῖς, ὁ διὰ τῆς λαβίδος ἐμβαπτισμένος μὲ αἷμα ἄρτος μελιζέται διὰ τῆς λόγχης σὲ μικρὰ μερίδια καὶ ἀποξηραίνεται¹⁷, τοποθετεῖται στὸ ἀρτοφόριον καὶ φυλάσσεται στὴν Ἁγία Τράπεζα. Ὅσον ἀφορᾷ τὴ μεταφορὰ τῆς θείας Κοινωνίας στὰ σπίτια ἀσθενῶν ἢ στοὺς θαλάμους τῶν Νοσοκομείων, κάποιοι ἱερεῖς τὴν κάνουν μὲ τὸ ποτήριον. Αὐτὸ δὲν εἶναι λάθος, ἀρκεῖ νὰ διασφαλίζεται ἡ ἀκέραια μεταφορὰ τῶν τιμίων δώρων. Ἐάν ἡ Κοινωνία εἶναι ἀπὸ τὴν προηγηθεῖσα αὐθημερόν θεία Λειτουργία, θὰ πρέπει ὁ ἱερέας, ἐπιστρέφοντας στὸν Ναό, μετὰ τὴ μετάληψιν τοῦ ἀσθενοῦντος νὰ καταλύσει τὰ ὑπολείμματα τοῦ ποτηρίου. Συνήθως ὁμοῦς ἀντὶ τοῦ ποτηρίου χρησιμοποιεῖται μικρὸ φορητὸ ἀρτοφόριον. Ἐντὸς αὐτοῦ φυλάσσονται οἱ μερίδες τοῦ ἁγίου ἄρτου, λαβίδα γιὰ τὴ μετάληψιν, φιαλίδιον προκειμένου νὰ κρατεῖται ὑγρὸς ὁ ἄρτος καὶ εἰδικὸ μάρτυρον. «Εὐκταῖο εἶναι νὰ λαμβάνεται τεχνικὴ πρόνοια ὥστε τὸ μικρὸ φορητὸ ἀρτοφόριον νὰ μπορεῖ νὰ φυλάσσεται καὶ αὐτὸ μὲ τὴν ἴδιαν ἱεροπρέπειαν, ὅπως τὸ σταθερὸ, πάνω στὴν Ἁγία Τράπεζαν»¹⁸.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ. 1. Βλ. π. Δημ. Τζέρπος, *Ἐφὸδιον ζωῆς. Ἡ μετάδοσις τῆς Θ. Κοινωνίας στοὺς ἀσθενεῖς πού ἀντιμετωπίζουν κίνδυνον θανάτου. Συμβολὴ εἰς τὴν Ποιμαντικὴν Λειτουργικὴν*, Ἀθήνα: ἐκδ. «Τῆνος» 2001. Βλ. καὶ Ἰ.Μ. Φουντούλης, *Ἀπαντήσεις εἰς Λειτουργικὰς Ἀπορίας*, τ. Α', Ἀθήνα: Ἀποστολικὴ Διακονία 41991, σ. 11-12. 2. Ἀρχιμ. Β.Κ. Στεφανίδης, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία ἀπ' ἀρχῆς μέχρι σήμερον*, Ἀθήνα 31990, σ. 105. 3. Ἰουστίνου, *Ἀπολογία Α'*, 67, PG 6:429C. 4. Βλ. Ν. Οὐσπένσκυ, *Ἡ λειτουργία τῶν προηγουμένων δώρων. Ἱστορία καὶ πράξις*, μτφ., σχόλια, βελτιωμένη ἐκδοσις πρωτ. Δημήτριος Βακάρος, Θεσσαλονίκη 1998, σ. 74, 174-175. π. Δημ. Τζέρπος, *ὁ.π.*, σ. 59. 5. Μ. Βασιλείου, *Ἐπιστολὴ πρὸς Καισαρίαν*, ΒΕΠΕΣ 55, 124-125. 6. Συμεὼν Θεσσαλονίκης, *Ἀποκρίσεις πρὸς τινὰς ἐρωτήσεις Ἀρχιερέως*, ΜΑ' PG 155:889B. 7. Σωφρονίου, *Βίος ὁσίας Μαρίας*, Δ', 34, PG 873:3721AB. 8. *Ἄτ.*, PG 873:3721AB. 9. F. Nau, "Le texte grec des récits utiles à l'âme Anastase (le Sinaïte)", *Oriens Christianus* 3 (1903) 61-62. 10. π. Δημ. Τζέρπος, *ὁ.π.*, σ. 86. 11. Βλ. A. Rush, *Death and Burial in Christian antiquity*, Washington: The Catholic University of American Press 1941. 12. *Διάλογος...*, ΤΕ', PG 155:672C. 13. Βλ. π. Δημ. Τζέρπος, *ὁ.π.*, σ. 56-58. 14. PG 87:2936D-2937AB. 15. Δημ. Μωραΐτης, *Ἡ Λειτουργία τῶν Προηγουμένων*. Παράρτημα τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἐπετηρίδος τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς (ΑΠΘ), Θεσσαλονίκη 1955, σ. 49-50. Βλ. καὶ π. Δημ. Τζέρπος, *ὁ.π.*, σ. 60. 16. Συμεὼν Θεσσαλονίκης, *Ἀποκρίσεις...*, ΠΓ', PG 155:949BC. 17. π. Δημ. Τζέρπος, *ὁ.π.*, σ. 74. 18. *Ἄτ.*

Κυριακή τοῦ Ἀσώτου

Πρωτ. Γεωργίου Δορμπαράκη
Ἐφημ. Ἰ. Ν. Ἁγίας Παρασκευῆς Καλλιπόλεως, Ἰ. Μ. Πειραιῶς

Πάντα μοι ἔξεστιν, ἀλλ' οὐ πάντα συμφέρει (Α΄ Κορ 6, 12)

Τό ἀποστολικό ἀνάγνωσμα ὑπομνηματίζει τή ζωή τοῦ ἀσώτου ἀπό τήν ὁμώνυμη παραβολή. Τί τονίζει ὁ ἀπόστολος; Τήν ἀληθινή ἐλευθερία, πού ἀποτελεῖ καρπό τῆς σχέσης μας μέ τόν Θεό καί διαφοροποιεῖται ἀπό τίς ψευδεῖς ἐκδοχές της. «Πάντα μοι ἔξεστι», ὅλα μοῦ ἐπιτρέπονται, ἔλεγαν στήν ἐποχή τοῦ ἀποστόλου, «ἀλλ' οὐ πάντα συμφέρει», ἀλλά δέν συμφέρουν ὅλα, πρόσθετε ἐκεῖνος. Μία διαλεκτική πού ἀπασχολεῖ καί καθορίζει τόν ἄνθρωπο κάθε ἐποχῆς.

1. Ἡ ἀξία τῆς ἐλευθερίας προβάλλεται καταρχάς ἀπό τήν πίστη μας λόγω τοῦ κατεξοχήν στοιχείου εἰκονισμοῦ τοῦ Θεοῦ στόν ἄνθρωπο: ὁ παντελῶς ἐλευθερος Θεός τοῦ δίνει ὡς πρῶτο δῶρο Του ἐκεῖνο πού ἔκτοτε θα «σφραγίζει» τή ζωή του, τήν ἐλευθερία. Χωρίς ἐλευθερία ἄνθρωπος δέν νοεῖται. «Ὁ Θεός δέν ἔδωσε ἀπλῶς ἐλευθερία στόν ἄνθρωπο, ἀλλά τή χάραξε μέσα του», συνήθιζε να λέει ὁ ἅγιος Πορφύριος. Πού σημαίνει: ἡ ἐλευθερη βούληση τοῦ ἀνθρώπου συνιστᾶ τό προέχον σ' αὐτόν, τό πού θά στρέφει τή «βελόνα» τῆς πορείας του θά ἀποκαλύπτει καί τήν ποιότητα τοῦ ἐσωτερικοῦ του κόσμου.

2. Ἄν ὅμως ἡ ἐλευθερία εἶναι τό προέχον στόν ἄνθρωπο, δέν προσδιορίζεται

εὐκόλα καί τό περιεχόμενό της. Διότι λόγω τῆς πτώσης τοῦ ἀνθρώπου στήν ἁμαρτία, διά τῆς ὁποίας ζοφώθηκε ἡ εἰκόνα τοῦ Θεοῦ σ' αὐτόν, καί ἡ ἐλευθερία ἔχασε τήν καθαρή μορφή της παρουσιαζόμενη μέ διαστρεβλωμένο τρόπο. Καί ὁ ἀπόστολος ἐπισημαίνει τή βασικότερη διαστρέβλωση: «Ὅλα μοῦ ἐπιτρέπονται». Πρόκειται γιά τήν κατανόηση τῆς ἐλευθερίας ὡς πλήρους ἀσυδοσίας, ἡ ὁποία προϋποθέτει ὅτι ὁ ἄνθρωπος συνιστᾶ καί τήν τελική ἀναφορά στόν κόσμο – δέν ὑπάρχει ἡ αἴσθηση τῆς παρουσίας τοῦ Θεοῦ οὔτε καί ἡ ἀτμόσφαιρα τῆς ἐλευθερίας ὡς δώρου Του στό πλάσμα Του. Ἡ ἀνατροπή συνεπῶς τῶν δεδομένων τῆς δημιουργίας γίνεται φανερή: ὁ ἄνθρωπος δέν ἀναφέρεται στόν Δημιουργό του καί ὑποδουλώνεται στά πάθη του καί στόν διάβολο γινόμενος τό ἐπικινδυνότερο ὄν μέσα στή δημιουργία – καταστρέφει τόν ἑαυτό του καί ὅ,τι ἐμποδίζει τήν ἱκανοποίηση τῶν παθῶν του. «Χωρίς Θεό ὅλα ἐπιτρέπονται», κατά τή ρήση τοῦ Ντοστογιέφσκι. Ἡ παραβολή τοῦ ἀσώτου περιγράφει ἀνάγλυφα τήν ἀσυδοσία τῆς χωρίς Θεό ἐλευθερίας: ἀσωτία, νέκρωσι καί ἀπώλεια ἑαυτοῦ.

3. Ὁ ἀπόστολος ἐπαναποποθετεῖ τά πράγματα. Ἡ ἀληθινή ἐλευθερία ἔχει ὡς κριτήριο τό πνευματικό συμφέρον τοῦ

άνθρώπου, δηλαδή ὅ,τι συντελεῖ στή ζω-
ντανή σχέση του μέ τόν Θεό. Δόθηκε ἀπό
Ἐκεῖνον γιά νά γίνεται ἀναβαθμός στήν
ἐν Θεῷ προκοπή του καί ὄχι στήν ἀπο-
μάκρυνσή του ἀπό Αὐτόν. Ἡ ἐναντίωση
πρός τόν Θεό ὡς ἐλεύθερη ἐπιλογή ἔφερε
τήν πτώση μέ τά τραγικά ἀποτελέσματα
τῆς φθορᾶς καί τοῦ θανάτου, κυρίως δέ
τῆς ἀπώλειας τῆς πνευματικῆς ἐλευθε-
ρίας, ἐκεῖ πού ὁ ἄνθρωπος ἀναπνέει τό
«ὄξυγόνο» τοῦ Θεοῦ. Ὅποτε, τήν ὥρα
πού ἐλεύθερα ἐπιλέγω τό θέλημα τοῦ
Θεοῦ, ἐκείνη τήν ὥρα διασφαλίζω τήν
ἐλευθερία μου καί τήν περαιτέρω αὔξη-
σή της· τήν ὥρα πού διαγράφω τό θέ-
λημά Του «ψωνίζω θάνατο». Κατά τόν
λόγο τοῦ ἀποστόλου: «Οὐ τὸ Πνεῦμα
Κυρίου ἐκεῖ καί ἐλευθερία». Το θεωρού-
μενο παράδοξο εἶναι προφανές: πρέπει
νά «δουλωθεῖ» κανεῖς στόν Θεό ὑπακού-
οντάς Τον, γιά νά γίνει ἐλεύθερος, κυριο-
λεκτικά υἱός Θεοῦ. Διότι ὁ Θεός τόν ὑπά-
κουο τόν ἐξυψώνει σέ υἱό Του, σέ φίλο
καί ἀδελφό Του. «Ἦμεῖς φίλοί μου ἐστε
ἐάν ποιῆτε ὅσα ἐντέλλομαι ὑμῖν». «Ἵσοι
ἔλαβον Αὐτόν (τόν Χριστόν) ἔδωκεν
αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι».
Κι ἀπό τήν ἄλλη: ὁ «ἀπελεύθερος» τοῦ
Θεοῦ γίνεται τελικῶς δούλος τῶν παθῶν
του καί τοῦ διαβόλου. «Οὐδεὶς δύναται
δυσὶν κυρίοις δουλεύειν».

4. Ἀπό τήν ἀποψη αὐτή τό χαρακτηρι-
στικό τῆς ἐλευθερίας εἶναι ἡ ἐγκράτεια.

Ἡ ἐγκράτεια ὡς νηστεία ἢ ὡς περιορι-
σμός τῶν ἁμαρτωλῶν ὀρέξεων δέν εἶναι
μία ἐπιμέρους ἀρετή, πολλῶ μᾶλλον κάτι
πού καταπιέζει τόν ἄνθρωπο. Ἀποτελεῖ
γενική ἀρετή —«ὁ ἀγωνιζόμενος πάντα
ἐγκρατεύεται» κατά τόν ἀπόστολο— πού
διασφαλίζει τήν ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώ-
που ἀπό τήν ἀνεξέλεγκτη ὑποδούλωση
στά πάθη του, σάν τήν κοίτη ἑνός ποτα-
μοῦ πού καθορίζει τή ροή τῶν ὕδατων.
Ἐγκράτεια, δηλαδή, καί πνευματική χρι-
στιανική ζωή συνυπάρχουν πάντοτε, γι'
αὐτό καί δέν ὑπάρχει ἅγιος ἀνεγκρατής.
Ὁ ὅποιος «ὑποπιασμός» τοῦ σώματός
του λειτουργεῖ πρὸς τήν κατεύθυνση τῆς
ἀγίας ἐλευθερίας του.

Ὁ ἀγώνας γιά τήν ἀληθινή πνευματι-
κή ἐλευθερία δέν εἶναι κάποιου διαστή-
ματος τῆς ζωῆς μας. Καί δέν σχετίζεται
μέ τά δικά μας (ἁμαρτωλά, ὡς ἐπί τό
πλεῖστον) θέλω καί τό ἔτσι μ' ἀρέσει.
Ἡ ἐλευθερία μας κερδίζεται ἢ χάνεται
τήν κάθε στιγμή στόν βαθμό πού πορευ-
όμαστε μέ κριτήριο τό πνευματικό μας
συμφέρον — τήν ὑπακοή μας στό θέλη-
μα τοῦ Θεοῦ. Τό «γεννηθῆτω τὸ θέλημά
Σου» συνιστᾷ τόν ἀέρα πού ἀναπνέουν
τά τέκνα τοῦ Θεοῦ, γι' αὐτό καί τελικῶς
«βλέπουν» τόν Χριστό νά γίνεται ὁ δικός
τους ὑπήκοος. Σ' αὐτόν τόν ἀέρα ἐλευ-
θερίας μᾶς καθοδηγεῖ βῆμα-βῆμα ἡ Ἐκ-
κλησία μας πάντοτε, κατεξοχήν ὁμως τήν
περίοδο τῆς ἀγίας Σαρακοστῆς.

Ἡ κεφαλίδα στό
Κατὰ Μάρκον,
χφ. Τετραβάγγελο
(Ανατ. Μεσόγειος,
πιθ. Κωνσταντινούπολη,
1285)

Κυριακή τῆς Ἀπόκρεω

πρωτ. Βασιλείου Θερμοῦ
Ἀναπληρωτοῦ Καθηγητοῦ ΑΕΑΑ - Παιδοψυχιάτρου

Δύσκολη ἡ σημερινή Κυριακή, ἀδελφοί μου. Πρῶτα ἀπ’ ὅλα, ἐπειδὴ ἡ εὐαγγελική περικοπή παρουσιάζει μιὰ εἰκόνα πού ἔχει πλέον γίνει θρυλική μέσα στοὺς αἰῶνες. Ἡ ἰδέα τῆς μέλλουσας κρίσης διαμόρφωσε ἀναρίθμητες γενιές καί, χωρίς ὑπερβολή, καθόρισε τὴν ποιότητα τῆς Χριστιανωσύνης τους. Ἡ πίστη μας ἔγινε, γιὰ τὸν πολὺ κόσμο, συνώνυμη τοῦ φόβου καί τῆς τιμωρίας. Ἀκόμη καί ἀλλόθρησκοι τουρίστες πού ἐπισκέπτονται τοὺς μεγαλοπρεπεῖς παλιούς ναοὺς τῆς Εὐρώπης ἔρχονται σέ ἐπαφή μέ τὸν Χριστιανισμό μέσω τοιχογραφιῶν πού δείχνουν αὐτό τό τιμωρητικό ξεχώρισμα σωζομένων καί κολαζομένων...

Ἀλλά εἶναι δύσκολη ἡ σημερινή περικοπή καί γιὰ ἕναν ἄλλο λόγο. Ἐπειδὴ ξεγελᾶ καί φαίνεται εὐκολή! Ὁ καθένας νομίζει ὅτι τὴν κατάλαβε χωρίς νά χρειάζεται καμία σπουδὴ καί καμία ἐρμηνεία. Καί αὐτό πού θεωρεῖ ὅτι κατάλαβε εἶναι ὅτι ὁ Χριστός θά ἔλθει καί θά ἀνταμείψει τοὺς “καλοὺς” τιμωρώντας τοὺς “κακοὺς”... Τόσο ἀπλά, τόσο ἰσοπεδωτικά. Καί ἡ τραγωδία ὅσων νομίζουν πὼς εἶναι πιστοὶ θά συνεχίζεται... Καί ἡ ἀπομάκρυνση ὅσων δέν θέλουν νά εἶναι πιστοὶ πρὸς ἕναν τέτοιο Θεό θά συνεχίζεται κι αὐτή...

Ἐπάρχει ἄραγε τρόπος νά αισθανθοῦμε τί θέλει νά μᾶς πεῖ ὁ Χριστός μέ τὴν περιγραφή τῆς μέλλουσας κρίσης; Ἐπάρχει δρόμος πού θά μᾶς βγάλει ἀπὸ τὰ ἀδιέξοδα τοῦ φόβου, τοῦ ἄγχους, τῆς ἐνοχῆς, πού μᾶς «ὑποχρεώνουν» νά εἴμαστε καλοὶ ἀλλιῶς θά τιμωρηθοῦμε; Ἐπάρχει τελικά πίστη πού νά μὴν εἶναι ἐξαρχῆς ὑπονομευμένη ἀπὸ τό σφίξιμο τῆς ψυχῆς καί τό αἶσθημα ἀνελευθερίας;

Ἴσως ἡ ἀπάντηση νά βρισκεται μπροστά μας, στὰ ἴδια τὰ λόγια του Χριστοῦ. Ἄς τὰ ξαναδοῦμε.

– Κατ’ ἀρχὴν μᾶς δήλωσε σήμερα πὼς ἡ κόλαση ἐτοιμάστηκε γιὰ τὸν διάβολο, ὄχι γιὰ ἐμᾶς! Ἄν κάποιος καταλήξει ἐκεῖ, θά εἶναι ἐπειδὴ προτίμησε τὸν δρόμο τοῦ διαβόλου καί ὄχι τοῦ Θεοῦ. Ὁ Θεός γιὰ τὴν βασιλεία Του μᾶς προσορίζει, ὄχι γιὰ πόνο.

Ἀπὸ τότε πού ὁ σατανᾶς ἔπεσε, ἐγκαταλείποντας τὴν ἀγγελουσύνη του καί προτιμώντας νά φθονεῖ καί νά μισεῖ, ἔφτιαξε καί τὸν ὄρισμό τῆς κόλασης. Ἐκτοτε κόλαση εἶναι νά μὴν ἀγαπᾶς καί νά μὴν ταπεινώνεσαι. Πολλοὶ νομίζουν ὅτι κόλαση εἶναι νά μὴν ἀγαπιέσαι. Λάθος! Ἐχω συναντήσει ἀνθρώπους πού δέν ἔλαβαν ἀγάπη καί ὅμως εἶναι χαρούμενοι (λίγοι, εἶναι ἀλήθεια). Δέν ἔχω

συναντήσει όμως κανέναν πού νά μήν αγαπά και νά εἶναι χαρούμενος!

– Ἐπειτα, αὐτή δέν εἶναι μιὰ εὐαγγελική περικοπή φόβου, διότι στήν πραγματικότητα ὁ Χριστός δίνει ἔμφαση στήν ἀγάπη. Αὐτή κυριαρχοῦσε σήμερα στήν ἀφήγηση. Ἡ ἀγάπη εἰσάγει στήν Βασιλεία τῶν ἐσχάτων, ἡ ἀγάπη μᾶς ἐξασφαλίζει θέση κοντά στόν Χριστό. Εἶναι μέ τήν ἀγάπη πού παίρνουν νόημα ἡ ταπείνωση καί ἡ μετάνοια οἱ ὁποῖες ἐξυμνήθηκαν τίς δύο προηγούμενες Κυριακές, ὅπως καί ἡ ἐγκράτεια ἡ ὁποία ἔρχεται κατά τήν Μεγάλη Σαρακοστή πού πλησιάζει. Εἶναι σοφή ἡ Ἐκκλησία μας πού τοποθετεῖ αὐτήν τήν Κυριακή λίγο πρὶν ξεκινήσει ὁ ἀσκητικός ἀγώνας μας.

Ὅτι τό κέντρο βάρους τῆς σημερινῆς ἡμέρας πέφτει στήν ἀγάπη φαίνεται καί ἀπό ἕναν ἄλλο λόγο τοῦ Χριστοῦ πού μᾶς τόν διασώζει ὁ Εὐαγγελιστής Ἰωάννης: «Ἐγώ δέν κρίνω κανέναν. Τά λόγια πού ἐξέφρασα εἶναι αὐτά τά ὁποῖα θά κρίνουν τόν καθένα κατά τήν ἔσχατη ἡμέρα». Δηλαδή εἶναι ἡ συνάντηση μέ τόν λόγο τοῦ Χριστοῦ πού μᾶς κρίνει! Ἄν ἐπιλέξαμε τήν ἀλήθειά Του, ἂν τήν ἀγαπήσαμε ἀρκετά ὥστε νά προτιμᾶμε τό δικό Του θέλημα ἀπό τήν ἁμαρτία.

– Τέλος, στή σημερινή περικοπή γίνεται ὀλοφάνερη ἡ ταπείνωση. Μᾶς ἀποκαλύπτεται, στήν πραγματικότητα, ὅχι ἕνας φοβιστικός, ἀλλά ἕνας ταπεινός Θεός, ἀφοῦ φτάνει νά ἐξομοιώνει τόν ἑαυτό Του μέ τούς ἐλαχίστους ἀδελφούς Του

καί ἀδελφούς μας. Εἶναι σάν νά μᾶς λέει τό σημερινό Εὐαγγέλιο: «Δέν μέ νοιάζει πῶς θά φερθῆτε σ' ἐμένα, τούς ἀναγκασμένους ἀνθρώπους μήν ἀγνοήσετε, τά ἄσημα ἀδέλφια μου μήν πειράξετε!»

Ὁ Χριστός, μέ ἄλλα λόγια, δέν ἔρχεται σάν αὐστηρός κριτής μας, ἀλλά ὡς πληγωμένος ἀπό τήν κακία μας, ἔχοντας κάνει δικά Του καί κουβαλώντας πάνω Του τά τραύματα, τά ὁποῖα τά πάθη μας ἐπέφεραν πάνω στίς ἔμφυχες εἰκόνες Του. Μᾶς διδάσκει τό ἦθος ἐκεῖνο τό ὁποῖο διακηρύσσει: «Δέν μέ νοιάζει ὁ ἔνδοξος ἑαυτός μου, γιά ἐκείνους τούς ἀδύναμους πονάω πού τούς τσάκισαν ἡ πείνα, ἡ ἀρρώστια, ἡ μοναξιά, ἡ φυλακή». Ταυτίζεται μέ τούς ἀναγκασμένους...

* * *

Ἀδελφοί μου, εἶναι ἐπείγον ἡ περικοπή τῆς μέλλουσας κρίσης νά βρεῖ μιὰ διορθωμένη θέση στό μυαλό μας καί στήν καρδιά μας. Πρέπει νά ἀποκατασταθῆ στό βάθος καί στό ὕψος πού τῆς ἀρμόζουν. Οἱ λάθος ἐρμηνεῖες τοῦ σημερινοῦ Εὐαγγελίου ἔχουν διώξει ἑκατομμύρια ἀνθρώπους ἀπό τόν Χριστό καί ἔχουν φτιάξει ἄθεους. Ἔχουμε καί ἐμεῖς εὐθύνη γι' αὐτό. Τά προσλαμβάνουμε ὅλα ἐπιφανειακά, δέν κοπιᾶζουμε γιά τό βάθος τῶν κειμένων.

Ἡ στάση μας ἀπέναντι στήν μέλλουσα κρίση καθορίζει μέ τί εἶδους χριστιανωσύνη θά πορευθοῦμε σέ αὐτήν ἐδῶ τῆ ζωῆ.

Μικρογραφία ἀπό χρ.
Τετραβάγγελο,
(Κύπρος ἢ Παλαιστίνη,
τέλη 12^{ου} ἢ ἀρχές 13^{ου} αἰ.)

Ὁ ἱερός Φώτιος καί ἡ ἐποχή του

Δημητρίου Ν. Μόσχου
Ἀναπληρωτοῦ Καθηγητοῦ Θεολογικῆς Σχολῆς Ε.Κ.Π.Α.

Στίς 6 Φεβρουαρίου ἐορτάζεται ἡ μνήμη τοῦ ἱεροῦ Φωτίου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ μέγας αὐτός Πατριάρχης στούς Ὀρθόδοξους θεολόγους καί μελετητές τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας εἶναι κυρίως γνωστός γιά τόν ρόλο του στήν μεγάλη ἐκκλησιαστική κρίση στήν κοινωνία μεταξύ Πρεσβυτέρας καί Νέας Ρώμης μετά τό 867, πού (ἂν καί εἶχαν προϋπάρξει καί ἄλλες στήν ὕστερη Ἀρχαιότητα ἕως τόν 6^ο αἰῶνα) θά εἶναι ἡ πρώτη πού συμπυκνώνει τίς αἰτίες καί τίς συνθήκες πού θά ὀδηγήσουν στό τελικό Σχίσμα Ἀνατολῆς καί Δύσης, δηλαδή τό παπικό πρωτεῖο, τίς λειτουργικές διαφορές, τόν πολιτικό καί πολιτιστικό πόλεμο τῶν Φράγκων ὡς νέας εὐρωπαϊκῆς δύναμης κλπ. Δεύτερον, εἶναι γνωστός γιατί τό 862 ἀνταποκρίθηκε στό αἷτημα τοῦ ἡγεμόνα τῆς Μεγάλης Μοραβίας Ραστισλάβου νά στείλει ἱεραποστόλους νά κηρύξουν καί κυρίως νά κατηγήσουν καί νά ἐξηγήσουν τό χριστιανικό Εὐαγγέλιο. Ἡ ἐπιλογή του νά στείλει τούς Κωνσταντῖνο καί Μεθόδιο πού γνώριζαν σλαβικά, θά ἀλλάξει τόν παγκόσμιο πολιτιστικό χάρτη, ἀφοῦ ἔδωσαν γραπτή γλῶσσα σ' ἕνα μεγάλο τμήμα τῶν σλαβικών λαῶν πού μέ κάποιες τροποποιήσεις τό χρησιμοποιοῦν μέχρι σήμερα καί μέ αὐτό ἀπέκτησαν πολιτισμό καί τήν ἐθνική τους ταυτότητα. Οἱ δύο ἀδελφοί δέν

ἔφεραν ἄμεσα ἀποτελέσματα, ἀλλά οἱ μαθητές τους χρησιμοποίησαν τό ἀλφάβητο στό ἐπίσης σλαβικά ἐκφραζόμενο ἔθνος τῶν κοντινῶν Βουλγάρων, περί τό 864, τήν ἐποχή πού αὐτοί ἤθελαν νά ἐκχριστιανοστοῦν. Αὐτοί, ὅμως, ἤθελαν νά ἀποκτήσουν καί πατριάρχη καί μετά καί αὐτοκράτορα (Τσάρο) πού οἱ Βυζαντινοί δέν ἐπέτρεπαν. Ἔτσι, αὐτοί στράφηκαν πρός τόν Πάπα, κι ἐκεῖνος ἄρχισε νά τούς καλοπιάνει, πράγμα πού ἐξόργισε τόν Φώτιο, πολλῶ μᾶλλον πού ὁ πάπας εἶχε ἤδη στραφεῖ ἐναντίον του ἤδη ἀπό τήν «ἀθρόον» ἐκλογή του τό 858, μέ τήν αἰτιολόγηση ὅτι ἡ προβολή του στόν θρόνο εἶχε γίνει ἀντικανονικά. Ἀφοῦ ἡ πρώτη σύνοδος πού συγκλήθηκε τό 861 γιά νά κρίνει τήν ἐκλογή του μέ παπικούς ἐκπροσώπους τόν δικαίωσε, ἡ σύγκρουση πού ἀκολούθησε ὀδήγησε στήν καταδίκη τοῦ πάπα τό 867. Ἄλλη, ὅμως, σύνοδος τό 869, μέ τήν βίαιη ἄνοδο τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας καί τή σχετική πολιτική πίεση, τόν καταδίκασε. Ὅμως, σέ νέα σύνοδο τό 879/880 μέ ἐκπροσώπους ἀπό Ἀνατολή καί Δύση ὁ ἱερός Φώτιος δικαιῶθηκε ὀριστικά καί μαζί μ' αὐτή τή δικαίωση ἀναγνωρίσθηκε καί ἀπό τούς Δυτικούς ἡ Σύνοδος τῆς Νικαίας τοῦ 787 ὡς Οἰκουμενική καί ἐπικυρώθηκε τό Σύμβολο τῆς πίστεως Νικαίας-Κωνσταντινουπόλεως στήν ἀρχαία του μορφή.

Γι' αυτό και η αυθεντία αυτής της συνόδου προβάλλεται όλο και περισσότερο ως σημείο αναφοράς και σύγκλισης ακόμα και στον σημερινό διάλογο Ὁρθοδόξων-Ρωμαιοκαθολικῶν.

Ὁ ἱερός Φώτιος, ὅμως, σηματοδοτεῖ ἀκόμη περισσότερο γιὰ μᾶς σήμερα. Γεννημένος μεταξύ 807 καί 815, ἔγινε πατριάρχης τῷ 858 καταγόμενος ἀπό οἰκογένεια ἀνώτερης κοινωνικῆς τάξης πού εἶχε διωχθεῖ κατά τή δεύτερη φάση τῆς Εἰκονομαχίας (μετά τῷ 815). Ἀργότερα, ὅμως, ἀποκαταστάθηκε ὁ ἴδιος καί τ' ἀδέλφια του καί ἀπέκτησε πρόσβαση στήν οἰκογενειακή τους περιουσία. Πρίν γίνει πατριάρχης συμμετεῖχε (πιθανόν) σέ πρεσβεῖες, ἔγινε πρωτοασηκρήτις (ἕνα εἶδος ὑπουργοῦ ἐσωτερικῶν), κι ἐνδιάμεσα ἔγραψε γιὰ ἕνα μικρό κύκλο μαθητῶν του τή *Μυριόβιβλο*, δηλαδή περιλήψεις καί βιβλιοκριτικές ἀπό περίπου 279 κώδικες-βιβλία, πού περιεῖχαν μέσα τους περισσότερα ἔργα. Δέν ἦταν, βέβαια, 10.000, ἀλλά πάντως (γιὰ νά καταλάβουμε τῷ ἐπίτευγμά του) ἔφθαναν περί τά 400 αὐτοτελῆ ἔργα, πολλά ἀπό τά ὁποῖα σήμερα θεωροῦνται χαμένα. Ἄν τόν τοποθετήσουμε στήν ἐποχή του, θά δοῦμε ὅτι ὁ ἱερός Φώτιος βρίσκεται στό τέλος μιᾶς μακρᾶς περιόδου βίαιων ἀλλαγῶν: ἀραβική κατάκτηση τῆς ἄλλοτε ἑλληνιστικῆς καί χριστιανικῆς Μέσης Ἀνατολῆς καί Αἰγύπτου καί πολλές ἐπιδρομές τόν 7^ο αἰῶνα., ἐμφύλιοι μέχρι τῷ 717, σκοτεινοί χρόνοι καί παρακμή τῆς παιδείας, Εἰκονομαχία, πραξικοπήματα καί δολοφονίες μέχρι τά μέσα τοῦ 9^{ου} αἰῶνα.

Ἄναδείχθηκε, λοιπόν, στόν ἄνθρωπο πού, ὀπλισμένος μέ τήν παιδεία πού χαρακτήρισε τήν ἐποχή του ὡς Φώτειο Ἄναγέννηση, κατανόησε πῶς ἡ Ἐκκλησία μπορεῖ νά ἐπιτελέσει τὸ ἔργο της σ' αὐτό τὸ τοπίο κρίσης, ἀγκαλιάζοντας καί μετασχηματίζοντας ἕνα ἀνώμαλο στρατοκρατικό πολιτικό σύστημα σ' ἕνα κράτος μέ ὀριοθετημένους θεσμούς βασισμένους στήν ἀρχή τῆς ἑλληνορωμαϊκῆς νομιμότητος καί τήν ἴδια τήν Ἐκκλησία, μέ κεφαλή της τόν Πατριάρχη, νά κατέχει ἕνα ὀριοθετημένο θεσμικό ρόλο μέσα σ' αὐτό. Ἔτσι, ὁ Πατριάρχης δέν θά ἦταν οὔτε μιά μαριονέτα τοῦ Καίσαρα, οὔτε μόνο ὁ ἀντάρτης τῆς πίστεως. Αὐτά φαίνονται ἀνάγλυφα στούς «τίτλους» (ἄρθρα) τοῦ καταστατικοῦ κειμένου τῆς «Ἐπαναγωγῆς» («Εἰσαγωγῆς» σύμφωνα μέ τή νεότερη ἔρευνα), πού εἰκάζεται βάσιμα ὅτι προῆλθε ἀπό τόν ἴδιο τόν Φώτιο καί ἀποτελεῖ μέρος τοῦ νομοθετικοῦ ἔργου τῆς ἀμαρτωλῆς ἀλλά καί μεγαλειώδους δυναστείας τῶν Μακεδόνων. Ὁ εὐαγγελισμός τῶν Σλάβων μαζί μέ τήν οἰκείωση τοῦ βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ εἶναι προϊόν αὐτῆς τῆς σύλληψης. Εἶναι τὸ πρόγραμμα αὐτῶν πού θά ὀνομαστοῦν τὸ ἐκκλησιαστικοπολιτικό κόμμα τῶν Πολιτικῶν σέ ἀντίθεση πρὸς τοὺς λεγόμενους «Ζηλωτές». Ὡστόσο, καί οἱ τελευταῖοι ἔχουν μεγάλες προσωπικότητες νά ἀντιπαρατάξουν καί σημαντικές ἀντιπροτάσεις νά κάνουν: τήν Ἐκκλησία πού ἐργάζεται ὡς μαρτυρία ἡθους καί μέσα ἀπὸ θεσμική ἀνεξαρτησία. Θά εἶναι οἱ δύο πόλοι πού θά συγκροτήσουν ὅ,τι ὀνομάζουμε βυζαντινὸ Χριστιανισμό.

Εισαγωγή στό Κανονικό Δίκαιο
καί τήν Κανονική Οίκονομία (ΚΓ΄)
Ἡ ὄντολογική ὑπόσταση τῶν Ἱερῶν Κανόνων
(Προεπισκόπηση μιᾶς κανονικῆς πραγματικότητος
σέ νομικιστική ὁμηρία)

Σεβ. Μητροπολίτου Περιστερίου κ. Γρηγορίου
Καθηγητοῦ Κανονικοῦ Δικαίου Θεολογικῆς Σχολῆς Ε.Κ.Π.Α.

«Ἡ τῶν ἀληθῶν κανόνων φυλακή σπουδαίω μὲν ἐποφελεῖται παντί, πολὺ δὲ πλέον τοῖς ἀπευθύνειν τὰ τῶν ἄλλων ὑπὸ τῆς Προνοίας ἡξιωμένοις· καὶ τούτων ἔτι μάλιστα τοῖς ἐν αὐτοῖς τούτοις πρωτεύειν λαχοῦσιν. Ὅσῳ γὰρ ὑπερέχουσι, τοσοῦτῳ νομοφυλακεῖν ὀφείλουσι»
(Φωτίου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, Ἐπιστολαί, Λονδίνο 1864, σ. 163)

«Οὔτοι [οἱ Ἱεροὶ Κανόνες] πολὺ μὲν τὸ ποικίλον καὶ διάφορον ἔχοντες τίμιοι λίθοι, μίαν δὲ τὴν τῆς Ἐκκλησίας ὑφαίνοντες οἰκονομίαν. [...]. Οὔτοι [δὲ] δεσπότης νομοθετοῦσι καὶ δούλοις, ἄρχουσι καὶ ἀρχομένοις, γονεῦσι καὶ τέκνοις, ἀνδράσι καὶ γυναιξί. [...].»
(Ματθαῖος Βλάσταρις, «Προθεωρία», ἐν *Σύνταγμα ΡΠ*, τ. 6, σ. 1 καὶ 4)

3. Ὁ σκοπὸς τῶν Ἱερῶν Κανόνων

«Νοῦν Χριστοῦ ἔχοντες ἅπαντες».
(Α΄ Κορ 2, 16)

«Ψυχικὸν ἄνθρωπον συμβιάσειεν ἂν οὐδεὶς, εἰ μὴ νοῦν ἔχοι Χριστοῦ».
(Κύριλλος Ἀλεξανδρείας, *Ἐξήγησις*, τ. 3, σ. 54)

Ὁ σκοπὸς τῶν Ἱερῶν Κανόνων εἶναι ταυτόσημος μέ τὸν σκοπὸ τοῦ Εὐαγγελίου, ἀκολουθώντας τὴν ἴδια τροχιά καὶ πορεία μέ αὐτό. Οἱ Ἱεροὶ Κανόνες θεσπίστηκαν, γιὰ νὰ λειτουργοῦν ὡς ὄντολογικοὶ ὁδοδείκτες καὶ ἀνιχνευτὲς πορείας, πορείας τοῦ Ἐκκλησιακοῦ Σώματος μέσα στὸν χωρόχρονο τῆς Ἱστορίας πρὸς τὰ Ἔσχατα καὶ τὴν Βασιλεία, μέ κριτήριο καὶ γνώμονα κατὰ προτεραιότητα τὸ ἐσχατολογικὸ μέλλον κοινωνίας προσώπων, ὅπως ἀκριβῶς τὸ ὁραματίσθηκε,

τό ὁραματίζεται καὶ τὸ ζεῖ ἡ Ἐκκλησία διὰ μέσου τῶν αἰώνων: «Οὐ γὰρ ἔχομεν ὧδε μένουσαν πόλιν, ἀλλὰ τὴν μέλλουσαν ἐπιζητοῦμεν» (Ἐβρ 13:14). Ὡς ἐκ τούτου, οἱ Ἱεροὶ Κανόνες καθ' ἑαυτοὺς ἀποτελοῦν «ἐσχατολογικὸ εἰκονισμό» καὶ λειτουργοῦν κυρίως καὶ πρωτίστως ὡς ἐσχατολογικὰ κάτοπτρα πού ἀνανακλοῦν τὸ ὄντολογικὸ φῶς τῶν Ἐσχάτων στοὺς κόλπους τῆς μίας Ἐκκλησίας καὶ μέσα στὴν Ἱστορία. Στόχος, μέ ἄλλα λόγια, τῆς κανονογνωσίας εἶναι νὰ ἀπαλ-

λαγοῦν οἱ Ἱεροὶ Κανόνες ἀπὸ αὐτό πού δέν εἶναι... Στό δέ κάλεσμά τους πρὸς ἐμᾶς, ὁραματίζονται αὐτοὶ νά γίνουμε

ἅπαντες «ἐν μιᾷ καρδίᾳ» σύσσωμοι καὶ ὁμόνοες Χριστοῦ ἤδη ἀπὸ τὴν Ἱστορία, ὡς γεγονός-εἰκόνα τῆς Βασιλείας.

2. Οἱ προτεραιότητες τῶν Ἱερῶν Κανόνων

«Μωρὰς δὲ ζητήσεις καὶ γενεαλογίας καὶ ἔρεις καὶ μάχας νομικὰς πρεῖστασο· εἰσι γὰρ ἀνωφελεῖς καὶ μάταιοι».
(Τίτ 3, 9)

Οἱ Ἱεροὶ Κανόνες λειτουργοῦν ἐπικουρικά καὶ ποδηγητικά στὴν ἐσχατολογικὴ πορεία τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὴν κοινωνία του μέ τόν –ἄς ἐπιτραπεῖ ὁ χαρακτηρισμός– «ἀπωλεσθέντα» Θεό. Συνεπῶς, ὁ ἄνθρωπος δέν δημιουργήθηκε, γιὰ νά ἐφαρμόζει (sic) –ὄρος βαθιά καὶ αἰωνιστικά νομικός καὶ παντελῶς ξένος πρὸς τὴν κανονικὴ θεολογία– θρησκευτικά, μέ θρησκευτικὸ νομιμισμὸ, τοὺς Ἱεροὺς Κανόνες, ἀλλὰ γιὰ νά τοὺς ἀξιοποιεῖ «προσ-ανατολιστικά» σέ μία συγκεκριμένη προοπτική: «Θεὸν ἐπιτυχεῖν»!¹... Οἱ Ἱεροὶ Κανόνες δείχνουν (σ)τόν Θεό, «στοχεύουν» (σ)τόν Θεό, γιὰ νά δείχνουν στόν ἄνθρωπο ἄσφαλτα τόν Τριαδικό Θεό καὶ τό πῶς νά ἐπιτύχει «ὄντολογικῶς χειροπιαστά» (πβ. Ἰω 6:54-58) τὴν κοινωνία του μαζί Του. Ἐδῶ ἀκριβῶς ἐδράζεται ἡ ἀμοιβαία ἐμφανῆς σχέση σημαίνοντος (Ἱεροὶ Κανόνες) καὶ σημαινομένου (Τριαδικός Θεός) στὴν προσδοκώμενη προοπτικὴ κοινωνίας τοῦ ἀνθρώπου μέ τόν Θεό. Τό λεχθέν ἐδῶ ἑτεροκεντρίζει σωστά τοὺς Ἱεροὺς Κανόνες, μετατοπίζοντάς τους ἀπὸ τὴν λανθασμένη ἀντίληψη ὡς αὐτοσκοποῦ (νομιμισμός) σέ

σημαῖνον... καὶ σέ ὄντολογικὸ δείκτη... Ἡ ὄντολογικὴ διάσταση τῶν Ἱερῶν Κανόνων ἀποτελεῖ τό θεμέλιο τοῦ περιεχομένου τους, τῶν σημαινομένων, τῶν νοημάτων καὶ τῶν νοητῶν πραγμάτων, πού δηλώνουν τὰ σημαίνοντα. Δικαίως εἰπώθηκε ἢ διασωθεῖσα σέ προφορικὸ λόγο εὐστοχη διατύπωση τοῦ πατρός καὶ συγχρόνου ἁγίου Ἰουστίνου (Πόποβιτς) ὅτι, «γιὰ νά σώσω τοὺς Ἱεροὺς Κανόνες, εἶμαι ἔτοιμος νά θυσιάσω ὀλόκληρη τὴν ζωὴ μου· γιὰ νά σώσω ὅμως ἓναν ἄνθρωπο, εἶμαι ἔτοιμος νά θυσιάσω ὅλους τοὺς Ἱεροὺς Κανόνες»... Καὶ ἡ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου ἐν προκειμένῳ δέν ἐπιτυγχάνεται παρά διὰ τῆς ...«ἐπιτυχίας τοῦ Θεοῦ»!² Καὶ μέ τόν κοινωνιακὸ κύκλο, ὅπως μᾶς τόν διασώζει ὁ ἀββάς Δωρόθεος (ὁ Θεός στό κέντρο καὶ οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ τὴν περιφέρεια τοῦ κύκλου κεντρομόλα στραμμένοι πρὸς τό κέντρο). Κατὰ συνέπεια, στίς προτεραιότητες τῶν Ἱερῶν Κανόνων κεῖται ἱεραρχημένα ἢ πρόσληψη καὶ ἢ «ἐσχατολογικὴ ἀφομοίωση», δίκην ἀμοιβάδας, τοῦ ἀπομακρυνθέντος ἀπὸ τόν Θεό ἄνθρωπο καὶ ἀπὸ τὴν κοινωνία του μαζί Του.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ. 1. Βλ. Ἰγνατίου Ἀντιοχείας, Ἐπιστολὴ πρὸς Ἐφεσίους, 12,2. 2. Βλ. Ἐφημέριος, τ. 69, τχ. 1 (Ἰανουάριος-Φεβρουάριος 2020) 27.

Ίχνηλατώντας τήν συνοδικότητα (II)

Άρχιμ. Άμφιλοχίου Μήλτου
Δρος Θεολογίας

Στό πρώτο άρθρο μας, στό προηγούμενο τεύχος, περιγράψαμε τόν ὄρο συνοδικότητα καί ἀναφερθήκαμε στήν ιδιαίτερη ἐπικαιρότητά του στόν ρωμαιοκαθολικό χῶρο, γεγονός πού θά δοῦμε πιό ἀναλυτικά στίς παρακάτω γραμμές.

Στίς μέρες μας, τό ζήτημα τῆς συνοδικότητας εἶναι ἐπίκαιρο σέ διαχριστιανικό ἐπίπεδο, τόσο στό ἐσωτερικό τῶν χριστιανικῶν ὁμολογιῶν, ὅσο καί στούς διαλόγους μεταξύ τους. Δέν θά ἀναφερθοῦμε ἐδῶ στό προτεσταντικό τοπίο, ὄχι μόνο λόγω τῆς μεγάλης ποικιλομορφίας του¹, οὔτε ἐπειδή δέν ἔχει ἴσως ἐνδιαφέροντα στοιχεῖα κυρίως βέβαια γιά τήν εὐρύτερη ἔννοια τῆς συνοδικότητας, ἀλλά διότι εἶναι δύσκολο ἢ ἀδύνατο νά μιλήσουμε γιά ἐπισκοπική συνοδικότητα γενικά στόν προτεσταντισμό. Ἔτσι ἡ διαχριστιανική προβληματική θά περιοριστεῖ στούς ρωμαιοκαθολικούς.

Εἶναι ἐνδεχομένως γνωστό ὅτι ἡ συνοδικότητα, σέ συνδυασμό μέ τό ζήτημα τῆς «αὐθεντίας» ἢ τοῦ πρωτείου στήν Ἐκκλησία, παραμένει ἐδῶ καί χρόνια στό ἐπίκεντρο τοῦ ἐπίσημου θεολογικοῦ διαλόγου ὀρθοδόξων καί ρωμαιοκαθολικῶν. Ἦταν τό θέμα τοῦ Κειμένου συμφωνίας πού ὑπογράφηκε στήν Ραβέννα τό 2007, μέ τίτλο «Ἐκκλησιολογικές καί κανονικές συνέπειες τῆς μυστηριακῆς φύσεως τῆς Ἐκκλησίας. Ἐκκλησιαστική κοινωνία,

συνοδικότητα καί αὐθεντία» (ἕνα κείμενο, ὡστόσο, πού εἶχε γραφεῖ στίς ἀρχές τῆς δεκαετίας τοῦ 1990), τοῦ Κειμένου τοῦ Κιέτι πού δημοσιεύτηκε τό 2016 («Συνοδικότητα καί Πρωτεῖο κατά τήν πρώτη χιλιετία: πρός μία κοινή κατανόηση στήν ὑπηρεσία τῆς ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας»), ἀλλά καί τοῦ Κειμένου πού, στήν τρέχουσα φάση, εἶναι τό ἀντικείμενο ἐργασίας τῆς Ἐπιτροπῆς καί ἀφορᾷ τήν περίοδο τῆς δευτέρας χιλιετίας. Ἡ υἱοθέτηση τοῦ ὄρου ἀπό τήν ρωμαιοκαθολική πλευρά καί κυρίως ἡ παραδοχή ὅτι ὑπάρχει φυσική ἀλληλεξάρτηση ἀνάμεσα στό πρωτεῖο καί τήν συνοδικότητα ὑπῆρξε τό πιό σημαντικό ἴσως ρωμαιοκαθολικό βῆμα πρός τήν πλευρά μας.

Δέν εἶναι, ὡστόσο, τόσο γνωστό σά καθ' ἡμᾶς ὅτι ἡ συζήτηση περί συνοδικότητας στή ρωμαιοκαθολική θεολογία ἔχει τεθεῖ τά τελευταῖα χρόνια ἀπό τό ἀνώτερο ἐπίπεδο, ἀπό τόν ἴδιο τόν Πάπα Ρώμης Φραγκίσκο, γεγονός πού ἔχει πυροδοτήσει τόν θεολογικό στοχασμό καί ἐμπλουτίσει πολύ σημαντικά τή μικρή ἕως τότε θεολογική παραγωγή πού ὑπῆρχε πάνω στό θέμα. Ἀπό τήν ἀρχή ὁ Φραγκίσκος ἔδειξε ὅτι ἤθελε ἡ θητεία του νά χαρακτηριστεῖ ἀπό ἕνα συνοδικό πνεῦμα. Μόλις ἐμφανίστηκε, ἀμέσως μετά τήν ἐκλογή του, στόν ἐξώστη τοῦ Βατικανοῦ, εἶπε ὅτι ἡ ἐπισκοπή Ρώμης

βρήκε έναν επίσκοπο στο πρόσωπό του. Μάλιστα ζήτησε πριν εulογήσει τόν λαό νά προσευχηθεί εκείνος για εκείνον. Ἐκτοτε ἔχει προκρίνει τόν τίτλο του ἐπίσκοπος Ρώμης ἀπό τόν τίτλο ποντίφικας ἢ πάπας τῆς παγκόσμιας Ἐκκλησίας. Ἄν σκεφτεῖ κανεῖς ὅτι ἡ Δεύτερη Σύνοδος τοῦ Βατικανοῦ (1962-1965) δέν χρησιμοποιεῖ σχεδόν καθόλου τόν χαρακτηρισμό αὐτό, καταλαβαίνει ὅτι ἡ συνειδητή αὐτή ἐπιλογή τοῦ τωρινοῦ Πάπα ἔχει σημασία καί γιά τούς ὀρθοδόξους, γιά τούς ὁποίους ἡ πρώτη καί θεμελιώδης ιδιότητά του εἶναι «ἐπίσκοπος Ρώμης».

Ὁ Φραγκίσκος ἀπό τήν Ἀργεντινή, πού δέν φαινόνταν νά γνωρίζει ιδιαίτερα τήν Ἀνατολή καί τήν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία, ἐξέπληξε εὐχάριστα ὅταν, τόσο στήν πρώτη συνέντευξή του μετά τήν ἐκλογή του, ὅσο καί στήν πρώτη του Ἐγκύκλιο (Ἀποστολική Παραίνεση) *Evangelii Gaudium*, τόνισε ὅτι «ἐμεῖς οἱ καθολικοὶ μποροῦμε νά μάθουμε ἀπό τούς ἀδελφούς μας ὀρθοδόξους κάτι παραπάνω πάνω στή σημασία τῆς ἐπισκοπικῆς συλλογικότητος καί τήν ἐμπειρία τῆς συνοδικότητος»². Καί μάλιστα πρόσθεσε ὅτι «ἡ προσπάθεια μίας κοινῆς μελέτης ἢ ὁποῖα θά λαμβάνει ὑπ' ὄψιν τῆς τόν τρόπο μέ τόν ὁποῖο διοικοῦνταν ἡ Ἐκκλησία τούς πρώτους αἰῶνες, πρίν τή διαίρεση Ἀνατολῆς καί Δύσης, θά φέρει ἐν καιρῷ καρπούς»³. Στό πρῶτο παράθεμα συναντοῦμε τόν ὄρο «ἐπισκοπική συλλογικότητα» πού ἔχει καθιερωθεῖ στήν ρωμαιοκαθολική ἐκκλησιολογία ἀπό τήν Β' Σύνοδο τοῦ Βατικανοῦ. Μέ τόν ὄρο αὐτό καί τήν σχετική διδασκαλία θά ἀσχοληθοῦμε ἀναλυτικά στά ἐπόμενα ἄρθρα.

Πρός τό παρόν, ἄς σημειώσουμε ὅτι ὁ Φραγκίσκος χρησιμοποιεῖ συστηματικά τούς δύο ὄρους μαζί συλλογικότητα καί συνοδικότητα (*collegialità e sinodalità*). Λαμβάνοντας ὑπ' ὄψιν ὅτι μέχρι πρότινος ἡ λέξη συνοδικότητα θεωροῦνταν ἀπό τούς ρωμαιοκαθολικούς ἕνας ὀρθόδοξος ὄρος, ἀντιλαμβανόμεστε ὅτι ἡ διάδοση καί καθιέρωσή του ἀπό τόν ἴδιο τόν ἐπικεφαλῆς τῆς ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας ἔχει καίρια σημασία καί ἴσως δέν μποροῦμε τώρα νά φανταστοῦμε τί καρπούς θά ἀποδώσει στό μέλλον.

Μεταξύ τῶν πρωτοβουλιῶν πού ἔχουν σχέση μέ τήν συνοδικότητα ἀξίζει νά ἀναφερθοῦν ἡ συγκρότηση ἀπό τόν Φραγκίσκο μίας μικρῆς ὁμάδος (οἰονεῖ «συνόδου») καρδινάλιων μέ πρόεδρο τόν ἴδιο καί μέ σκοπό τήν μεταρρύθμιση τῆς ρωμαϊκῆς κουρίας, καθῶς καί μία κανονιστική ἀπόφασή του σχετικά μέ τή Σύνοδο τῶν Ἐπισκόπων (Episcopalise communitio 2018). Σχετικά μέ τίς Ἐπισκοπικές Συνελεύσεις, πού λειτουργοῦν σέ ἐθνικό ἢ ἐπαρχιακό ἐπίπεδο (κατά κάποιον τρόπο σάν τίς Συνόδους τῶν κατά τόπους Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν), πρέπει νά λεχθεῖ ὅτι, παρὰ τίς βελτιώσεις, παραμένουν ἀπόλυτα ἐξαρτημένες ἀπό τίς διοικητικές ὑπηρεσίες (κουρία) τῆς Ρώμης.

Ἡ πιό σπουδαία πρωτοβουλία εἶναι ἀναμφίβολα ἡ ἀπόφαση τοῦ Πάπα Φραγκίσκου ἢ ἐπόμενη σύγκληση τῆς Συνόδου τῶν Ἐπισκόπων τῆς ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας, τό 2023 (καί συμπληρωματικά τό 2024), νά ἀσχοληθεῖ μέ τό θέμα τῆς συνοδικότητος. Συγκεκριμένα τό θέμα εἶναι τό ἐξῆς: «Γιά μία συνοδική Ἐκκλησία: κοινωνία, συμμετοχή, ἀποστολή».

Παρενθετικά, ἡ Σύνοδος τῶν Ἐπισκόπων εἶναι ἕνας θεσμός πού δημιουργήθηκε τό 1965, στό τέλος τῆς Β΄ Βατικανῆς Συνόδου, ἀπό τόν Πάπα Παῦλο τόν Στ΄. Συγκαλεῖται ἀπό τόν Πάπα ὁ ὁποῖος καλεῖ ἀντιπροσωπευτικά ἐπισκόπους ἀπό ὄλο τόν κόσμο μέ σκοπό νά συσχεφθοῦν πάνω σέ ἕνα θέμα. Ἡ Σύνοδος αὐτή ἔχει καθαρὰ συμβουλευτικό χαρακτήρα καί δέν λαμβάνει ἀποφάσεις. Τά συμπεράσματα τῆς Συνόδου, πού συγκαλεῖται περίπου κάθε 3 χρόνια σέ τακτική συνεδρία ἢ ἔκτακτα μέ ἀπόφαση τοῦ Πάπα, ὑποβάλλονται στόν ἐπίσκοπο Ρώμης, ὁ ὁποῖος ἀποφασίζει τήν ἔκδοση μιᾶς Ἐγκυκλίου του σχετικῆς μέ τό θέμα τῆς Συνόδου. Βλέπουμε, λοιπόν, πόσο ἀπέχει ἀπό αὐτό πού ἐννοοῦμε οἱ Ὁρθόδοξοι ὡς Σύνοδο.

Εἶναι ἐνδιαφέρον νά ἀναφέρουμε ὅτι, μέ τή δημιουργία αὐτοῦ τοῦ νεότερου θεσμοῦ, θεωροῦνταν ὅτι ὁ Παῦλος ὁ Στ΄ θέλησε νά κάνει πράξη τήν ἐπιθυμία τῶν ρωμαιοκαθολικῶν ἐπισκόπων-συνέδρων τῆς Β΄ Βατικανῆς νά τούς δοθεῖ ἡ δυνατότητα νά συμμετέχουν στίς ἀποφάσεις καί νά ἀλλάξουν τήν μοναρχική διάσταση τοῦ παπικοῦ πρωτείου. Ἐνας ἐρευνητής, ὅμως, ἔδειξε ὅτι μέ τήν ἀπόφασή του αὐτή ὁ τότε Πάπας ἤθελε νά προλάβει τήν Β΄ Βατικανή ἀπό τό νά πάρει μόνη της μία τέτοια ἀπόφαση δημιουργίας μιᾶς Συνόδου ἢ ὁποῖα θά εἶχε πραγματικές ἐξουσίες!⁴ Γι' αὐτό καί ἔθεσε ἄλλο του τή σύνθεση, τά ὄρια, τίς ἀρμοδιότητες καί δικαιοδοσία αὐτῆς τῆς Συνόδου

τῶν Ἐπισκόπων ὥστε νά μήν ἀπειλεῖται ἡ «ἐλευθερία» τοῦ ἐκάστοτε πάπα νά ἐκτελεῖ τήν ἐξουσία του.

Ἐπιστρέφοντας στήν ἐπόμενη Σύνοδο μέ θέμα τήν συνοδικότητα πού θα λάβει χώρα τόν Ὀκτώβριο τοῦ 2023, ἡ προετοιμασία γι' αὐτήν ξεκίνησε τό 2021 καί ὁ Πάπας κάλεσε ὄλους τούς πιστούς σέ ἐπίπεδο ἐπισκοπῆς νά ἐνεργοποιηθοῦν καί νά συμμετάσχουν σέ μία πολύ καλά ὀργανωμένη διαβούλευση πού διευθύνεται ἀπό τήν Γραμματεία τῆς Συνόδου. Σκοπός εἶναι νά ἐμπλακεῖ κάθε πιστός στήν διαδικασία. Ἄν καί μοιάζει λίγο οὐτοπικό τό τί μπορεῖ συγκεκριμένο ἢ οὐσιαστικό νά προκύψει ἀπό μία παγκόσμια διαβούλευση σέ ἕνα πρακτικό θέμα (ἀπό τόσο διαφορετικές τοπικές συνθηκῆς), ἡ ἐνθάρρυνση τῆς συμμετοχικότητας τῶν λαϊκῶν εἶναι ἀξιεπίσημη.

Ὅλα τά παραπάνω παρουσιάστηκαν γιά δύο λόγους. Πρῶτον, γιά νά καταφανεῖ πόσο ἐπίκαιρο καί κεντρικό εἶναι τό θέμα τῆς συνοδικότητας στόν χῶρο τῶν δυτικῶν συνομιλητῶν μας. Καί δεύτερον, διότι γιά τό θέμα αὐτό οἱ ρωμαιοκαθολικοί στρέφονται ἐπίσημα πρὸς ἐμᾶς «γιά νά ἀκούσουν τήν Ἀνατολή» (αὐτός ἦταν ὁ τίτλος ἕνος συνεδρίου στήν Ρώμη τόν Νοέμβριο τοῦ 2022). Τό αἶτημα αὐτό εἶναι μία πρόκληση γιά τήν Ὁρθόδοξη θεολογία ὄχι μόνο νά μιλήσει γιά τόν θησαυρό τῆς συνοδικότητας πού κατέχει, ἀλλά καί νά συνειδητοποιήσει πόσο σημαντικός εἶναι ἀλλά καί κατά πόσον οὐσιαστικά βιώνεται.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ. 1. Βλ. ἐνδεικτικά δύο σχετικά ἄρθρα στή *Θεολογία* 86/2 (2015). 2. Πάπας Φραγκίσκος, *Evangelii Gaudium*, no 246. 3. Πάπας Φραγκίσκος, «Συνέντευξη στό Ἱησουίτικα περιοδικά», βλ. π.χ. ἐφημ. *La Croix*, 20 septembre 2013, σ. 3 ἢ περ. *Études*, Ὀκτώβριος 2013, σ. 18. 4. Βλ. J. Grootaers, *Heurs et malheurs de la "collégialité"*. *Pontificats et Synodes face à la réception de Vatican II*, Leuven/Paris: Peeters, 2012, σ. xvi.

Ἡ «Ἐρημος» Πολιτεία τοῦ Προδρόμου (Ἰω 1.1-40): Ἐγκαίνια καί “Νέοι ἄνθρωποι”

Σταύρου Γουλούλη
Δρος Βυζαντινῆς Τέχνης

Στό Κατὰ Ἰωάννην εὐαγγέλιο ἡ πρωτότυπη σέ σχέση μέ τούς Συνοπτικούς εἰσαγωγή θέτει τά ἑξῆς: 1. Γίνεται ἡ ἀποκάλυψη Μυστηρίου, ὀντολογίας-κοσμολογίας: «ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν». Ὁ Λόγος ὀρίζει τὴν ἀρχή (ἐν ἀρχῇ) τοῦ συμπαντικοῦ χώρου καί χρόνου [Ἰω 1.1-5: «πάντα δι’ αὐτοῦ»], εἶναι ἡ Πηγὴ καί τό Φῶς τῆς ζωῆς [1.4: «ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν, καί ἡ ζωὴ ἦν τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων»], ἀδειάζοντας τό (πνευματικό) σκότος [1.4: «τὸ φῶς ἐν τῇ σκοτίᾳ φαίνει»] [Παραλλαγὴ Γεν 1.4]. Ὁ Θεός Λόγος δημιουργεῖ τά πάντα ὡς ὕλη (σύμπαν), παρέχει τὴ ζωὴ, τό πνευματικό Φῶς (1.1-4). 2. Ἐμφανίζεται στήν Ἐρημο [Μκ 1.4: «ἐν τῇ ἐρήμῳ». Μθ 3.1] ὁ Ἰωάννης Πρόδρομος μαρτυρῶν τό εὐαγγέλιο περὶ τοῦ Φωτός (1.6-8) τοῦ «Ἀληθινοῦ» του Λόγου, ὁ ὁποῖος «ἐν τῷ κόσμῳ ἦν» ὀρίζοντας τό μυστήριο τῆς πνευματικῆς γεννήσεως τῶν πρώτων τέκνων τῆς Ἐρήμου [1.9-13: «ἐκ θεοῦ ἐγεννήθησαν...» «τέκνα Θεοῦ γενέσθαι»], ἀφοῦ πλέον ὁ Λόγος, ἐκπροσωπῶν τὸν Πατέρα, ἐνσαρκώθηκε (1.14-18). Ἰδρύει σέ ἀκατοίκητο τόπο μία νέα Πολιτεία μέ νέους (ἀνα)γεννημένους αὐτόχθονες πολίτες.

Ἡ περὶ τοῦ Φωτός τοῦ Λόγου διδασκαλία μέ τὴν ἀναγωγή στό ἔσχατο παρελθόν, τὸν Λόγο, Δημιουργό καί Ἐνσαρκω-

θέντα, ἀντιπαρατίθεται στό παρόν, μία προβολὴ τοῦ ὑπερχρονικοῦ στό χρονικό, στήν Ἐρημο χώρα, ὅπου ὁ Ἰωάννης Πρόδρομος ἰδρύει σάν νέο σύμπαν τὴν Ἐκκλησία, πόλη (ἢ ναό) τοῦ Θεοῦ. Φῶς συνεπάγεται ἀποκάλυψη, ἐπανάληψη τῆς Δημιουργίας, ἐγκαίνια. Ἡ Ἱερὴ ἔρημος στόν Ἰορδάνη φωτίζεται μέ τούς πολίτες τῆς (ὁ «Ἄνθρωπος», οἱ μαθητές, ὁ λαός καί ὁ Ἄμνος τοῦ Θεοῦ: 1.36), δηλαδή ἐγκαινιάζεται ὡς νέα πόλη τοῦ Θεοῦ, ἡ πρώτη στή δημόσια παρουσία τοῦ γεννηθέντος Θεοῦ Λόγου.

Ὁ Πρόδρομος πρώτος μαρτυρεῖ περὶ τοῦ Φωτός (1.7-8) ὡς «Ἄνθρωπος ἀπεσταλμένος» (1.6), ἐντολοδόχος, ἀπὸ αὐτοῦς ποῦ ἐγεννήθησαν «ἐκ Θεοῦ», πνευματικά καί ὄχι ἐκ σαρκός-ἀνδρός (1.13-14), πρώτος πολίτης τῆς Ἐρήμου. [Λκ 7.28: «μείζων ἐν γεννητοῖς γυναικῶν»]. Δέν ἦταν στήν ἐποχὴ ἐκείνη ἄγνωστη παράσταση, homo novus εἶναι ὁ πρώτος μιᾶς οἰκογένειας ὡς μέλος σέ Σύγκλητο-Ἰπατεία.

Τό Κατὰ Ἰωάννην εὐαγγέλιο ἐπεκτείνει τίς ρίζες τῆς πόλεως τῆς Ἐρήμου πέραν τοῦ Ἀβραάμ (Ματθαῖος) καί τοῦ Ἀδάμ (Λουκᾶς) στήν ἐκ Πατρός γέννηση τοῦ Θεοῦ Λόγου, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξε «ἔμπροσθεν» καί «πρώτος» (1.15) (ὁ ἀρχέγονος homo novus, «ὁ μονογενῆς

υίος, ὁ ὢν εἰς τόν κόλπον τοῦ πατρός») (1.18), ἐντεταλμένος στήν Πολιτεία τοῦ Θεοῦ, τήν πρώτη Πόλη-Ἐκκλησία, ὅπου ὅλοι (ἀνα)γεννῶνται ἐκ Θεοῦ (1.12-13). Ἡ Πηγὴ τοῦ Φωτός ἀποκαλύπτεται στήν Ἔρημο τοῦ Ἰορδάνη πού γίνεται νέα Πολιτεία, Πηγὴ Ζωῆς καί νέας Πνευματικῆς διαδοχῆς, τῆς νέας γενιᾶς ἀνθρώπων.

Ἡ Πολιτεία τοῦ Ἰωάννη Προδρόμου ἐγκαινιάζεται μέ τήν ἀναγωγή στό μυστήριον τῆς ἀρχέγονης δημιουργίας καί ζωῆς, στό πνευματικό φῶς (1.9: «φῶς ἀληθινόν»), ἀπαντώντας μέ θεολογικά βιωματικά κριτήρια στίς φανταστικές ἀντιλήψεις τῶν Ἰώνων φιλοσόφων ἀλλά καί τῶν Μυστηρίων γιά τήν ἴδρυση τοῦ κόσμου, καί τήν πορεία τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς. Στόν ὀρφισμό, στήν ἀρχή τῆς δημιουργίας ὁ Φάνης ἀποκαλύπτεται στό φῶς περιστοιχισμένος ἀπό τόν ζωδιακό κύκλο, τό σύμπαν. (Ἀνάλογη περιγραφὴ δημιουργίας τοῦ κόσμου ἀπό τό ἀρχέγονο Αὐγό στήν Πόλη Νεφελοκοκκυγία, Ὅρνιθες τοῦ Ἀριστοφάνη, ἀ' στάσιμον, στχ. 685 κ.έ.). Στά Μυστήρια τῶν Ἐθνικῶν πάντα κατατίθεται ἓνας μῦθος τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου, ὀρίζοντας τήν μύηση-πορεία τῆς ψυχῆς, τόν κύκλο ζωῆς καί θανάτου-ἀναγέννησης. Τό Μυστήριον πού συνέχει τήν Πολιτεία τοῦ Προδρόμου εἶναι ἡ διδασκαλία περί τοῦ Ἐνσαρκωθέντος Θεοῦ Λόγου, στόν ὁποῖο ἀνάγονται ὅλα καί ὅλοι.

Ὁ εὐαγγελιστής Ἰωάννης δημιουργεῖ ἓνα νέο σκημικό στήν περί Προδρόμου εἰσαγωγή τοῦ *Κατὰ Μάρκον*, πού κινεῖται στό ἱστορικό πλαίσιο. Δημιουργεῖ ἓνα

Μυστήριον, πρῶτα τοῦ Θεοῦ Λόγου καί μετά τῶν Ἀναγεννημένων, τοῦ Προδρόμου καί τῶν μαθητῶν του. Ταυτόχρονα στήναι μία Πολιτεία μέ ρίζες, ἐπαναλαμβάνοντας τή δημιουργία τοῦ Λόγου καί τοῦ Κόσμου. Ἡ πλατωνική Πολιτεία εἶναι τό παλαιότερον πρότυπον. «Κτίζεται» στόν Διάλογον πού γίνεται τό βράδυν τῶν ἐγκαινίων τοῦ ναοῦ τῆς Βενδίδος στόν Πειραιᾶ (327 κ.έ.), σέ ἱερό χρόνον-ἑορτή, καί στό τέλος (10^ο βιβλίον, 614b κ.έ.), περιγράφεται πῶς γίνεται ἡ κάθοδος τῶν ἀγέννητων ψυχῶν ἀπό τόν Οὐρανόν, αὐτῶν πού θά κατοικήσουν στήν Πολιτεία, μέ τελευταῖον τόν Ὀδυσσεά. Ὁμοίως μέ τό σύμπαν συνδέεται τό *Somnium Scipionis*, στό τέλος τοῦ *De Civitate* τοῦ Κικέρωνα. Στήν 4^η Ἐκλογὴ τοῦ Βιργιλίου κατεβαίνουν οἱ φυχῆς, ἡ νέα γενιά (*nova progenies*) ἀπό τόν Οὐρανόν γιά νά φτιάξουν μία νέα Πολιτεία. Οἱ Ψυχῆς τῶν Ρωμαίων Ἐπιφανῶν μέ πρῶτον τόν Αὐγουστο ἀντικρίζονται ἐπίσης στήν *Αἰνειάδα*, ὅταν ὁ Αἰνεῖας κατεβαίνει στόν Ἄδην. Στήν *Πολιτεία* τελευταία κατεβαίνει ἡ ψυχὴ τοῦ Ὀδυσσεά καί γεννιέται ὡς ἀπλὸς ἄνθρωπος. Στήν 4^η Ἐκλογὴ ἐνσαρκώνεται ὁ *Puer*, ὁ υἱὸς τῆς *Virgo* (Παρθένου), γιά νά ἀρχίσει ἓνας νέος αἰώνας (*ordo seclorum*). Μία νέα Πολιτεία νοεῖται ὡς Μυστήριον, καί δὴ μέ ἀρχηγόν (4^η Ἐκλογὴ: *Puer, Αἰνειάδας: Αὐγουστος, Πλατωνική Πολιτεία: Ὀδυσσεάς*). Στήν Πολιτεία τοῦ Προδρόμου (δι-ατηρεῖται καί μετά τῆ Βάπτισης, βλ. *Ἰω* 3.23 κ.έ.) ἀναγορεύεται ὁ Ἰησοῦς ἀπό τόν Πατέρα ὅταν Τόν βαπτίζει ὁ ἰδρυτῆς τῆς.

Ὁ Χριστιανισμός στὰ Βρετανικά νησιά XIV Ἐπιλογικά

Ἀρχιμ. Παντελεήμονος Τσορμπατζόγλου
Δρος Θεολογίας - Ἱερ. Προϊστ. Ἱ.Ν. Ἀγίων Ἀναργύρων Ψυρρή

Γιὰ τόν βίο καί τήν δράση τοῦ Ἑλλη-
νος μοναχοῦ Θεοδώρου ἀπό τήν Ταρ-
σό τῆς Κιλικίας, ὁ ὁποῖος χειροτονήθηκε
στήν Ρώμη (668) ἀρχιεπίσκοπος Κα-
ντέρμπουρου (Canterbury ἐκ τοῦ Cantuar,
ἢ Κανταβρυγίας) τῆς Ἀγγλίας καί ποίμα-
νε τήν ἐπαρχία του μέχρι τῆς ἐκδημίας
του (690), οἱ μόνες γνωστές πληροφορί-
ες προέρχονται ἀπό ὅσα ἔχει διασώσει
στό μνημειῶδες ἔργο του *Ἐκκλησιαστική
Ἱστορία τοῦ Ἀγγλικοῦ Ἔθνους* (*Historia
Ecclesiastica Gentis Anglorum*)¹ ὁ πατέρας
τῆς ἀγγλικῆς ιστοριογραφίας ὁ Βέδας
ὁ Αἰδέσιμος (Venerabile Baeda ἢ Bede
the Venerable, 673-735)². Στόν ἴδιο ἐπί-
σης ὀφείλουμε καί ὅσα γνωρίζουμε γιά
τήν ζωή καί τήν δραστηριότητά του πρίν
τῆς ἐλεύσεώς του στήν Ἀγγλία. Ὁ Βέ-
δας ἀναφέρει ὅτι γεννήθηκε στήν Ταρσό
τῆς Κιλικίας, ἀπό τήν ἡλικία τῶν 88 ἐτῶν
κατά τό ἔτος ἐκδημίας του 19^η Σεπτεμ-
βρίου 690, συμπεραίνεται ὅτι ἡ γέννησή
του συνέβη περί τό 602.³

Ὁ Θεόδωρος ἀπό τήν Ταρσό τῆς Κιλι-
κίας ἐξεδήμησε εἰς Κύριον στίς 19 Σε-
πτεμβρίου 690, σέ ἡλικία 88 ἐτῶν, στό
Canterbury καί τάφηκε στόν ναό τῶν Ἀπ.
Πέτρου καί Παύλου, ἢ τοῦ ἁγ. Αὐγου-
στίνου ὅπως εἶναι γνωστός σήμερα, ἐκεῖ
ὅπου θάπτονταν οἱ ἀρχιεπίσκοποι καί οἱ

βασιλεῖς τοῦ Kent. Ἡ ἡμέρα ἐκδημίας
τοῦ Θεοδώρου ἐξαρχῆς ἀναγνωρίσθηκε
ὡς ἡμέρα μνήμης καί τιμῆς τοῦ ἁγίου, μέ
παράλληλη τιμή καί τήν ἡμέρα χειροτο-
νίας του 26^η Μαρτίου⁴. Σέ μεταγενέστε-
ρη περίοδο, 1091, κατασκευάσθηκε μία
νέα λάρνακα γιά τά λείψανα τοῦ ἁγίου,
ἡ ὁποία ὁμως καταστράφηκε μέ τό περι-
εχόμενό της τήν ἐποχή τῆς Μεταρρυθμί-
σεως τόν 16^ο αἰ.

Ἐποίμανε τήν ἀρχιεπισκοπή τοῦ
Canterbury μέχρι τῆς ἐκδημίας του γιά
22 συναπτά ἔτη. Τά χρόνια τῆς ποιμα-
ντορίας του θεωροῦνται ἀπό τόν Βέδα
ὡς τά εὐτυχέστερα ἀπό τότε πού ἐγκα-
ταστάθηκαν οἱ Ἀγγλο-Σάξονες στό νησί.⁵
Ἄν σκεφθοῦμε ὅτι μέσα σέ μία εἰκοσα-
ετία, παρά τό προχωρημένο τῆς ἡλικίας
του, ὄχι μόνον ὀργάνωσε τήν Ἐκκλησία
τῆς Ἀγγλίας ἀντιμετωπίζοντας πληθώρα
προβλημάτων, ἀλλά ἔθεσε καί τίς βάσεις
τῶν γραμμάτων καί τῶν τεχνῶν μέ τήν
ἵδρυση τῆς σχολῆς τοῦ Canterbury, τῆς
ὁποίας ἡ ἀκτινοβολία ξεπερνοῦσε τά ὅρια
τῆς Βρετανίας, ὥστε δικαίως ἐκτιμᾶται
ὡς μοναδική στήν λατινική Δύση ἀπό τήν
ἐποχή τῆς ὕστερης ἀρχαιότητος μέχρι τόν
12^ο αἰ.⁶ Στό ὄλο ἐγχείρημα τοῦ Θεοδώρου
στήν Βρετανία καί στήν ἐπιτυχία του θά
πρέπει νά ἀναγνωρίσουμε ἴση μοῖρα καί

στόν Ἀδριανό, ὁ ὁποῖος τόν ἀνακάλυψε καί τόν συνόδευε ὅλα αὐτά τὰ χρόνια στήν διακονία του στους τραχεῖς Ἀγγλο-Σάξονες, μένοντας πάντα στήν σκιά.

Μετά τήν ἐκδημία τοῦ Θεοδώρου, λόγω δυναστικῶν ἐρίδων καί πολεμικῶν συγκρούσεων μεταξύ τῶν γειτονικῶν βασιλείων ὁ θρόνος ἔμεινε κενός γιά δύο ἔτη· τελικά στίς 29 Ἰουνίου 693 ἐξελέ-

γη ὁ Berhtwald (Brihtwald, Bertwald), ἡγούμενος τῆς μονῆς τοῦ Reculver, ὡς διάδοχος τοῦ Θεοδώρου. Ἀξιοσημείωτο εἶναι ὅτι ὁ Berhtwald, ἐνῶ ἐξελέγη ἀπό τοὺς ἐπισκόπους τῆς Ἀγγλίας, ταξίδευσε στήν Λυών (Lyons) γιά νά χειροτονηθεῖ ἀπό τόν ἐπίσκοπο Godin καί μετά στήν Ρώμη γιά νά λάβει τό pallium ἀπό τόν πάπα Σέργιο Α'.⁷

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ. 1. Βασική κριτική ἔκδοση παραμένει τοῦ Ch. Plummer (ἔκδ.), *Baedae Opera Historica* (= *Venerabilis Baedae Historiam Ecclesiasticam Gentis Anglorum, Historiam Abbatum, Epistolam ad Ecgbertum, una cum Historia Abbatum Auctore Anonymo*), Oxford 1896, ἐπανέκδ. 1946. Ἀκόμη, J.E. King, *Bede Historical Works*, I, II, (Loeb), Cambridge, Mass 1930 ἐπανέκδ. 1999, βασιτισμένο στό λατινικό κείμενο τοῦ Smith (1722) καί στήν ἀγγλ. μετάφρ. τοῦ Stapleton (τέλη 16^{ου} αἰ.), ὅπου συμπεριλαμβάνεται καί τό ἔργο του Βέδα, *The Lives of The Holy Abbots of Wearmouth and Jarrow Benedict, Ceolfrid, Easterwine, Sigfrid, and Hueterht*, II, σ. 392-445. Σύγχρονη ἔκδοση τῶν B. Colgrave, R.A.B. Mynors, *Bede's Ecclesiastical History of the English People*, Oxford 1969, σέ αὐτό βασίζεται ἡ νεώτερη μετάφραση μέ σημειώσεις, τῶν J. McClure, R. Collins (ἔκδ.), *Bede. The Ecclesiastical History of the English People*, ἐπανέκδ. 2008. 2. Μοναχός στήν μονή τῶν Βενεδικτίνων στό Jarrow, Northumbria. Οἱ πληροφορίες γιά τήν ζωή τοῦ Βέδα, προέρχονται ἀπό δύο πηγές: μία αὐτοβιογραφική σημείωση πού ἐπισυνάφθηκε στήν *Ἐκκλησιαστική Ἱστορία* (βλ. παρακάτω) καί μία περιγραφή τοῦ θανάτου του, ἡ ὁποία ἐπισυνάπτεται σέ μία ἐπιστολή ἀπό τόν σπουδαστή του Cuthbert (κατόπιν ἡγούμενο στήν μονή τοῦ Wearmouth καί Jarrow) πρὸς ἕναν, ἄγνωστο κατά τὰ ἄλλα, παραλήπτη ὀνόματι Cuthwine, *Ἐκκλησιαστική Ἱστορία*, σ. 566-577, ἡ ἐπιστολή σ. 579-587· γιά τήν τελευταία βλ., W. F. Bolton, "Epistola Cuthberti de Obitu Bedae: A Caveat", *Medievalia et Humanistica* n.s. 1 (1970) 127-139. Γιά μία συνολική θεώρηση τοῦ βίου, τῆς προσωπικότητος καί τοῦ ἔργου τοῦ Βέδα, βλ. J. Campbell, "Bede (673/4-735)", στό *Oxford Dictionary of National Biography*, 4, Oxford 2004, ἀναθ. ἔκδ. 2008, σ. 758-765· R. Ray, "Bede", στό *The Blackwell Encyclopedia of Anglo-Saxon England*, M. Lapidge κ.ά. (ἔκδ.), Oxford 2001, σ. 57-59. Γιά τίς ἐλληνικές σπουδές τοῦ Βέδα, βλ. W. Berschin, *Ἑλληνικά γράμματα καί λατινικός μεσαίωνας. Ἀπό τόν Ἱερώνυμο ὡς τόν Νικόλαο Κουσανό*, Θεσσαλονίκη 1998, σ. 161-162· A. Dionisotti, "On Bede, Grammars and Greek", *RB* 92 (1982) 111-141· K. Lynch, "The Venerable Bede's knowledge of Greek", *Traditio* 39 (1983) 432-439. 3. *Ἐκκλησιαστική Ἱστορία*, V. 8. 4. Βλ. D. Farmer, "Theodore of Tarsus", στό *The Oxford Dictionary of Saints*, Oxford 2004, σ. 496-497. 5. *Ἐκκλησιαστική Ἱστορία*, V. 8. 6. Βλ. Lapidge, "Theodore of Tarsus", *δ.π.*, σ. 228-229. 7. Βέδα, *Ἐκκλησιαστική Ἱστορία*, V. 8. Βλ. Brooks, *The Early History of the Church of Canterbury*, σ. 76-80.

Μικρογραφία ἀπό χρ.
μέ τὰ βιβλία τῶν Προφητῶν,
(Ἰταλία, 14^{ος} αἰ.)

Ἡ Ἀθωνιάς Ἀκαδημία ἀπό τίς ἀπαρχές ὡς σήμερα

Ἀρχιμ. Κωνσταντίνου Στ. Φουντουκίδη
Ἱερ. πρ. Ἱ.Ν. Ὁσίας Ξένης Θεσσαλονίκης - πρ. Καθ. Ἀθωνιάδος

Εἰσαγωγή – Τά πρό τῆς ἰδρύσεως¹

Ἡ ἀναγκαιότητα ὑπαρξῆς σχολείου στό Ἅγιον Ὄρος διαπιστώθηκε ἀπό τόν ἴδιο τόν ἀνακαινιστή τοῦ Ἀγιορειτικοῦ Μοναχισμοῦ, τόν ὅσιο Ἀθανάσιο τόν Ἀθωνίτη, ὅταν τό 963 ἰδρυσε τήν Ἱερά Μονή Μεγίστης Λαύρας. Πρωταρχικό μέλημά του ἦταν ἡ ἰδρυση σχολείου γιά τή μόρφωση τῶν μοναχῶν, ὥστε νά μποροῦν νά ἀνταποκρίνονται στίς διάφορες ἀνάγκες· στή συμμετοχή τους στή λατρεία, στήν καλλιγράφηση κωδίκων, στή μελέτη πνευματικῶν βιβλίων, στή διοίκηση τῆς Μονῆς καί στήν ἀνάληψη διάφορων ἀποστολῶν². Ἀργότερα, τόν 13^ο αἰ., μνημονεύεται Θεολογική Σχολή στήν περιοχή τῆς Ἱεράς Μονῆς Ἰβήρων.³ Ὁ Τοῦρκος περιηγητής Χατζή Κάλφα ἀναφέρει στή γεωγραφία του, *Ἀζιχάν Νουμά*, ὅτι στά μέσα τοῦ 17^{ου} αἰ., ἑκατό χρόνια πρὶν ἀπό τήν ἰδρυση τῆς Ἀθωνιάδος Ἀκαδημίας, ὑπάρχει καί λειτουργεῖ σχολεῖο στό Ἅγιον Ὄρος, στό ὁποῖο οἱ Χριστιανοί στέλνουν τά παιδιά τους “σωρηδόν” γιά νά μορφωθοῦν.⁴ Κατά τά χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας λόγιοι μοναχοί στά ἄθωνικά Μοναστήρια καί στίς Σκήτες δημιουργοῦν ἄτυπα σχολεῖα καί διδάσκουν ἀγράμματους καί ὀλιγογράμματους δόκιμους μοναχοῦς γραφή καί ἀνάγνωση χρησιμοποιώντας κυρίως τό ψαλτήρι καί τά βιβλία τῆς ἐκκλησίας.⁵

Ἡ προσπάθεια τῆς παπικῆς προπαγάνδας γιά τήν ἰδρυση σχολείου στίς Καρυές ἀπό τόν Οὐνίτη ἱεραπόστολο καί διδάσκαλο Νικόλαο Ρώση, πού ἐκδηλώθηκε τό 1626⁶, στέφθηκε ἀπό ἐπιτυχία μόλις τόν Νοέμβριο τοῦ 1635. Ἡ λειτουργία ὅμως τοῦ σχολείου αὐτοῦ σταμάτησε τόν Ἰανουάριο τοῦ 1641⁷. Τόν Φεβρουάριο τοῦ 1641 τό σχολεῖο τοῦ Νικολάου Ρώση μεταφέρθηκε στή Θεσσαλονίκη.⁸

Εἶναι γνωστό ὅτι τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο κατέβαλε πολλές προσπάθειες κατά τά χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας γιά τή δημιουργία σχολείων καί τή μόρφωση τῶν ὑποδούλων.⁹ Τό 1720 ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης Ἱερεμίας Γ' στό «Συστατικόν τῆς παιδείας καί σπουδῆς» γράμμα του τονίζει ὅτι «ἡ σπουδή καί διδασκαλία καί μάθησις τῶν γραμμάτων εἶναι τό πλέον τιμιώτερον καί καλλίτερον πράγμα ἀπό ὅσα ἄλλα ἀγαθὰ καί ἄν εὐρίσκωνται εἰς τήν παροῦσαν ζωήν...»¹⁰. Τήν ἐποχή αὐτή ἔρχονται στό Ἅγιον Ὄρος ἀρκετοί μορφωμένοι. Ἡ ἐμφάνιση τοῦ Μητροπολίτη πρώην Ναυπάκτου Νεοφύτου Μαυρομάτη μεταφέρει ἕνα φιλόμουσο κλίμα καί προετοιμάζει τό ἔδαφος γιά τήν ἰδρυση ἑνός μεγάλου ἐκπαιδευτικοῦ κέντρου.¹¹

Πρώτη περίοδος (1749-1842)

Ἡ διαρκῆς πάλη μορφωμένων καί μὴ μορφωμένων στόν Ἅθω, ἡ ὁποία κρατά-

ει από παλαιά, από την εποχή ακόμα του όσιου Αθανασίου, συνεχίζεται και κατά τα χρόνια της Τουρκοκρατίας. Οι φιλόμουσοι επικρατούν.¹² Τη σκυτάλη από την Ίερά Μονή Ίβήρων παραλαμβάνει ο προηγούμενος της Ίερας Μονής Βατοπαιδίου Μελέτιος, ο οποίος με τη σύμφωνη γνώμη της Μονής ιδρύει τό 1749 στον λοφίσκο βορειοανατολικά της Μονής Βατοπαιδίου, στό παρεκκλήσιο του Προφήτη Ήλία, «φροντιστήριον ἑλληνικῶν μαθημάτων παιδείας τε καί διδασκαλίας παντοδαποῦς ἔν τε λογικαῖς, φιλοσοφικαῖς τε καί θεολογικαῖς ἐπιστήμαις».¹³ Ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης Κύριλλος Ε΄ ἀμέσως, τόν Μάιο τοῦ 1750, ἐκδίδει καί ἀποστέλλει σιγίλλιο, μέ τό ὅποιο συγχαίρει τόν προηγούμενο Μελέτιο καί τούς Βατοπαιδινούς “προεστῶτες” καί τονίζει ὅτι μέ τήν ἀπόφασή τους αὐτή «θεόθεν ὀδηγηθέντες καί ἔνθεον ζήλον ἀναλαβόντες ἐρασταί ἐγένοντο διάπυροι καί θερμότατοι τοῦ θεοδωρήτου τούτου χρή-

ματος τῆς παιδείας τε καί μαθήσεως». Τό σπουδαῖο καί θεάρεστο αὐτό ἔργο, γράφει ὁ Πατριάρχης, θά ὠφελήσει ὄχι μόνο τούς Ἁγιορείτες ἀλλά καί ὀλόκληρο τό Γένος τῶν Ὁρθοδόξων Χριστιανῶν. Ὡς ἐκ τούτου τό ἐπαινεί καί τό στηρίζει. Μέ τό ἐν λόγω σιγίλλιο ὁ Πατριάρχης ρυθμίζει τά σχετικά μέ τήν ἴδρυση καί τή λειτουργία τοῦ Σχολείου καί συγχρόνως θέτει τό νεοϊδρυθέν Σχολεῖο ὑπό τήν ἄμεση προστασία του. Καθορίζονται οἱ σκοποί, οἱ στόχοι, τά προσόντα τῶν διδασκάλων, ὁ τόπος προέλευσης καί ὁ τρόπος προσέλευσης τῶν μαθητῶν, καθώς ἐπίσης καί οἱ οικονομικοί πόροι γιά τή συντήρηση τῆς Σχολῆς. Ἡ Ἀθωνιάς δέον νά εἶναι «ἀρετῆς καί παιδείας καί διδασκαλίας γυμνάσιον». Ὁ δίδασκαλος ἐντέλλεται νά ἀποδέχεται ἐκείνους μόνον ἀπό τούς μαθητές «οὓς ἄν ἐπιγνώ φιλομαθεῖς ὄντας καί φιλοπόνους» καί νά ἀποπέμψει «ὄν δ’ ἄν ἐπιγνώ ἀνεπιτηδείως ἔχοντα καί ταραξίαν καί ἀπειθή»¹⁴.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ. 1. Γιά τήν ἐκπόνηση τῆς παρούσας ἐργασίας στηριχθήκαμε, ἐν πολλοῖς, στό ἀκόλουθο μελετήματα: α) τοῦ ἀοιδίμου Νικηφόρου Κωνσταντίνου, πρ. Μητρ. Κεντρῶς Ἀφρικῆς (μετέπειτα Μητρ. Κινσάσας), πρώην Σχολάρχης τῆς Ἀθωνιάδος Ἐκκλησιαστικῆς Ἀκαδημίας, μέ τίτλο *Ἡ Ἀθωνιάδα Ἀκαδημία κατά τή δεύτερη περίοδο (1842-1940)*, Μικρά Ἁγία Ἄννα, Ἅγιον Ὄρος 2012 [στό ἐξῆς: Ν. Κωνσταντίνου, *Ἀθωνιάδα*]. Ἀποτελεῖ δημοσιευμένη μορφή τῆς διδακτορικῆς διατριβῆς του (Τμῆμα Θεολογίας, Θεολογική Σχολή τοῦ ΑΠΘ). β) *Ἐπετηρίδα Ἀθωνιάδος Ἀκαδημίας*, ἀρ. 2: *Διακοσιοτεσσαρακονταετηρῆς διορισμοῦ Σχολάρχου Ἀθωνιάδος Εὐγενίου Βουλγάρως 1753-1993, Τεσσαρακονταετηρῆς ἐπαναλειτουργίας 1953-1993*, Ἀθωνιάς 1997, μέ ἄρθρα γιά τή ζωή καί τήν ἱστορία τῆς Ἀκαδημίας, καί γ) Ἰωάννης Ἀγγέλου, «Τό Χρονικό τῆς Ἀθωνιάδος (Δοκίμο ἱστορίας τῆς σχολῆς μέ βάση ἀνέκδοτα κείμενα)», *Νέα Ἐστία* 74 (Χριστούγεννα 1963) 84-105 [στό ἐξῆς: Ἀγγέλου, «Χρονικό»]. 2. Ν. Κωνσταντίνου, *Ἀθωνιάδα*, σ. 25. Ἐπ. Ροδοστόλου Χρυσόστομος, *Γράμματα καί ἄρματα στόν Ἄθωνα*, Ἅγιον Ὄρος 2000, σ. 87-88. Μον. Νικόδημος Μπιλάλης, *Ὁ Ὅσιος Ἀθανάσιος ὁ Ἀθωνίτης*, Ἀθήνα 1975, σ. 152. 3. Μιλητουπόλεως Ναθαναήλ, «Ἡ Ἀθωνιάς Σχολή», *ΘΗΕ*, τ. 1, σ. 933. 4. Τ. Εὐαγγελίδης, *Ἡ παιδεία ἐπί Τουρκοκρατίας (Ἑλληνικά Σχολεῖα ἀπό τῆς ἀλώσεως μέχρι Καποδιστρίου)*, Ἀθήνα 1936, τ. 1, σ. 88. Ἀγγέλου, «Χρονικό», σ. 86. Mustafa Ben Abdalla Hadschi Chalfa, *Rumeli und Bosna, Geographisch Beschrieben* (μτφ. ἀπό τά τουρκικά Joseph von Hammer), Wien 1812, σ. 81. 5. Ν. Κωνσταντίνου, *Ἀθωνιάδα*, σ. 26. Ἀγγέλου, «Χρονικό», σ. 86. 6. Φ.Σ. Ἰωαννίδης, «Προσληπτικῆς ἀπόπειρες τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας στό Ἅγιον Ὄρος κατά τά ἔτη 1626-1641», *Μακεδονικά*, τχ. 29 (1993-1994) 122. 7. Ἰωαννίδης, *ὁ.π.*, σ. 128. 8. Ν. Κωνσταντίνου, *Ἀθωνιάδα*, σ. 26. Ἀγγέλου, «Χρονικό», σ. 86-87. 9. Ν. Κωνσταντίνου, *Ἀθωνιάδα*, σ. 29. 10. Χρυσόστομος Κωνσταντινίδης, Μητρ. Μύρων, *Τάδε λέγει Πατριαρχικός Ἄμβων*, Κατερίνη 1991, σ. 152. Μ. Γεδεών, *Κανονικά Διατάξεις*, τ. Α΄, Κωνσταντινούπολη 1888, σ. 176. Μ. Γεδεών, «Σχολεῖα καί βιβλία κατά τόν 19ῆ αἰῶνα», *Ἐκκλησιαστική Ἀλήθεια*, τχ. 12 (1887-1888) 320. 11. Ν. Κωνσταντίνου, *Ἀθωνιάδα*, σ. 29. Ἀγγέλου, «Χρονικό», σ. 88-89. 12. Ν. Κωνσταντίνου, *Ἀθωνιάδα*, σ. 29. 13. Ἀρχιμ. Ἰωακείμ Φορόπουλος, «Ἐγγραφα τοῦ Πατριαρχικοῦ Ἀρχιεπισκοπείου, ἀριθ. 14 Ἀθωνιάς Σχολῆς καί Πατριαρχικόν Σιγίλλιον Κυριλλου Ε΄ 1750», *Ἐκκλ. Ἀλήθεια*, τχ. 24 (1900) 395. 14. Φορόπουλος, *ὁ.π.*, σ. 395 κ.ε. Ν. Κωνσταντίνου, *Ἀθωνιάδα*, σ. 31-34.

Ἀποκρυφιστικά φαινόμενα καί Ἁγία Γραφή

Πρωτ. Βασιλείου Ἀ. Γεωργόπουλου
Ἀναπλ. Καθηγητοῦ Θεολογικῆς Σχολῆς Α.Π.Θ.

Σέ μία ἐποχή πρωτοφανοῦς πνευματικῆς σύγχυσης, ὅπως ἡ δική μας, καί μάλιστα κάτω ἀπό τή διαβρωτική ἐπίδραση τῶν ἀντιχριστιανικῶν ἀντιλήψεων τῆς λεγομένης «Νέας Ἐποχῆς» (New Age) πληθώρα ἀποκρυφιστικῶν πρακτικῶν (π.χ. μαγεία, μαντεία, πνευματισμός, channeling, ἐπικοινωνίες μέ ἀγγέλους κ.ἄ.), διαφημίζονται μέ τή χρήση ἑνός ἐξαιρετικά ἐλκυστικοῦ λεξιλογίου, ἄλλοτε ὡς τρόποι καί μορφές μιᾶς δῆθεν ἐναλλακτικῆς καί ἀντισυμβατικῆς θρησκευτικότητας καί ἄλλοτε ὡς πρόσκληση στήν ἀναζήτηση νέων μορφῶν πνευματικῶν ἐμπειριῶν. Ἡ παρουσία τέτοιων φαινομένων δέν μαρτυρεῖται γιά πρώτη φορά στή σύγχρονη ἐποχή. Συνοδεύει τό ἀνθρώπινο γένος σ' ὅλη τήν ἐπί γῆς ἱστορική διαδρομή του καί ἀποτελεῖ μία ἀπό τίς πλέον ἀρρωστημένες, ἐπικίνδυνες καί σκοτεινές ἐνασχόλησεις τοῦ μεταπτωτικοῦ ἀνθρώπου.

Σ' ἀντίθεση, λοιπόν, μέ τήν προσπάθεια πού καταβάλλεται σήμερα ἀπό περιοδικά, βιβλία, διαδικτυακούς τόπους, ταινίες κ.ἄ., νεοεποχίτικων ἀποχρώσεων, γιά τήν προώθηση τέτοιων πρακτικῶν, πού δυστυχῶς ἐπιδρῶν καί παρασύρουν καί ἀστήρικτους χριστιανούς, ἡ Ἁγία Γραφή μᾶς παρουσιάζει τίς σωστές διαστάσεις αὐτῶν τῶν φαινομένων, καθῶς ἀποτελεῖ τόν ἀσφαλή ὁδηγό γιά κάθε χριστιανό.

Στήν Ἁγία Γραφή ἀποκρυφιστικά φαινόμενα καί πρακτικές (μαγεία, μορφές μαντείας, πνευματισμός κ.ἄ.) χαρακτηρίζονται "βδέλυγμα" (Δευτ 18:10-12), καί "μίασμα" (Λευιτ 19:31). Ἐναντίον τους ἐκφράζεται ἡ ἀπόλυτη ἀποστροφή τοῦ Θεοῦ (Β' Παραλ 33:6) μέ τήν ταυτόχρονη ἐπισήμανση, ὅτι οἱ λατρευτές τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ δέν πρέπει νά ἔχουν τήν παραμικρή σχέση μέ τέτοιου εἶδους πρακτικές.

Στό Δ' Βασ 17:17 ἡ ἀποστροφή τοῦ Θεοῦ ἐκφράζεται ἀκόμα πιό παραστατικά, καθῶς ἀναφέρεται ὅτι διάφορες ἀποκρυφιστικές πρακτικές ἀνήκουν στό γεγονός ἐκεῖνα, πού ὄχι μόνο ἀποτέλουσαν ἔμπρακτη ἀπειθεία πρὸς τό θέλημα τοῦ Θεοῦ, ἀλλά καί συνετέλεσαν ὥστε ἡ παιδευτική πρόνοια τοῦ Θεοῦ νά ἐπιφέρει τήν αἰχμαλωσία τοῦ Βόρειου Βασιλείου τοῦ Ἰσραήλ στούς Ἀσσυρίους.

Μάλιστα, στόν προφήτη Ἰεζεκιήλ (κεφ. 13), ἐπισημαίνεται, ὅτι οἱ ἀποκρυφιστικές πρακτικές ἐξοικειώνουν τούς ἀνθρώπους μέ τήν ἀσέβεια καί χαρακτηρίζονται ὡς παγίδες πού καθιστοῦν τούς ἀνθρώπους "θηράματα" ἀπωλείας.

Στήν ἴδια συνάφεια ἀποκρυφιστικές πρακτικές πού σχετίζονται μέ τήν πρόγνωση τοῦ μέλλοντος, χαρακτηρίζονται "ψευδεῖς", "ἀνώφελος", "παραπλανητικές", "χίμαιρες πού καλλιεργοῦν μάταιες ἐλπίδες (Ἱερ 14:14, Σοφ. Σειράχ 34:1-6).

Ἀλλά καί στήν *Καινή Διαθήκη* βλέπουμε, ὅτι στά χρόνια τοῦ πρώτου ἱστορικοῦ βηματισμοῦ τῆς Ἐκκλησίας οἱ ἅγιοι Ἀπόστολοι συνάντησαν στόν δρόμο τους τέτοια φαινόμενα (*Πράξ* 8:9-13. 13:6-12. 16:16-19. 19:18-19), τά ὁποῖα δέν μπορούσαν, φυσικά, νά ἀνακόψουν τή διάδοση τοῦ Εὐαγγελίου.

Πολλοί ἀποκρυφιστικοί χώροι δέν διστάζουν νά ἐπικαλοῦνται γεγονότα καί θέσεις τῆς Ἀγίας Γραφῆς, στό πλαίσιο μιᾶς ἀληθοφανοῦς ἐπιχειρηματολογίας τους γιά νά καταστήσουν πειστικούς τους ἰσχυρισμούς μους. Θά παραθέσουμε δύο ἐνδεικτικά παραδείγματα ἀποκρυφιστικῆς ἐρμηνείας-προσέγγισης βιβλικῶν δεδομένων. Μιά χαρακτηριστική περίπτωση εἶναι ὁ Πνευματισμός, ὁ ὁποῖος τόσο στήν κλασική του μορφή, ὅσο καί στή μεταγενέστερη ἐξέλιξή του, σέ ὅλες τίς παραλλαγές, ὅπως κι ἂν αὐτοπροσδιορίζεται, ἀνήκει στόν σκληρό πυρῆνα τοῦ Ἀποκρυφισμοῦ καί ἀποτελεῖ μία ἀπό τίς πλέον γνωστές μορφές ἔκφρασής του. Συχνά, Πνευματιστές προσάγουν διάφορα γεγονότα καί χωρία τῆς Ἀγίας Γραφῆς ὡς μαρτυρίες-ἀποδείξεις γιά τήν ὑποτιθέμενη ἀξιοπιστία τῶν ἰσχυρισμῶν τους. Ἡ πρώτη ἀφορᾶ τή συνομιλία τοῦ Κυρίου κατά τή Μεταμόρφωσή Του στό ὄρος Θαβώρ, πρό τοῦ ἔκουσιου Πάθους Του, μετά τοῦ Μωυσέως καί τοῦ Ἡλιοῦ. Κατά τούς Πνευματιστές, ἐδῶ ἔχουμε «σαφές πνευματιστικόν φαινόμενον νεκρῶν ὑλοποιηθέντων καί συνομιλούντων». Δέν μπορεῖ παρὰ

νά ἐπισημάνει κανείς τήν ἀντίφαση στή συναρίθμηση τοῦ προφήτη Ἡλία στούς νεκρούς, καθῶς στήν *Παλαιά Διαθήκη* δέν ἀναφέρεται ὡς θανόν (*Δ΄ Βασ* 2:11).

Τό δεύτερο παράδειγμα σχετίζεται μέ τή σύγχρονη ψευδο-αγγελολογία. Ἡ ἀναφορά σέ "ἄγγέλους" εἶναι συνήθης στόν χώρο τοῦ ἀποκρυφισμοῦ καί μάλιστα σέ διαφορετικά ἐπίπεδα. Σέ ἀντιπροσωπευτικό ἔργο τοῦ ἀποκρυφιστικοῦ χώρου, λ.χ., ἀναφέρεται πολύ χαρακτηριστικά: «Σπουδαῖος ρόλος ἀποδίδεται εἰς τήν Ἀγγελολογία ὑπό τῆς πρακτικῆς Καββάλας καί ἐν συνέχειᾳ ὑπό τῆς τελετουργικῆς Μαγείας τοῦ δυτικοῦ Ἑσωτερισμοῦ. [...] Ἐκ τῶν ἀνωτέρω συνάγεται ὅτι ἡ Ἀγγελολογία ἀποτελεῖ σημαντικόν κρίκον εἰς τήν ἄλυσιν τῆς ἐσωτερικῆς παραδόσεως».

Ὁλοκληρώνοντας τή μικρή αὐτή ἀναφορά μας θεωροῦμε χρήσιμο νά ὑπενθυμίσουμε ὅτι ὁ χριστιανός τήν ἱερή στιγμή τοῦ ἁγίου Βαπτίσματός του ὁμολόγησε, ὅτι ἀποτάσσεται κάθε τί, τό ὁποῖο ἀποτελεῖ ἔκφραση ψευδοῦς, δαιμονικῆς λατρείας καί κάθε τί τό ὁποῖο τόν σχετίζει μέ τόν ἀλλοτριωμένο καί ἄνευ Χριστοῦ μεταπτωτικό κόσμο. Σύμφωνα μέ τήν Ἁγία Γραφή, κάθε ἐνασχόληση μέ ἀποκρυφιστικές πρακτικές καί φαινόμενα εἶναι, δυστυχῶς, μιᾶ μορφή συνειδητῆς ἄρνησης τῆς κατά Χριστόν ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου καί φυσικά οἱ ἀποκρυφιστικές πρακτικές δέν εἶναι πρόσκληση, ὅπως διαφημίζονται, στήν ἀναζήτηση νέων μορφῶν πνευματικῶν ἐμπειριῶν.

Ἡ κριτική τοῦ Πλάτωνα στήν ποίηση στό 2^ο καί 3^ο βιβλίο τῆς Πολιτείας

Ἑλένης Κακλαμάνου

Ἐπίκ. Καθηγήτριας Φιλοσοφικῆς Σχολῆς, Παν. Κρήτης

Ὁ Πλάτων στό 2^ο καί 3^ο βιβλίο τοῦ δι-
αλόγου *Πολιτεία* παρουσιάζει τήν
ἐκπαίδευση πού πρέπει νά λαμβάνουν
οἱ νέοι καί εἰδικά αὐτοί πού θά γίνουν
φύλακες, προστάτες δηλαδή, τῆς πολι-
τείας ἀπό ἐσωτερικούς καί ἐξωτερικούς
ἐχθρούς. Στόχος εἶναι ἡ καλλιέργεια
τῶν κατάλληλων ἠθικῶν ποιότητων καί
ὁ ὀρθός παραδειγματισμός στά πρῶτα
στάδια τῆς ζωῆς. Οἱ νέοι ἀπό τή φύση
τους εἶναι δεκτικοί στή μάθηση, καθῶς
τότε πλάθεται ὁ χαρακτήρας τους καί
ἀναπτύσσεται τό ἔλλογο μέρος τῆς ψυ-
χῆς τους. Κατά συνέπεια, δέν πρέπει νά
ἔρχονται σέ ἐπαφή μέ πεποιοθήσεις πού
τούς ὀδηγοῦν σέ λανθασμένες ἐπιλογές.
Δυστυχῶς, ὅπως ὑποστηρίζει ὁ Πλάτων,
ἡ ποίηση τῆς ἐποχῆς τους δέν βοηθᾷ,
ἐπειδή τά ὑπάρχοντα δείγματα ποίησης,
σφαλερά ὡς πρός τό περιεχόμενό τους
καί συχνά ἀντιφατικά, καλλιεργοῦν λαν-
θασμένες πεποιοθήσεις καί δημιουργοῦν
σύγχυση. Οἱ λανθασμένες πεποιοθήσεις
δημιουργοῦνται ὄχι γιατί οἱ νέοι εἶναι ἐν
γένει ἀνίκανοι νά κρίνουν ποιό εἶναι τό
σωστό καί ποιό τό λάθος, ἀλλά ἐπειδή
εἶναι ὑπό διαμόρφωση καί δέν ἔχουν τά
κατάλληλα λογικά ἐργαλεῖα νά κρίνουν
τούς προσφερόμενους μύθους καί νά δι-

ακρίνουν τά ἠθικά παραπτώματα καί τίς
ἀσυνέπειες πού ὑπάρχουν σέ αὐτούς.

Τό πρῶτο μεγάλο σφάλμα πού ὁ Πλά-
των ἀποδίδει στήν τραγωδία ἔχει ἠθική
καί θεολογική χροιά, καθῶς θεωρεῖ ὅτι
παρουσιάζει διαστρεβλωμένη τή φύση
τῶν θεῶν. Οἱ θεοί ἀλλά καί οἱ ἥρωες
ἀναπαρίστανται ἀπό τόν Ὅμηρο καί
τόν Ἡσίοδο καί τούς τραγικούς ποιητές,
μέ ἔντονα πάθη καί συχνά ὡς ἀνήθικοι.
Ἀντίθετα εἶναι τά βασικά χαρακτηρι-
στικά τῶν θεῶν πού καθορίζουν τούς
ὀρθούς τύπους θεολογίας: οἱ θεοί εἶναι
μόνο πηγῆ τοῦ καλοῦ καί ποτέ τοῦ κα-
κοῦ (379a-380c) καί ποτέ δέν ἀλλάζουν
μορφή γιά νά ἐξαπατήσουν τούς θνητούς
(380d-383c). Συνεπῶς, οἱ θεοί πρέπει νά
παρουσιάζονται ὅτι πράττουν μονάχα
τό δίκαιο καί ἀγαθό, καθῶς αὐτά μόνον
ἀρμόζουν στή θεϊκή φύση, καί ὁ σωστός
τύπος τῶν μύθων πού ἀφοροῦν τή φύση
τῶν θεῶν συντελεῖ στήν παρουσίαση τῆς
τελειότητάς τους καί τῆς αἰσιοδοξίας
πού ἀπορρέει ἀπό αὐτήν. Ὁ ἴδιος ὁ Σω-
κράτης δέν διατείνεται ὅτι γνωρίζει τήν
ἀλήθεια αὐτῶν τῶν ιστοριῶν, ἀλλά οἱ
τύποι ιστοριῶν πού προτείνει εἶναι συμ-
βατοί μέ τήν πραγματική φύση τῶν ὑπό
πραγματεύση θεμάτων. Γνωρίζει τά δύο

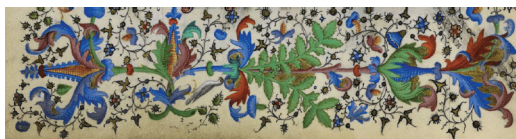
στοιχεία που αναγνωρίζονται από όλους: α) οί θεοί εἶναι ἀγαθοί, καί β) δέν ἐξαπατοῦν. Αὐτά τά δύο χαρακτηριστικά τῆς θεϊκῆς φύσεως καθιστοῦν αὐτόματα ψευδεῖς καί ἀντιφατικούς τούς μύθους πού τά ἀντιστρατεύονται.

Τό δεύτερο καίριο σφάλμα ἀφορᾷ τήν ἀναπαράσταση τῶν ἡρώων καί τῶν πράξεων τους καί τή μιμητική διαδικασία. Ἡ τραγωδία, ὅπως καί τό ἔπος, δέν προάγει μοντέλα δράσης πού εἶναι ἄξια μίμησης ἐκ μέρους τῶν νέων. Συναντοῦμε ἡρωες νά φοβοῦνται τόν θάνατο (386a-388d) ἢ νά δείχνουν ἔλλειψη αὐτοσυγκράτησης (390a-391e). Ἐπιπλέον, ὁ ἀναπαραστατικός καί μιμητικός χαρακτήρας τους μπορεῖ νά ἐγείρει πλάνη στίς ψυχές τῶν νέων πού εἶναι ὑπό διαμόρφωση. Συνεπῶς, οἱ ποιητές ὄχι μόνο δέν παρέχουν τά σωστά μοντέλα δράσης ἀλλά, ἐνώ θά ἔπρεπε νά διακηρύττουν ὅτι ἡ ἠθική ἐπιλογή εἶναι μία, ὁ δρόμος πρὸς τό ἀγαθό, μέ τό νά ξεστομίζουν πράγματα ἀσυνάρτητα γιά τούς θεούς καί τούς ἡρωες δέν εἶναι κατάλληλοι νά διδάξουν στούς νέους τή σωφροσύνη. Ἡ τέρψη δέν ἀποτελεῖ ἀξιολογικό κριτήριο τῆς ποιήσεως. Ὁ μιμητής, μολοντί ζωγραφίζει ἢ ὕμνει ἢ ἀναπαριστᾷ, δέν κατέχει γνώση, ὥστε νά γνωρίζει ἂν τά δημιουργήματά του εἶναι ὀρθά ἢ ὄχι. Ἡ μίμηση δέν εἶναι σπουδή ἀλλά ἓνα εἶδος παιχνιδιοῦ. Οἱ ποιητές δέν συνθέτουν μέ τό κριτήριο τοῦ ἀληθινοῦ καί χρήσιμου· ἀντιθέτως καταφέρνουν νά ἐξαπατοῦν τούς ἀδα-

εῖς, χρησιμοποιοῦντας μαγικά τεχνάσματα (μέτρο, ρυθμός, ἀρμονία). Βέβαια, ὅταν αὐτά ἀφαιρεθοῦν, γίνεται φανερό ἡ ἄγνοιά τους.

Ὁ Πλάτων ἐπομένως ἀναγνωρίζει ὅτι ἡ ἀνθρώπινη συμπεριφορά εἶναι ἐν πολλοῖς παράγωγο τῶν ἱστοριῶν μέ τίς ὁποῖες ἡ ψυχὴ ἔρχεται σέ ἐπαφή. Ἔτσι, οἱ ψυχές πού ἔρχονται σέ ἐπαφή μέ ἐσφαλμένες ἱστορίες δέν διαμορφώνονται σωστά. Ἐπειδὴ δέ οἱ ψυχές τῶν νέων εἶναι εὐάλωτες καί δύνανται νά διαμορφώσουν ἐσφαλμένη γνώμη γιά τά πράγματα, πρέπει τό περιεχόμενο αὐτῶν τῶν ἱστοριῶν νά ἐλέγχεται. Ἡ παρουσίαση τοῦ παιδευτικοῦ προγράμματος κατ' αὐτόν τόν τρόπο μᾶς ὀδηγεῖ στό συμπέρασμα ὅτι ὁ Πλάτων δέν ἔχει ὡς προτεραιότητά του τή διαμόρφωση μιᾶς αἰσθητικῆς θεωρίας, οὔτε βέβαια τήν παρουσίαση ἐνός παιδευτικοῦ προγράμματος πού στόχο ἔχει τήν τέρψη. Ἀντίθετα, ἡ στοχοθεσία του μένει σταθερή: νά παρουσιάσει τή βέλτιστη δυνατή ἐκπαίδευση γιά τούς νέους. Ἡ προτεραιότητα γίνεται φανερό, ἂν ἀνατρέξουμε γιά ἄλλη μία φορά στό κριτήριο ἀξιολόγησής τῆς ποιήσεως, ἡ ὁποία δέν βασίζεται σέ αἰσθητικά ἀλλά σέ ἠθικά κριτήρια: οἱ καλές ἱστορίες εἶναι ἐκεῖνες πού ἔχουν θετική ἐπίδραση στίς ψυχές τοῦ κοινοῦ, εἰδικά ἱστορίες πού ἀφοροῦν τή φύση τῶν θεῶν. Ἡ διάπλαση τοῦ ἠθικοῦ χαρακτήρα τοῦ ἀτόμου σέ αὐτό τό πρῶμο στάδιο τῆς ἐκπαίδευσης γίνεται διαμέσου τοῦ ἠθικοῦ στοχασμοῦ πρὸς τό καλό.

Μικρογραφία ἀπό χφ.
Βιβλίον τῶν Ὁρῶν
(Γαλλία, ἀρχές 15^{ου} αἰ.)

Μητρ. Ήλειας Γερμανού (Παρασκευόπουλου), *Η Διακονία μου κατά την πενταετίαν 2017-2021*, τ. Δ΄, Πύργος: έκδ. Ί.Μ. Ήλειας 2022. Μέ τον τέταρτο καί τελευταίο τόμο, υπό τον τίτλο *Η Διακονία μου*, ολοκληρώνεται ή ενδιαφέρουσα έκδοση, στην οποία παρουσιάζεται τό έργο καί ή προσφορά του έφησυχάζοντος Μητρ. πρ. Ήλειας κ. Γερμανού κατά τά 41 έτη άρχιερατείας του. Στόν τόμο περιλαμβάνονται εισηγήσεις του πρός τήν Ίεραρχία καί τή Δ.Ι.Σ., έπιστολές, άπαντήσεις σέ έρωτήματα καί μηνύματα ιερέων καί λαϊκών, συνεντεύξεις, καθώς καί προγράμματα έκδηλώσεων καί δράσεων πού ήταν υπό τήν αίγίδα τής Ί.Μ. Ήλειας.

C.S. Lewis, *Οι τέσσερις αγάπες*, μτφ. Βάσια Τζανακάρη, Πρόβεζα: Ιωνάς 2022. Ό ίρλανδικής καταγωγής συγγραφέας καί καθηγητής του Παν. τής Όξφόρδης είναι γνωστός κυρίως για τά φιλολογικά του μελετήματα περί άγγλικής λογοτεχνίας καί για τά παιδικά βιβλία φαντασίας, μέ τον γενικό τίτλο *Τά χρονικά τής Νάρνια*, πού μεταφέρθηκαν στόν κινηματογράφο. Μετά από πολλά χρόνια άμφιβολιών, άπομάκρυνσης καί προσέγγισης πρός τον άθεϊσμό, επέστρεψε στόν χριστιανισμό, γεγονός πού άφησε τό άποτύπωμά του στά λογοτεχνικά του κείμενα, αλλά παραλλήλως έκφράστηκε καί σέ μικρά στοχαστικά δοκίμια. Οί «τέσσερις αγάπες» του προκείμενου βιβλίου είναι ή στοργή, ή φιλία, ό έρωτας καί ή χριστιανική αγάπη, τίς όποιες ό Lewis παρουσιάζει μέ τό άπλό καί άμεσο ύφος πού χαρακτηρίζει έν γενεί τή γραφή του.

Βιβλία πού λάβαμε - Νέες κυκλοφορίες

Άρχιμ. Φίλιππος Χαμαργιάς, Πρωτοσ. Ί.Μ. Μεσσηνίας, *Η Ήθική του Ίεροϋ Πολέμου (Jihad) έναντι των άλλων θρησκειών*, Καλαμάτα: Μανιατάκειον Ίδρυμα 2022

Hans-Peter Grosshans - Pantelis Kalaitzidis (eds.), *Politics, Society, and Culture in Orthodox Theology in a Global Age* (Πολιτική, Κοινωνία καί Πολιτισμός στην Όρθόδοξη Θεολογία στην έποχή τής Παγκοσμιοποίησης), Πρακτικά συνεδρίου (Βόλος, 6-9 Φεβρουαρίου 2020) ήλεκτρ. έκδοση, μέ έλεύθερη πρόσβαση, από τίς έκδ. Brill

Άθανάσιος Α. Φραγκόπουλος, *Ό κόσμος των Άγγέλων*, Άθήνα: «Σωτήρ» 2022

Μυρσίνη Βιγγοπούλου, *Στέφανα από λυγαριά* (μυθιστόρημα), Άθήνα: Θύρα 2021

Γιά τίς ἄδειες τῶν Κληρικῶν

Πρωτ. Γεωργίου Βαμβακίδη
Γεν. Ἀρχιερ. Ἐπιτρ. Ἰ.Μ. Ζιχνῶν καί Νευροκοπίου
Ἀντιπροέδρου Ἰ.Σ.Κ.Ε.

Ἐπειδή πολλοί ἐν Χριστῷ ἀδελφοί, εἴτε νεοδιοριζόμενοι εἴτε παλαιότεροι, ὑποβάλλουν τακτικά ἐρωτήματα γιά τό τί ἰσχύει μέ τίς ἄδειες τῶν Κληρικῶν, ἀπό τό παρόν τεύχος θά ἐνημερώσουμε τοὺς ἐν Χριστῷ ἀδελφούς μας γιά ὀρισμένες περιπτώσεις ἀδειῶν, ὅπως αὐτές καθορίζονται ἀπό τή νομοθεσία (ν. 3528/2007) (ν. 4305/2014).

1) Κάθε δημόσιος ὑπάλληλος καί δημόσιος λειτουργός (κληρικός), μετά τή συμπλήρωση δύο μηνῶν πραγματικῆς ἐφημεριακῆς διακονίας-ὑπηρεσίας, δικαιούται κανονική ἄδεια. Ἡ ἄδεια αὐτή ὀρίζεται σέ δύο ἡμέρες γιά κάθε μήνα ὑπηρεσίας καί δέν μπορεῖ νά ὑπερβεῖ συνολικά τόν ἀριθμό τῶν ἡμερῶν κανονικῆς ἄδειας πού δικαιούται μέ τή συμπλήρωση ἑνός ἔτους δημόσιας πραγματικῆς ὑπηρεσίας· σέ προηγούμενα τεύχη τοῦ Ἐφημερίου εἶχαμε δημοσιεύσει σχετικά μέ τό παραπάνω θέμα. Τονίζω ιδιαίτερα τήν πραγματική ἐφημεριακή ὑπηρεσία-διακονία καί αὐτό γιατί στοὺς κληρικούς ὁ πραγματικός χρόνος ὑπηρεσίας λογίζεται ἀπό τήν πρώτη ἡμέρα ἐντάξεώς τους στό Μισθολόγιο καί ὄχι ἀπό τήν ἡμέρα Χειροτονίας τους. Ἐπομένως, κλη-

ρικοί πού ἔχουν χειροτονηθεῖ π.χ. πρὶν ἀπό ἕνα χρόνο καί διορίστηκαν μέσω τῆς ΕΑΠ στόν εὐρύτερο δημόσιο τομέα πρὶν ἀπό δέκα ἡμέρες δέν δικαιούνται ἄδεια.

2) Ὁ Κληρικός, μετά τή συμπλήρωση ἑνός ἔτους ἀπό τήν ἡμέρα τοῦ διορισμοῦ του ἀπό τήν Πολιτεία, δικαιούται κανονική ἄδεια ἀπουσίας μέ ἀποδοχές, ἡ διάρκεια τῆς ὁποίας ὀρίζεται σέ 20 ἡμέρες ἐργάσιμες, ἂν ἀκολουθεῖ ἐβδομάδα πέντε (5) ἐργάσιμων ἡμερῶν, καί σέ 24 ἐργάσιμες ἡμέρες, ἂν ἀκολουθεῖ ἐβδομάδα ἕξι (6) ἐργάσιμων ἡμερῶν. Ὁ χρόνος τῆς κανονικῆς ἄδειας ἐπαυξάνεται κατά μία (1) ἡμέρα γιά κάθε ἔτος διακονίας καί μέχρι τή συμπλήρωση τοῦ ἀνώτατου ὀρίου τῶν 25 ἢ 30 ἡμερῶν, ἀναλόγως τήν περίπτωση.

3) Γιά Κληρικό πού ὑπηρετεῖ σέ παραμεθόριο περιοχή, ὅπως καί γιά κάθε δημόσιο ὑπάλληλο, μέ ἀπόφαση τοῦ Ὑπουργοῦ Ἐσωτερικῶν, Δημόσιας Διοίκησης καί Ἀποκέντρωσης, ὁ ἀριθμός τῶν ἡμερῶν κανονικῆς ἄδειας μπορεῖ νά τοῦ προσαυξάνεται ὡς τέσσερις (4) ἐργάσιμες ἡμέρες. Στά ἐπόμενα τεύχη θά ἀσχοληθοῦμε μέ τίς περιπτώσεις ἀδειῶν ἄνευ ἀποδοχῶν.

Ἐκπομπές πού προτείνουμε:

Καθημερινά:

22.00: ΓΝΩΡΙΜΙΑ ΜΕ ΤΗΝ ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΠΙΣΤΗ (Ε)

Προσεγγίσεις στους ὅρους τῆς πίστεως.

Μέ τόν Δημήτρη Μαυρόπουλο

12.00: ΤΟ ΑΛΑΤΙ ΤΗΣ ΓΗΣ

Παραδοσιακή μουσική.

Μέ τόν Λάμπρο Λιάβα.

20.00: ΑΦΙΕΡΩΜΑΤΑ ΤΟΥ 89,5.

23.00: ΡΑΔΙΟΦΩΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΟΥ 89,5.

00.00: ΜΕ ΛΟΓΙΑ ΑΚΡΙΒΑ ΚΑΙ ΟΜΟΡΦΕΣ ΜΟΥΣΙΚΕΣ.

Ἐποσπάσματα ἀπό κείμενα Πατέρων μέ μουσικές γέφυρες.

Μέ τήν Κυριακή Αἰλιανοῦ.

Οἱ ἐκπομπές τοῦ Ραδιοφωνικοῦ Σταθμοῦ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος 89,5 ἀναμεταδίδονται ἀπό τούς δικτυωμένους σταθμούς τῶν Ἱερῶν Μητροπόλεων.

ΠΛΗΡΩΜΕΝΟ ΤΕΛΟΣ
Ταχ. Γραφείο Κ.Ε.Μ.Π. ΚΡ
Αριθμός Άδειας 10

ΚΩΔΙΚΟΣ ΕΛΤΑ 21 2355

ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ (Ε.Μ.Υ.Ε.Ε.)
Άθηνās 30 10551 Άθηναι
Τηλ. 211-1825298 Fax: 211-1824317
ISSN 1105-7203